

คำถวณวิจิตรอนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ขุนคำถวณวิจิตร

(เชย บุนนาค)

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส พระนคร

๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๔

อส
ค356ค
2514

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961132182

พลอากาศเอก หาริน หงสกุล
มอบให้ห้องสมุดรัฐสภา

วันที่ 9 100137.

เลขทะเบียน 0459

เลขที่ ๐๑
๑356๓

๒๕๖๘

คำณวนวิจิตรอนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ขุนคำณวนวิจิตร

(เชย บุนนาค)

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส พระนคร
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ

๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๔

พระมหากษัตริย์คุณเด่นเกล้าอันกระหม่อม

ขุนคำณวนวิจิตร (เชย บุณนาค) ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓ ณ บ้านเลขที่ ๓๖/๑๐ ซ. ซอยร่วม-เย็น ตำบลวังทองกลาง อำเภอบางกะปิ ขณะที่ยังดำรงตำแหน่งหน้าที่เป็นผู้ดูแลพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการสวดพระอภิธรรมตลอดทั้ง ๗ วัน งานสวดมวารและพิธีบรรจุแก่ศพขุนคำณวนวิจิตร (เชย บุณนาค) และต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเพลิง ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ทั้งนี้เป็นพระมหากษัตริย์คุณแก่ขุนคำณวนวิจิตร (เชย บุณนาค) ผู้วายชนม์ และแก่ครอบครัวเป็นต้นเกล้าอันกระหม่อมหาที่สุดมิได้ ภรรยาและบุตรธิดาของขุนคำณวนวิจิตรฯ (เชย บุณนาค) ตลอดจนบรรดาญาติผู้สืบเชื้อสายในพระกรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเป็นต้นพัน กวี่ยพระบารมีปกเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอกราบบังคมเบื้องพระยุคลบาท ขอตั้งมั่นอยู่ในความกตัญญูกตเวที และถวายความจงรักภักดี ไว้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจนตราบชีวิตจะหาไม่.

ภรรยาและบุตรธิดา

๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๔

หมายรับสั่งที่ ๑๐๐๕๕

สำนักพระราชวัง

๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๓

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราชกุศล ๘ วัน พระราชทานศพ
ขุนคำฉนวนวิจิตร (เชย บุณนาค) ท.ช., ทม. ณ ศาลาโสมณอักษรกิจ วัดธาตุทอง จังหวัด
พระนคร

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๑๓ เวลา ๑๖.๓๐ น. พระราชทานพวงมาลาของ
หลวง และของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ วางที่หน้าหีบศพ พระสงฆ์ ๑๐ รูป
สวดพระพุทธมนต์ มีพระธรรมเทศนาถ้อยคำ ๑ พระ ๔ รูปสวดธรรมคาถา แล้วพระพิธี
ธรรมสวดพระอภิธรรม

วันจันทร์ที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๑๓ เวลา ๑๑.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่สวดพระ
พุทธมนต์แก้วนีก่อนรับพระราชทานฉันทน์ แล้วพระสงฆ์ ๑๐ รูป บังสุกุลแล้วเชิญศพไปบรรจุ
เป็นเสร็จการ.

วันที่	หน้าที่พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเวียน เจ้าภาพศพ ขุนคำฉนวนวิจิตร เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้
ถามผู้รับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับสั่ง

หมายรับสั่งที่ ๘๒๕๐

สำนักพระราชวัง

๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๔

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ในการพระราชทานเพลิงศพ ชุนคำณวนวิจิตร (เชย บุนนาค) ท.ช., ท.ม. ณ วัดเทพศิรินทราวาส (เมรุท่านไต้) จังหวัดพระนคร ตั้งแต่วันที่สามสิบที่ส่งมาพร้อมน.

วัน	หน้าที่พนักงานพระราชพิธี
	<p>นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ ชุนคำณวนวิจิตร เพื่อทราบ</p> <p>เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้ และเจ้าพนักงานที่มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น</p>

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ
โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

หมายรับสั่งที่.....

สำนักพระราชวัง

๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๔

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตแก่พระราชนัดดา
ท่านหญิงศุภมาส ชุนคำณวนวิจิตร (เชย บุนนาค) ท.ช., ท.ม. ที่เมรุวัดเทพศิรินทราวาส
(เมรุค่านไถ่) จังหวัดพระนคร

วันพุธที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๔ เวลา ๑๓.๓๐ น. เชิญหีบศพขึ้นรถอูประเทียบ
จากสุสานวัดธาตุทอง มาตั้งบำเพ็ญกุศลที่ศาลาวัดเทพศิรินทราวาส

เวลา ๑๖.๓๐ น. บำเพ็ญกุศลพระราชทานในการออกเมรุ ณ ศาลาวัดเทพศิรินทราวาส
พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนาถ้อยคำ ๑ พระ ๔ รูปสวด
ธรรมคาถา แล้วพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

วันพฤหัสบดีที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๔ เวลา ๑๑.๐๐ น. เสด็จพระสงฆ์ ๑๐ รูป
ที่สวดพระพุทธมนต์แต่เช้าก่อน

เวลา ๑๕.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปบังสุกุล เสร็จแล้ว เชิญหีบศพแห่เวียนเมรุ แล้ว
เชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานผ้าไตร ๑ ไตร ทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุล แล้ว
พระราชทานเพลิง

วันศุกร์ที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๔ เวลา ๗.๐๐ น. พระราชทานผ้าไตร และ
ภัตตาหารสามหาบ ในการเก็บอัฐิ

คำนำ

หนังสือเล่มนี้ได้จัดพิมพ์ขึ้นตามความประสงค์ของ “แม่ลัดดา” ซึ่งปรารถนาจะรวบรวมวรรณกรรมทุกเรื่องมาไว้ในเล่มเดียวกันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่เมื่อได้จัดการรวบรวมเรื่องต่าง ๆ ที่พอจะหาได้มากก็เลือกดู ก็ปรากฏว่ามีหลายเรื่อง ทั้งประเภทเรื่องสั้น นวนิยาย และบทละคร มิได้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ บางเรื่องมีเพียงครึ่งเรื่องบ้าง ก่อนเรื่องบ้าง ไม่จบ จึงมิได้นำมาลงพิมพ์ ต้นฉบับส่วนมากได้สูญหายทำลายไปในคราวสงครามโลกครั้งที่สอง ฉะนั้นเรื่องที่น่ามาลงพิมพ์ไว้ในหนังสือนี้จึงมีไม่ครบ ยังมีเรื่องกระจัดกระจายอยู่ในนิตยสารอีกหลายเล่ม เช่นในไทยเกษม สารานุกรม เริงรมย์ สมานมิตรบรรเทอง ซึ่งผู้รวบรวมไม่มีเวลาพอที่จะติดตามรวบรวมมาได้ครบ ส่วนเรื่องสกุลเจกอะหมันนั้นได้คัดลอกมาจากข้อความในหนังสือซึ่งคุณจารุ บุณนาค พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาพัศดีกลาง (โหม่ง บุณนาค) จึงขอขอบคุณคุณจารุไว้ในที่นี้ด้วย

เนื่องจากหนังสือเล่มนี้ได้จัดพิมพ์ขึ้นอย่างรีบร้อน แข่งกับเวลา ความบกพร่องก็ย่อมเกิดขึ้นได้ ฉะนั้น ถ้าหากท่านผู้อ่านพบข้อบกพร่องประการใดโปรดให้อภัยแก่ผู้จัดทำด้วย อนึ่ง หนังสือเล่มนี้สำเร็จเป็นรูปเล่มขึ้นมาได้ก็ด้วยความร่วมมือของบุคคลหลายท่าน จึงขอขอบคุณผู้ที่ให้ความร่วมมือในการรวบรวมจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ทุกท่าน และถ้าหากหนังสือเล่มนี้จะมีคุณค่ามีส่วนที่อยู่ประการใด ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนที่เป็นความดีนั้นให้แก่พ่อ—แม่ลัดดา ซึ่งมีความปรารถนาที่จะส่งเสริมการศึกษาทุกวิถีทาง

เลาลอด บุณนาค

๑๙ มิถุนายน ๒๕๑๔

๑๘๖/๖๑ ขอบขานดินเวศน์

ถนนเพชรเกษม ตำบลบางแคเหนือ

อำเภอภาษีเจริญ จังหวัดธนบุรี

ประวัติ

ขุนคำณวนวิจิตร (เชย บุณนาค) ท.ช. ท.ม. ๑ปร. ๓.

ขุนคำณวนวิจิตร (เชย บุณนาค) เกิดที่บ้านปากคลองบ้านสมเด็จเจ้าพระยา จังหวัดธนบุรี เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ เป็นบุตรคุณแช่ม บุณนาค มหาเล็ก (ในรัชกาลที่ ๕) ราชินิกุลชั้น ๔ และนางจันทร์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๔ คน คือ

๑. หลวงอินทรสมบัติ (ชม บุณนาค)
๒. นางกระจ่าง บุณนาค
๓. ขุนคำณวนวิจิตร (เชย บุณนาค)
๔. นางเล็ก กิษฐสำเริง (ถึงแก่กรรมแล้ว)

การศึกษา

เมื่อปฐมวัยได้ศึกษาเล่าเรียนอยู่ในโรงเรียนวัดกอนนการาม ต่อมาเมื่อบิดามารดา ได้ย้ายภูมิลำเนาไปอยู่ที่บ้านวังหลัง ตำบลบ้านขมิ้น จังหวัดธนบุรี ก็ได้ย้ายตามบิดามารดา ไปเรียนต่อที่โรงเรียนวัดอัมรินทราราม จนจบประโยคประถมบริบูรณ์ จึงได้ไปเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เมื่อสำเร็จชั้นมัธยมบริบูรณ์แล้วได้สมัครเข้าเป็นนักเรียน ปกครองของกระทรวงมหาดไทย เมื่อจบหลักสูตรแล้ว กระทรวงมหาดไทยได้คัดเลือกส่ง ฝากเข้าเรียนวิชาการปกครองต่อในโรงเรียนข้าราชการพลเรือน (รัฐศาสตร์) เป็นนักเรียน เข้าไปเรียนกลับ

การรับราชการ

พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๕๘ ต้องออกจากการศึกษา เนื่องจากเข้าชั้นมัธยมศึกษา ตามพระราชบัญญัติ
เกณฑ์ทหารเป็นเวลา ๒ ปี มีห้องสมุด
พ.ศ. ๒๔๕๘ กลับเข้ารับราชการได้กระทรวงมหาดไทย ตำแหน่งเสมียนพนักงาน

- พ.ศ. ๒๔๖๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้โอนตัวไปเข้ารับราชการในกรมมหาดเล็กหลวง (สมัยต้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๖)
- พ.ศ. ๒๔๖๙ ก็องออกจากราชการเพราะยุบตำแหน่งหน้าที่ ราชการในกรมมหาดเล็กหลวง (สมัยกุดยภาพ ในรัชการที่ ๗)
- พ.ศ. ๒๔๗๑ กลับเข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทยประจำแผนกราชทัณฑ์ กรมมหาดไทย
- พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นพัตคีเรือนจำจังหวัดตรัง (ขณะนั้นเรียกพะท่ามะรง)
- พ.ศ. ๒๔๗๒-๗๓ เป็นเลขานุการมณฑลอุดรธานี
- พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นผู้รั้งตำแหน่งนายอำเภอธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร
- พ.ศ. ๒๔๗๕-๗๖ เป็นนายอำเภอธาตุเชิงชุม และรักษาการในตำแหน่งปลัดจังหวัดสกลนคร อีกตำแหน่งหนึ่ง
- พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นนายอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
- พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นปลัดจังหวัดนครพนม
- พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นปลัดจังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นปลัดจังหวัดพระตะบอง
- พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นข้าหลวงประจำจังหวัดพิบูลสงคราม
- พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นข้าหลวงประจำจังหวัดพิษณุโลก
- พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นข้าหลวงประจำจังหวัดนครพนม
- พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นข้าหลวงประจำจังหวัดจันทบุรี
- พ.ศ. ๒๔๙๖ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ชัยพิเศษ จังหวัดนครปฐม
- พ.ศ. ๒๕๐๑ ออกจากราชการรับบำนาญ ฐานครบเกษียณอายุ
- พ.ศ. ๒๕๐๔ เข้าทำงานในสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
- พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๓ เป็นผู้ดูแลพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่

ราชการพิเศษ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ ขณะที่เกิดสงครามเอเชียบูรพา กระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่งแต่งตั้งให้เป็นปลัดจังหวัด ช่วยราชการจังหวัดสงขลา อยู่ทำหน้าที่ร่วมในคณะกรรมการผสมไทยญี่ปุ่น

ยศบรรดาศักดิ์ที่ได้รับพระราชทาน

พ.ศ. ๒๔๖๐	ยศมหาดเล็กสำรอง
พ.ศ. ๒๔๖๑	ยศมหาดเล็กพิเศษ
พ.ศ. ๒๔๖๔	บรรดาศักดิ์ ขุนคำณวนวิจิตร
พ.ศ. ๒๔๖๖	ยศ รองหุ้มแพร
พ.ศ. ๒๔๖๘	ยศ รองเสวกโท
พ.ศ. ๒๔๗๓	ยศ รองอำมาตย์โท

ยศพิเศษ

นายหมวกโท	กรมเสือบ่าราบหลวงรักษาพระองค์
นายกองโท	กรมการอาสารักษาคืนแค้น

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

๑. ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก (ชั้น ๒)
๒. ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย (ชั้น ๒)
๓. เหรียญรัตนาภรณ์ ๖๖๖
๔. เหรียญรัตนาภรณ์ ๖๖๖
๕. เหรียญราชรุจิทอง (ร. ๖)
๖. เหรียญบรมราชาภิเษก ร. ๖
๗. เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ
๘. เหรียญบรมราชาภิเษก ร. ๙
๙. เหรียญฉลองพระนกร ๑๕๐ ปี
๑๐. เหรียญจักรพรรดิมาลา
๑๑. เสมาทองคำ วปร. ๔
๑๒. แหวนทองลงยา ร.ร. ๖
๑๓. เหรียญราชรุจิทอง รัชกาลปัจจุบัน

การอุปสมบท

ขุนคำณวนวิจิตร ได้ทำการอุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนา ณ สำนักวัดบวรนิเวศน์วิหาร เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นองค์อุปัชฌายะ และท่านเจ้าคุณพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) เป็นกรรมวาจาจารย์ และท่านเจ้าคุณราชเมธาภรณ์ (ผิ่ง บัวสรวง) เป็นอนุศาสนาจารย์ ได้รับตั้งนามสมณเพศว่า เขมทัตโต ในระยะเวลาที่อุปสมบทอยู่ ๑ พรรษา ได้ศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรพระธรรมวินัย สอบได้นักธรรมตรี (เอก)

ขุนคำณวนวิจิตร มีบุตรและธิดา รวมทั้งสิ้น ๑๔ คน คือ

๑. น.ส. เลาลออ บุณนาค
๒. นายบุญชู บุณนาค
๓. นาวาตรี อวยชัย บุณนาค ร.น.
๔. นายเชิงชุม บุณนาค
๕. เรืออากาศเอก ประเชิน บุณนาค
๖. นายประยุทธ์ บุณนาค
๗. นายชุมพันธ์ บุณนาค
๘. นายวัชรวิ บุณนาค
๙. นายวีระชาติ บุณนาค
๑๐. นายธำรง บุณนาค
๑๑. นางรวมพร นิลโสภณ
๑๒. นายนิศยาภรณ์ บุณนาค
๑๓. นายพรรณเทพ บุณนาค
๑๔. นายภูซงค์ บุณนาค

ตลอดระยะเวลาที่ขุนคำณวนวิจิตรยังรับราชการอยู่ ได้เป็นผู้ที่ปฏิบัติกรงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ มีความขยันหมั่นเพียร ออกทนต่อความยากลำบากตรากตรำ มุ่งหวังแต่จะให้เกิดประโยชน์แก่ราชการของประเทศชาติ และความผาสุกของประชาชนเป็นที่ตั้ง ไม่เคยแสวงหาประโยชน์ส่วนตนอันจะพึงมีพึงได้ โดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ราชการแต่

ประการใด การงานในหน้าที่จึงดำเนินมาด้วยความก้าวหน้าและราบรื่นสม่ำเสมอ ไม่เคย
ปรากฏค้างพร้อย หรือมีความบกพร่องจนถูกทางราชการกำหนดโทษทัณฑ์แก่ประการใดเลย
จนถึงเวลาพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ราชการ

งานอดิเรกอีกอย่างหนึ่งที่ขุนคำณวนวิจิตรรักจนเป็นนิสัยสืบมาแต่เยาว์วัย ก็คือ
การศึกษาหาความรู้ในทางวรรณคดีและการประพันธ์ ได้เคยประพันธ์ โคลง ฉันท์ กาพย์
กลอน นวนิยาย และสารคดี ไว้ในหนังสือรายสัปดาห์ รายบัณฑิต รายเดือน และหนังสือ
ที่ระลึกแจกในงานต่าง ๆ ตลอดจนการประพันธ์บทละครร้อง ละครพูด ให้แก่โรงเรียน
และคณะละครต่าง ๆ นำแสดงออกโรงมาแล้วเป็นจำนวนมาก จนถึงบั้นปลายชีวิตคู่ด้วยชรา
ก็ยังรักการประพันธ์อยู่ แต่ก็คือเป็นเพียงงานอดิเรกตามครั้งคราวที่มีผู้ขอร้องมาเท่านั้น
มิได้ถือเอางานนี้เป็นอาชีพอย่างจริงจังแก่ประการใด

ขุนคำณวนวิจิตร (เซย บุนนาค) ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคลมบ้าหมู ในขณะ
ดำรงตำแหน่งหน้าที่เป็นผู้ดูแลพระตำหนักกุฎิงค์ราชินีเวสต์ เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ.
๒๕๑๓ ณ บ้านที่ ๓๖/๑๐ ข. ซอยร่วมเย็น ตำบลวังทองกลาง อำเภอบางกะปิ จังหวัดพระนคร
รวมอายุได้ ๗๓ ปี ๙ เดือน ๒๕ วัน.

ขุนคำณวนวิจิตร (เซย บุนนาค) มีบุตรธิดากับนางคำณวนวิจิตร (ตอ
บุนนาค) ๒ คนคือ

๑. นางสาวเลาลอ บุนนาค
๒. นาวาตรี อวยชัย บุนนาค

มีบุตรกับนางบุญนำ (ถึงแก่กรรมไปแล้ว) ๑ คน คือ

๑. นายบุญชู บุนนาค

มีบุตรกับนางทัศนีย์ บุนนาค ๗ คน คือ

๑. นายเชิงชุม บุนนาค
๒. เรืออากาศเอก ประเชิน บุนนาค
๓. นายประยุทธ์ บุนนาค
๔. นายวัชร บุนนาค
๕. นายวีระชาติ บุนนาค
๖. นายนิตยาภรณ์ บุนนาค
๗. นายภุชงค์ บุนนาค

มีบุตรกับนางรำพรรณ บุนนาค ๔ คน คือ

๑. นายชุมพันธ์ บุนนาค
๒. นายธำรง บุนนาค
๓. นางรวมพร นิลโสภณ
๔. นายพรรณเทพ บุนนาค

รวมทั้งหมด ๑๔ คน

ขุนคำณวนวิจิตร (เซย บุนนาค) มีหลาน ๑๔ คน คือ

นายบุญชู บุนนาค มีบุตรธิดา ๖ คน คือ

๑. เด็กชายบุญเลิศ บุนนาค
๒. เด็กหญิงอุษารัตน์ บุนนาค

๓. เด็กชาย

๔. เด็กชาย

๕. เด็กชาย

๖. เด็กชาย

นาวาตรี อวยชัย บุณนาค มีบุตรธิดา ๒ คน คือ

๑. เด็กหญิงเต็มพร บุณนาค

๒. เด็กชายชยาภรณ์ บุณนาค

นายเชิงชุม บุณนาค มีธิดา ๑ คน คือ

เด็กหญิงวรรณวลี บุณนาค

เรืออากาศเอก ประเชิน บุณนาค มีบุตร ๒ คน คือ

๑. เด็กชายชาติฉัย

๒. เด็กชาย

นายชุมพันธ์ บุณนาค มีธิดา ๒ คน

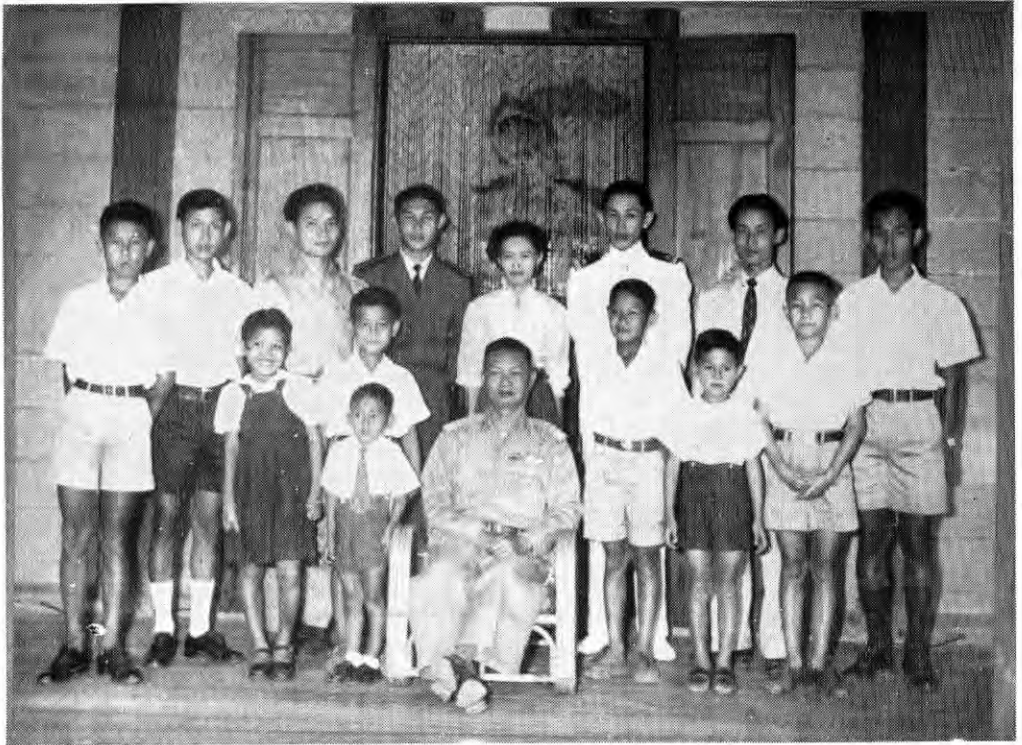
นางรวมพร นิลโสภณ มีบุตร ๑ คน

รวมทั้งหม่อมมีหลานปู่ ๑๓ คน หลานตา ๑ คน

ขุนคำณวนวิจิตร [เขย บุนนาค]
เมื่อครั้งอุปสมบทอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร

พ.ศ. ๒๔๘๑

ขุนคำณวนวิจิตร [เชย บุนนาค]

ถ่ายพร้อมบุตร - ธิดา ๑๔ คน ที่จวนผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม

ขุนคำณวนวิจิตร [เชย บุนนาค]
ถ่ายที่หน้าประตูพระตำหนักกุฎิงคราชนิเวศน์
ดอยบวกห้า จังหวัดเชียงใหม่
เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นผู้ดูแลพระตำหนักกุฎิงคราชนิเวศน์

ลกุลเนกอะหมัด

ความเคิมตามจดหมายฉบับของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) นั้นมีว่า “เคิมท่านเศรษฐีแขก ๒ คนพี่น้อง เป็นแขกชาติมะหน และเป็นชาวเมืองกุนีในแผ่นดินอาหรับ ท่านผู้พี่ชื่อ เลกอะหมัด ท่านผู้น้องชื่อมะหมัดสติด สองคนพี่น้องเป็นหัวหน้าพ่อค้าใหญ่ฝ่ายแขกทั้งปวง ท่านทั้งสองนั้นเป็นกันเหตุ พาพวกลูกค้าแขกชาติมะหนคือแขกเจ้าเซ็น เข้ามาตั้งห้างค้าขายอยู่ในกรุงศรีอยุธยาสยามประเทศ ในเมื่อจุลศักราช ๙๖๔ ปีชาน จัตวาศก เมื่อต้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าบรมราชาทรงธรรม มหาประเสริฐ ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๒๒ พระองค์ ในกรุงเทพพระมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยาโบราณ”

เลกอะหมัดและมะหมัดสติดพาบริวาร ซึ่งเป็นพวกแขกเจ้าเซ็นนิกายเดียวกันกับตนเข้ามาตั้งห้างค้าขายอยู่ที่ตำบลท่าภาษี ใกล้พระนครศรีอยุธยา การก้านั้นเจริญขึ้นเป็นลำดับจนได้ชื่อว่าเป็นเศรษฐีใหญ่ในกรุงศรีอยุธยา ต่อมาท่านมะหมัดสติดผู้น้องได้กลับไปอยู่ประเทศอาหรับมิได้กลับเข้ามาในเมืองไทยอีกเลย

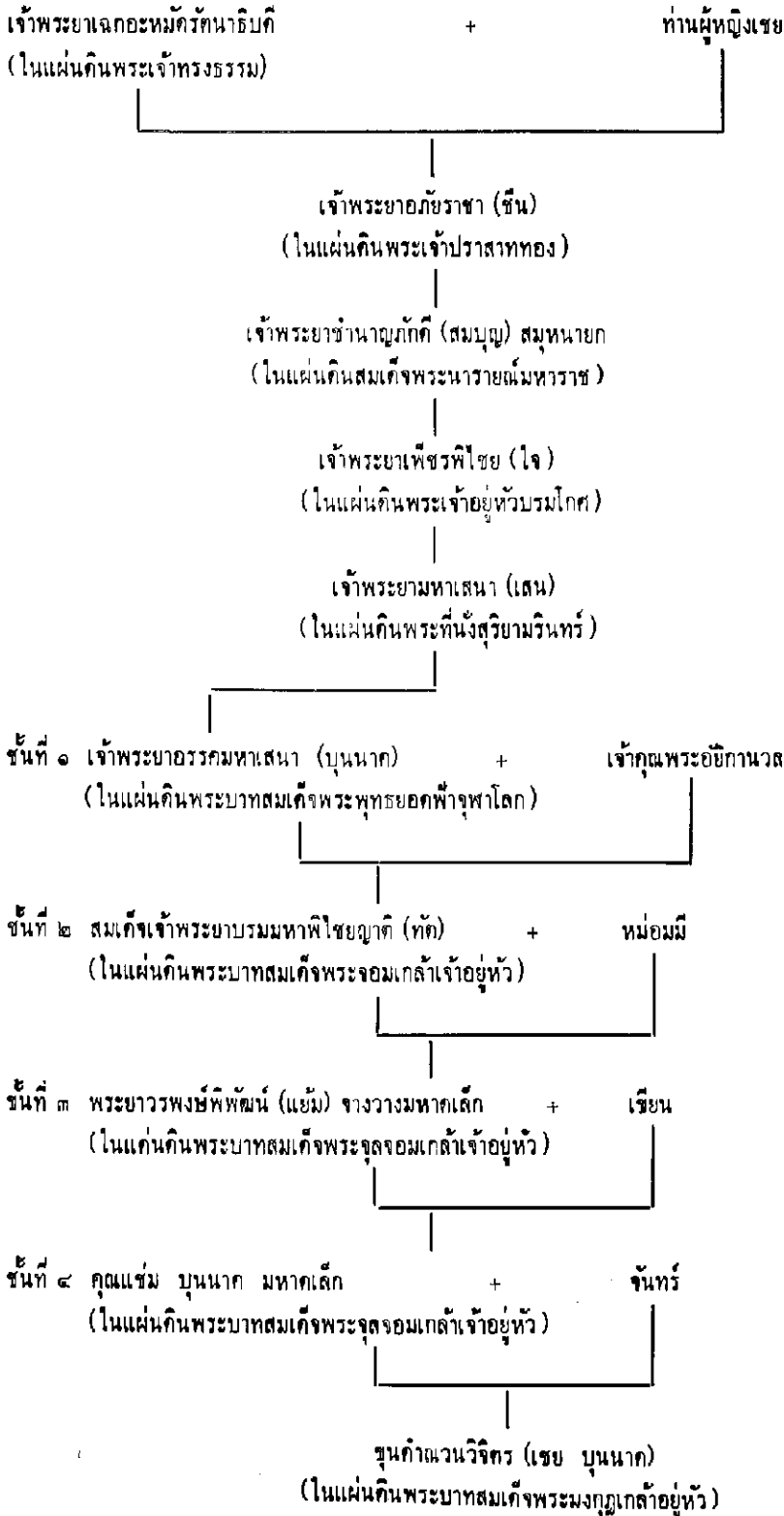
ในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมนี้ นอกจากท่านเลกอะหมัดจะได้ทำการค้าขายเจริญขึ้นแล้ว ยังได้ช่วยเหลือการงานของแผ่นดินในด้านกรมท่า จนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาเลกอะหมัดรัตนราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าขวาที่จุฬาราชมนตรี สมัยนั้นพ่อค้าชาวญี่ปุ่นซึ่งเดินเรือเข้ามาค้าขายอยู่ในกรุงศรีอยุธยามีแผนการจะจับพระเจ้าแผ่นดินไปคุมไว้ ได้เที่ยวไล่ฆ่าฟันคนไทยซึ่งอยู่ในพระราชวังตายเป็นอันมาก เฝิญพระเจ้าแผ่นดินไปทรงบอกพระไตรปิฎกแก่พระสงฆ์วัดประคู้โรงธรรมพระที่นั่งจอมทองสามหลัง มิได้อยู่ในพระราชมณเฑียร พระสงฆ์จึงพาหนีไปซ่อนอยู่ในวัดประคู้โรงธรรม พระยาเลกอะหมัดกับขุนนางไทยอีกคนหนึ่งชื่อพระยามหาอำมาตย์ได้ทราบ จึงคุมพวกทหารแขก ไทย จีน เข้าไปในพระราชวังไล่พวกญี่ปุ่นออกไปและฆ่าฟันล้มตายลงเป็นอันมาก ที่เหลือก็หนีกระจัดกระจายลงเรือสำเภานี้ออกนอกประเทศไป เมื่อปราบปรามเสี้ยนหนามของแผ่นดินราบคาบ

ลงแล้ว พระยาเจกอะหมักกับพระยามหาอำมาตย์จึงไปเชิญเสด็จพระเจ้าแผ่นดินกลับมา พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งพระยาเจกอะหมักเป็นเจ้าพระยาเจกอะหมักรัตนาธิบดี ที่สมุหนายก อัครมหาเสนาบดีฝ่ายเหนือ พระยามหาอำมาตย์เป็นเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ ที่สมุหนายก อัครมหาเสนาบดีฝ่ายใต้

เจ้าพระยาเจกอะหมักรัตนาธิบดีครองตำแหน่งสมุหนายกเรื่อยตลอดมาในรัชกาล พระเชษฐาธิราช พระอาทิตย์วงศ์ พอสิ้นแผ่นดินพระอาทิตย์วงศ์แล้ว เจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ได้ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินทรงพระนามว่า พระศรีสรวรเพชรปราสาททอง ขณะนั้น เจ้าพระยาเจกอะหมักอายุได้ ๘๘ ปีแล้ว พระเจ้าปราสาททองทรงเห็นเพื่อนเก่าจะทำงานไม่ไหวเพราะชรามากแล้ว จึงโปรดให้พ้นจากตำแหน่งสมุหนายกแล้วเลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยาบวรราชนายก ถึงแก่กรรมในรัชกาลพระเจ้าปราสาททองนั้น ชนมาอายุได้ ๘๘ ปี ท่านมีภริยาเป็นหญิงไทยชื่อเชย มีบุตรและธิดารวม ๓ คน

บุตรหลานของท่าน เจกอะหมักนี้ได้ทำราชการ ต่อเนื่องมีชื่อเสียงกันมา ทุกชั่วคน ได้ครองตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีและเสนาบดี อันเป็นตำแหน่งสูงสุดในราชการแผ่นดิน นับตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลปัจจุบันนี้เป็นเวลานานถึง ๓๕๕ ปี.

ลำดับสกุลสายตรง
ขุนคำวนวิจิตร (เชย บุนนาค)
นับแต่เจกอะหมัดตงมา

พระโอวาทของสมเด็จพระสังฆราช

พระคุณของมารดาบิดามีมากล้นพ้นพิสัยที่จะพรรณนา
ให้ถ้วนทั่ว ประมวลแสดงตามที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า
ตรัสไว้ คือ

พรหฺมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพาวจรียาติ วุจฺจเร
อาหุเนยฺยา จ ปุคฺคตาณํ ปชาย อนุกมฺปกา

มารดาบิดาผู้มีกรุณาอุปการะแก่ประชาคือบุตรทั้งหลาย
พระตถาคตบรมศาสดาทรงยกย่องว่าเป็นพระพรหม เป็นบูรพาจารย์
และอาหุเนยยะบุคคลของบุตรทั้งหลาย ดังนี้

การบำรุงมารดาบิดาจึงเป็นมงคลอย่างสูงสุด ดังพระ-
พุทธภาษิตที่ว่า

มาตาปิตุอุปฺภูจฺจานํ เอตมฺมงฺกฺลมฺมุคฺคตมํ
การบำรุงมารดาบิดาเป็นมงคล คือ เหตุแห่งความเจริญอย่างสูงสุด

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

วัดมกุฏกษัตริยาราม

อาลัยเพื่อน

ผมรู้จักขุนคำณวนวิจิตรแก่ พ.ศ. ๒๔๕๘ ในนามนายเซย บุนนาค โดยเป็นเสื่อป่ากรรมเสื่อป่าราบหลวงรักษาพระองค์ อยู่กองร้อยเดียวกัน ขณะนั้นขุนคำณวน ฯ สังกัดกระทรวงมหาดไทย ผมเป็นนักเรียนข้าราชการพลเรือน ได้ฝึกหัดอยู่ร่วมกัน และเคยตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปซ้อมรบของกองเสื่อป่ายังพระราชวังสนามจันทร์และค่ายหลวงบ้านโป่ง จนผมสำเร็จวิชารัฐประศาสน์จากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ แล้วรับราชการทหารอีก ๒ ปี จึงมารับราชการอยู่กรมพระนครบาล ไม่ได้พบกันอีกเลย จย พ.ศ. ๒๔๙๑ ขุนคำณวน ฯ เป็นข้าหลวงประจำจังหวัดนครพนม ผมเป็นข้าหลวงประจำจังหวัดขอนแก่น ได้พบปะติดต่อกับราชการและเคยประชุมร่วมกัน จึงมีความคุ้นเคยสนิทสนมกันมากขึ้น แล้วต่างก็ย้ายกันไปตามวิถีทาง ครึ่งสุดท้ายขุนคำณวน ฯ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม ผมเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบูรณ์ตลอดมาจนครบเกษียณอายุในปีเดียวกัน

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้พบขุนคำณวน ฯ โดยบังเอิญ และบอกผมอย่างภูมิใจว่าได้เข้าทำงานอยู่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ด้วยอุปการะคุณของท่านผู้อำนวยการ ฯ พลจัตวา (ยศสมัยนั้น) หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ เพราะท่านมีนโยบายที่จะได้ผู้เคยเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดมาแล้ว มาช่วยงานของทรัพย์สิน ฯ ที่อยู่ตามจังหวัดให้มีประสิทธิภาพ และมีความสัมพันธ์ในการประสานงานระหว่างผู้ว่าราชการจังหวัดกับสำนักงานให้บังเกิดผลตามเป้าหมายอีกทางหนึ่งด้วย หลังจากที่ได้อยู่กับท่านขุนแล้ว อีก ๓-๔ เดือน ผมก็ได้รับความอุปการะจากอดีตท่านผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สิน ฯ ให้เข้ามาทำงานอยู่กองภูมิภาคร่วมกับท่านขุน ด้วยความคุ้นเคยเป็นเดิมพันอยู่แล้ว เมื่อได้มาร่วมกันอีกจึงทำให้ยินดีมีความรักใคร่สนิทสนมและซาบซึ้งต่อกันเป็นอย่างยิ่ง ท่านขุนเป็นผู้มีพละนาถยัตติ แต่งกายสะอาดเรียบร้อย เอาใจใส่กิจการในหน้าที่ และมีความซื่อสัตย์สุจริต มีอิทธิยาศัยสุภาพอ่อนโยน ชอบสนุกว่าเรึง รักสวยรักงาม สุขุมรอบคอบ มีเหตุผล ทั้งนี้อาจเป็นด้วยท่านขุนเคยอยู่ในราชสำนักในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาแล้ว จึงสามารถวางคนได้เหมาะสม ยิ่งกว่านั้นท่านขุนยังมีความสามารถพิเศษเชิงควิ ด้ยประพันธ์โคลงฉันทกาพย์กลอน และแต่งบทละคร โดยใช้นามแฝงว่า “แม่ลัดดา” เคยเป็นหัวหน้าคณะแสดงตักกระวาทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง ๔ หลายครั้ง บางครั้งก็เป็นกรรมการตัดสินการประกวดตักกระวา หรือโคลงกลอนของสถานีโทรทัศน์ดังกล่าวแล้ว เป็นงานอดิเรกด้วย

ครั้นปี พ.ศ. ๒๕๐๘ เดือนเมษายน ท่านขุนได้ปรารภกับผมว่า ท่านผู้อำนวยการ
ทรัพย์สิน ฯ มีความจำเป็นจะให้ท่านขุน ซึ่งเคยเป็นข้าในราชสำนักมาแล้วไปเป็นผู้ดูแลพระ-
ตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นท่านขุนจึงย้ายจากสำนักงานไปเป็นผู้ดูแล
พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ตั้งแต่วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๐๘ จนถึงเดือนตุลาคม ๒๕๑๐
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ โอนเจ้าหน้าที่ประจำพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ทุกตำแหน่ง
ไปสังกัดสำนักพระราชวัง ท่านขุนจึงไปสังกัดสำนักพระราชวังเป็นต้นมา เมื่อท่านขุนมี
โอกาสมากรุงเทพฯ ฯ ก็ได้พบปะสนทนากับเพื่อนสนิท พร้อมทั้งปรารภว่า ขณะเป็นผู้ดูแล
พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์นี้ เป็นขั้นสุดท้ายแห่งชีวิต ขอเทอคทูนพระมหากษัตริย์ไว้เหนือ
เกล้า ฯ ด้วยความจงรักภักดีและซื่อสัตย์สุจริตต่อใต้พระยุคลบาทเต็มกำลังความสามารถจนกว่า
ชีวิตจะหาไม่ ครั้นหลังสุด ได้พบท่านขุนและคุณทัศนีย์ ภรรยาที่กรุงเทพฯ ฯ เมื่อต้นเดือน
สิงหาคม ๒๕๑๓ ปรากฏว่าร่างกายยังเป็นปกติ มิได้มีวิเวกการเจ็บไข้แต่อย่างใด จนวันที่
๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๓ ได้รับข่าวว่า ท่านขุนถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวายอย่างกะทันหัน ย่อม
เป็นที่เศร้าสลดโศกาลัยอย่างแสนสาหัสแก่ครอบครัวและญาติทุกถ้วนหน้า แม้ผมเองเมื่อได้
รับข่าวนี้ ก็ต้องกะลั่งงันด้วยความเศร้าสลดใจ และอาลัยที่สุดแด่เพื่อนรักครั้งนี้

นับแต่ขุนคำแฉ่งวิจิตรได้รับราชการมาจนที่สุด เป็นผู้ดูแลพระตำหนักภูพิงครา-
ชนิเวศน์ เป็นผู้มีความเข้มแข็งอดทน สามารถปฏิบัติราชการมาด้วยความเรียบร้อย ประกอบ
ด้วยคุณธรรมเป็นอย่างดีตลอดมาจนถึงแก่กรรม และเมื่อได้ทรงทราบได้ฝ่าลออกรุธิพระบาท
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ศพขุนคำแฉ่งวิจิตรอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ ทั้งนี้
ย่อมเป็นที่เชิดชูเกียรติประวัติอันสูงส่งและซาบซึ้งในพระมหากษัตริย์คุณเป็นล้นเกล้า ฯ แก่
ครอบครัวและวงศ์สกุลอย่างหาที่สุดมิได้ ขอควรวินิจฉัยของท่านขุนผู้เคยประกอบกรรมดี
ด้วยความจงรักภักดีและกตัญญูกตเวทีได้ไปสู่สุคติในแดนสุชาติด้วยเทอญ

พันโท
พันโทปรีชิตพร

14 พฤษภาคม 2514

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าเป็นพุทธศาสนิกชน มีความเชื่อมั่นว่าความตายไม่ใช่เป็นการหายสาบสูญ เพียงแต่เป็นการเปลี่ยนภาวะเท่านั้น และยังมีเชื่อมั่นด้วยว่ากรรมเป็นเครื่องชักนำชะตากรรม ของชีวิตทั้งในโลกรู้และโลกหน้า

อนิจกรรมของท่านขุนคำณวนวิจิตร (เซย บุนนาค) จึงไม่ใช่การหายสาบสูญ ดังนั้น ท่านควรจะไปอยู่ที่ไหนและมีภาวะอย่างไร ? เมื่อนับถึงอายุแล้วข้าพเจ้าเป็นเด็กกว่า ท่านมาก เพิ่งมีโอกาสมาใกล้ชิดกับท่านตอนที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นผู้ดูแลรักษาพระตำหนัก ภูพิงค์ จังหวัดเชียงใหม่ จากการพบปะกับท่านเพียงครั้งแรก เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ข้าพเจ้าก็แน่ใจว่าท่านเป็นผู้ที่มีบิณฑบาตอันสมควรที่จะให้การยกย่องเคารพ ในครั้งต่อมา ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเดินทางไปเยี่ยมเยียนชาวเขาร่วมกับท่าน จากการที่ท่านแสดงความเมตตา กรุณาและโอภาปราศรัยกับชาวเขา ข้าพเจ้าก็มองท่านออกว่าท่านมีเมตตาธรรม ไม่ถือด้วยคน ชุ่มท่านและในครั้งต่อมา ท่านก็ได้กรุณานำข้าพเจ้าไปเที่ยวชมบริเวณพระตำหนัก ข้าพเจ้า ก็ได้เห็นความรอบรู้งานในหน้าที่ของท่าน งานในหน้าที่ของข้าพเจ้า ต้องทำให้ข้าพเจ้าเดินทางไปติดต่อกับราชการในจังหวัดต่าง ๆ ข้าพเจ้าได้พบนามของท่านในฐานะผู้ว่าราชการ จังหวัดจาริกอยู่บนแผ่นป้ายในศาลากลาง ข้าพเจ้าจึงไม่กลางแกล้งใจเลยว่าท่านได้ก่อกรรมดี มาแล้วแต่อดีต และในชีวิตบั้นปลายของท่าน ๆ ก็ได้รับความเมตตาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้มารับใช้พระองค์ท่านอย่างใกล้ชิด นับได้ว่าท่านเป็นผู้ประกอบกรรมดีมาแล้ว เป็นเวลายาวนาน.

ความดีที่ท่านได้เพียรสร้างมาด้วยตัวเอง ข้าพเจ้ามั่นใจว่า ภาวะใหม่ของท่านจะต้องดีกว่าภาวะของท่านในโลกที่ท่านมีชีวิตอยู่ ท่านย่อมจะต้องประสบความสุขในภพใหม่ ของท่านแน่นอน แต่ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่แก่ใจว่าท่านจากไปเพื่อพบความสุขคามกรรมของท่านที่ได้สร้างสรรไว้ แต่ข้าพเจ้าก็อดเศร้าโศกสลดใจ ค่อนนิจกรรมของท่านได้ไม่ ถ้าความเชื่อ ข้าพเจ้าเป็นความจริง ก็ขอให้ผลบุญที่ท่านได้สร้างสรรไว้ จงลดบันกาลให้ท่านได้มีความสุขในภพใหม่ของท่านโดยทุกประการ.

พนเอก สุดสาย หัสติน

๑๔ มิ.ย. ๑๔

คำไว้อาลัย

คุณทัศนีย์ บุณนาค ภรรยาท่านขุนคำฉนวนวิจิตร ได้ขอให้ผมเขียนคำไว้อาลัยในหนังสือที่จะพิมพ์แจกในการพระราชทานเพลิงศพท่านขุนคำฉนวนวิจิตร ซึ่งผลเองไม่ถนัดจักเจนในการเขียนหนังสือทำนองนี้ แต่ก็ได้รับเพียงจะขอเขียนเล่าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผมกับท่านขุนที่ได้รักใคร่คุ้นเคยกันมาช้านานเท่านั้น

ท่านขุนคำฉนวนวิจิตร (เชย บุณนาค) รู้จักคุ้นเคยกับผมมาตั้งแต่ท่านยังรับราชการอยู่กองปลัดบัญชากรมมหาดเล็ก ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นเมื่อท่านไปรับราชการทางกระทรวงมหาดไทยจนมีตำแหน่งเป็นข้าหลวงประจำจังหวัด และผู้ว่าราชการจังหวัดสุดท้ายคือจังหวัดนครปฐม ผมจะทำบุญอายุครบ ๕ รอบเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ก็ได้ไปปรึกษาท่าน ท่านก็ได้กรุณาบริจาคเงินให้มีการสวดมนต์เลี้ยงพระ มีโหรบูชาเทพทานพระเคราะห์ ณ ศาลาโถงบนบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ ก่อนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ท่านก็ได้ไปรับราชการในสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ร่วมกับผม เนื่องจากความตึงามโอบอ้อมอารี ประกอบด้วยมีความซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์เป็นที่ตั้งอยู่ตลอดมา ท่านพลตรีหม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จึงคัดเลือกนำเข้าถวายตัวในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เพื่อให้ย้ายไปรับราชการเป็นผู้ดูแลพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ตำบลคอยบวักห้า จังหวัดเชียงใหม่ ตามพระราชประสงค์ เมื่อเมษายน ๒๕๐๘ และได้ปฏิบัติหน้าที่ฉลองพระเดชพระคุณด้วยความจงรักภักดีอุทิศสหาวิริยะ เป็นที่พอพระราชหฤทัยในสันเกล้า ฯ ทั้งสองพระองค์ตลอดมา จนถึงวันสิ้นชีวิตเมื่อ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๓ จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณอย่างสมเกียรติสูงสุด โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการศพโดยตลอด ทั้งนี้ ก็เพราะผลบุญที่ท่านได้บำเพ็ญแต่ความตึงามอยู่ตลอดมานั่นเอง อนึ่งในทางสัมพันธ์ระหว่างผมกับท่าน ขณะที่จากกันไปรับราชการอยู่บน

พระกำหนด ๗ ก็คิดต่อกันอยู่ตลอดมา ในวาระที่ขึ้นปีใหม่มักต่างส่งบัตรอวยพรให้กัน แต่ผมเคยส่งขนมที่เรียกว่ากระยาทิพย์ (คล้ายกระยาสารท) ซึ่งมักจะทำเป็นของขวัญในเทศกาลขึ้นปีหรือปีใหม่ไปให้ท่านด้วย เมื่อท่านเข้ากรุงเทพ ฯ เคยมาบอกว่าขนมอร่อยมากอยากรับประทานอีก ผมบอกท่านว่าเขาทำตอนปีใหม่ผมจะส่งไปให้อีก ก็ยังเฝ้าท่านมาจากไปเสียก่อนสิ้นปี พอจะขึ้นปีใหม่เขาทำขายผมก็ไปซื้อมาใส่บาตรพร้อมกับของอื่น แล้วอุทิศส่วนกุศลไปให้ท่านตามประสงค์ จึงหมกกังวลใจที่รับปากท่านไว้ด้วยประการฉะนี้ อันกุศลผลบุญที่ท่านได้บำเพ็ญแก่ความดีงามมาตลอดกาลจนถึงอวสานแห่งชีวิตของท่านนั้น ย่อมเห็นประจักษ์ อยู่แล้วว่าท่าน จะต้องได้รับประโยชน์ตอบแทนให้เดินทางไปสู่สุคติในสัมปรายภพตามปรารถนาโดยไม่ต้องสงสัย.

เจือ เสือวรรณศรี

บ้านการากร ถนนพระสุเมรุ กรุงเทพฯ ฯ

คำไว้อาลัย

ท่านขุนคำถวนวิจิตร เป็นญาติผู้ใหญ่มีศักดิ์เป็นอาของข้าพเจ้า ๆ ได้รู้จักและคุ้นเคยกับท่านเมื่อครั้งท่านดำรงตำแหน่งปลัดจังหวัดพระตะบอง สมัยที่หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ เป็นข้าหลวงประจำจังหวัด และข้าพเจ้าเป็นคลังจังหวัดในปี ๒๔๕๖. กรอบกรวีของเราก็ทั้งสองได้มีการไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ เมื่อข้าพเจ้ามีข้อขัดข้องในหน้าที่การงานก็ดี หรือในเรื่องส่วนตัวก็ดี ท่านก็ได้กรุณาให้คำแนะนำและช่วยเหลือด้วยความยินดี และเต็มใจทุกประการ อนึ่งท่านเป็นผู้ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต มีอัธยาศัยนุ่มนวลสุขุมเยือกเย็น มีจิตเมตตากรุณาต่อบุคคลทั่วไป จึงเป็นที่เคารพรักของผู้ที่ได้คบหาสมาคมด้วย ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการหรือพ่อค้าประชาชนทั่ว ๆ ไป

เนื่องจากคุณงามความดีดังกล่าว ได้ส่งเสริมให้ท่านดำรงตำแหน่งปลัดจังหวัดพระตะบองอยู่ไม่นาน ก็ได้เลื่อนขึ้นดำรงตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดพิบูลสงครามและจังหวัดอื่น ๆ ก่อไป

ข้าพเจ้าได้ไปรับราชการร่วมจังหวัดเดียวกันกับท่านอีกในปี ๒๔๕๗ ขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม ข้าพเจ้าเป็นคลังภาค ๗ ซึ่งมีสำนักงานตั้งอยู่ที่จังหวัดนครปฐม อันเป็นจังหวัดที่ตั้งภาค และมีคุณพระราชาธิบดีรักษา ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการภาค

จังหวัดนครปฐมมีพระปฐมเจดีย์เป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์และสำคัญยิ่ง ทุกปีจะมีงานนมัสการพระปฐมเจดีย์เป็นงานประจำปี ภาคและจังหวัดได้ร่วมกันจัดงานเพื่อหารายได้บำรุงองค์พระปฐมเจดีย์ ข้าพเจ้าจึงมีโอกาสร่วมงานกับท่านขุนคำถวนวิจิตรอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งทำให้สนิทสนมกันยิ่งขึ้นอีก

ท่านขุนคำถวนวิจิตรเป็นผู้มีสุขภาพพลานามัยดี ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ส่งผ่าเผย แม้เมื่อท่านได้อกจากราชการเพื่อรับพระราชทานบำนาญเมื่อครบเกษียณอายุแล้ว ก็ยังดู

กะฉับกะเฉงสมบูรณ์ก็ จึงได้เข้าทำงานที่สำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์กับหม่อมทวิวงศ์ฯ
อีก และในตอนหลังนี้ท่านได้มีโอกาสได้รับพระราชทานพระมหากฎนาและไว้วางพระราช
หฤทัยจากต้นเกล้า ฯ ทั้งสองพระองค์ให้เป็นผู้ควบคุมดูแลรักษาพระราชวังกุฎิพงคราชนิเวศน์
ที่เชียงใหม่

การที่ท่านชุนคำณวนวิจิตร มีอันเป็นค้องจากโลกนี้ไปอย่างกระทันหัน เนื่องจาก
ไม่มีวีแววหรือข่าวคราวว่าท่านได้มีโอกาสเจ็บไข้ได้ป่วยแก่ประการใดเช่นนี้ ย่อมเป็นที่เศร้า
สลทและเสียใจอย่างสุดซึ้งแก่ครอบครัวและบรรดาญาติมิตรสหายที่รักใคร่นับถือโดยทั่วไป ขอ
ผลแห่งกรรมดีที่ท่านได้บำเพ็ญตลอดมา จงกลบบันดาลให้วิญญาณของท่านจงไปสู่สุคติใน
สัมปรายภพเทอญ.

สม บุนนาค

ศรีสปีดาร์

วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๑๔

เลา ลอ อี ตรี

รับปากจะเขียนสำหรับคุณพ่อ เพื่อลงหนังสืออนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิง
จนนั้นก็ถึงเวลาแล้ว ยังลงมือเขียนให้จริงจังไม่ได้ ไม่ใช่ไม่รู้จะเขียนอะไรเพราะไม่มีอะไร
เกี่ยวกับคุณงามความดีของคุณพ่อจะเขียน แต่ที่ถูกต้องแล้วน่าจะเป็นเพราะมีอะไร ๆ ที่ควรต้อง
เขียนมาก จนหยิบเลือกขึ้นมาไม่ถูกว่าควรเขียนอะไรที่จะไม่ยืดเยื้อเกินไปสำหรับโอกาสเช่นนี้

เมื่อได้ข่าวที่ไม่มีการณ์ยืนยันในครั้งแรกว่าคุณพ่อปุบปับจากไปเสียแล้ว ไม่ได้เชื่อ
เลยว่าเป็นจริง เพราะเป็นข่าวที่เขาเล่ากันมาอย่างรวดเร็วเท่านั้น จากใครเป็นต้นตอก็ไม่
ทราบ แต่ถึงเช่นนั้นก็ยังตกใจมาก พยายามติดต่อกับลูก ๆ ของคุณพ่อก็ไม่สำเร็จ จนกระทั่ง
รุ่งขึ้นจึงได้รับข่าวที่แน่ใจ ว่าคุณพ่อจากไปแล้วจริง ๆ อย่างสงบสบายที่สุดตามลักษณะของ
ผู้ทำบุญไว้ดี ไม่ต้องทรมาน แต่ความมีบุญของผู้จากไปนี้แหละมักจะเป็นความทุกข์หนักเป็น
พิเศษของผู้อยู่หลัง เพราะไม่ได้ทันเตรียมตัวเตรียมใจ ไม่ได้ทันรักษาพยาบาล เมื่อทราบว่า
ว่าคุณพ่อจากไปแบบผู้มีบุญทำไว้ดีจึงอศคคถึงผู้อยู่หลังไม่ได้ จะเศร้าโศกเสียใจกันสักเพียง
ไหน เพราะคุณพ่อเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้ความร่มเย็นจริงอยู่เสมอมา

แต่แล้วก็ชื่นใจ เห็นพระคุณของพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง

เมื่อไปรทหน้าศพคุณพ่อ ได้เห็นใคร ๆ ที่อยู่หลังของท่านพร้อมเพรียง เศร้าโศก
เสียใจกับการจากไปของท่านกันทั้งนั้นก็จริง แต่มิได้เป็นไปแบบผู้ไม่รู้เสียเลยว่า ทุกคนมี
ความกายเป็นธรรมดา ดูทุกคนรู้ที่เดียว ว่าทุกคนมีความกายเป็นธรรมดา ใครจะหนีความ
กายไปไม่ได้ คุณพ่อก็เป็นผู้หนึ่งที่เป็นเช่นนั้น ท่านจะหนีความกายไปไม่ได้ ความมีสติรู้
แม้เพียงพอสมควรทั้งกล่าวแล้วนี้ ย่อมช่วยบรรเทาความทุกข์โศกได้อย่างคึง ย่อมทำให้
ผู้มีปัญญาเห็นทั้งหลายนิยมชมชื่น

การเศร้าโศกร่ำไรว่าพันไม่ทำให้อะไรดีขึ้น ทั้งสำหรับเพื่อตนเอง และทั้งสำหรับท่าน
ผู้ล่วงลับแล้ว ไม่ว่าจะเป็นผู้ใดก็ตาม การทำบุญทำกุศลเพื่อท่านเท่านั้นที่สมควร ที่จะเป็น

ประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และทั้งแก่ท่านผู้ล่วงลับแล้ว ไม่ว่าจะเป็นผู้ใดก็ตาม บรรดาผู้อยู่
หลังของคุณพ่อเข้าใจความจริงนี้อย่างน่าชื่นชมเหลือเกิน หากผู้ที่จะเข้าใจเช่นนี้ไม่ได้ง่ายๆนัก
นับว่าคุณพ่อเป็นผู้มีบุญทำไว้ดีแล้วจึงทั้งจากไปอย่างสงบสบาย และจึงยังมีผู้อยู่หลังที่จะช่วย
ให้ท่านสบายยิ่งขึ้นต่อไป ด้วยการทำบุญทำดีอุทิศทำนุ มิใช่ด้วยการเศร้าโศกรำพันอย่าง
เปล่าประโยชน์

ยังจำได้ว่า รู้จักคุณพ่อมานานักหนา ตั้งแต่อายุสิบกว่าขวบ นิดหน่อย แม้ระยะ
หลังจะไม่ค่อยได้พบคุณพ่อ แต่ก็ยังนึกถึงสีหน้าท่าทางที่ใจดีเสมอของคุณพ่อได้ เคียงนั้นก็ยัง
นึกอยู่ นึกถึงสีหน้าเช่นนั้นแล้วก็สบายใจ ทำให้ได้คิดอยู่ว่าคนใจดี มีสีหน้าท่าทางน่ารัก
จับใจเช่นคุณพ่อนี่เอง นี่เขียนจากใจจริงนะเลาละอ

ด้วยความรักเสมอ

จิตติ นพวงศ์

คำไว้อาลัย

อัฐวโฆ เม ชีวติ มรณํ เอกสิกํ มया มริตพฺพํ
ความว่า ชีวติของเราไม่ยั่งยืน ความตายยั่งยืน เป็นไปโดยส่วนเดียว
เราต้องตายแน่แท้

ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งผู้หญิง ทั้งผู้ชาย ทั้งคนโง่ ทั้งคนฉลาด
ทั้งคนมั่งมี และเชื่องใจ ล้วนมีมรณภัยเป็นที่ไป เหมือนกันทั้งหมด.
(พุทธภาษิต)

ชีวิตของท่านขุนคำฉนวนวิจิตร (เชย บุณนาค) เป็นชีวิต
ที่ได้เกิดมาด้วยดี อยู่ดี และอวสานของชีวิต ท่านก็ไปด้วยดี ก็เป็นผู้
ผู้มีความสว่างมา และสว่างไป โชติ โชติปรายโน

ท่านขุนคำฉนวนวิจิตร ได้ฝากเกียรติคุณไว้ให้ บุตร หลาน
ได้ดำเนินรอยตาม.

วิญญู บุณนาค

บ้านประชานิกม จันทบุรี
๘ พฤษภาคม ๒๕๐๔

อาลัยพ่อ

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๓ เป็นวันที่พวกเราจะมีพ่อได้เลย เพราะวันนั้นเป็นวันที่พวกเราได้ประสบความสำเร็จอย่างใหญ่หลวง เป็นวันที่เราได้รู้จักรสชาติแห่งความทุกข์ใจอย่างแท้จริง เพราะพ่อได้จากเราไปอย่างไม่มีวันกลับ อย่างกระชั้นชิด และไม่มีใครคาดฝันมาก่อน ปกติพ่อเป็นคนที่น่ารักที่เข้มแข็ง สุขภาพดีกว่าคนหลายคนในวัยเดียวกัน พวกเราจึงคิดและหวังว่าพ่อคงจะอยู่กับเราไปอีกนาน แต่ภาพที่เราเห็นเมื่อตอนบ่ายวันนั้น ภาพของพ่อที่นอนสงบนิ่งอยู่บนเตียง ได้ทำลายความศรัทธาความหวังของเราเสียสิ้น พ่อจากเราไปแล้วไปอย่างสงบที่สุด ก่อให้เกิดความทุกข์ความเศร้าสลดอย่างที่สุดให้แก่ลูก ๆ ทุกข์และเสียใจในข้อที่ว่า พวกเรามีได้ทั้งมีโอกาสรักษาพยาบาล มิได้ทั้งมีโอกาสสนองพระคุณของพ่อเลย แม้แต่น้อย เศร้าสลดใจในข้อที่ว่าพ่อมิได้มีโอกาสเห็นหน้าลูกคนไหนเลย พ่อเป็นคนรักลูกมาก แต่ในวาระสุดท้ายของชีวิต พ่อกลับมิได้เห็นหน้าลูกเลยสักคนเดียว นี่จึงเป็นข้อที่ลูกเสียใจอย่างลึกซึ้ง จนไม่อาจพรรณนาออกมาได้

ถ้าวิญญานเป็นสิ่งที่ไม่ดับสูญ

ถ้าการตายแล้วเกิดใหม่เป็นสิ่งที่จริง

เราก็ขออธิษฐานให้ได้เกิดเป็นลูกของพ่ออีก จะเป็นชาติใด ภพใด ก็ตาม

ลูก ๆ ของพ่อ

งานในด้านวรรณกรรมของ “แม่ลัดดา”

นวนิยายปัจจุบันเริ่มมาจากวรรณกรรมในสมัยรัชกาลที่ ๖ แต่ออกมาในรูปแบบต่าง ๆ กัน มิได้ออกมาเป็นรูปนวนิยายทันที ชั้นต้นออกมาในรูปแบบบทความ ทางสารคดี วิชาการ และเรื่องสั้น ๆ สนุกขบขันลงในหนังสือรายบักซ์ รายเดือน เช่น ลงในหนังสือกุศโลศิตสมิต ในระยะนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้นำในทางนี้ ทรงเขียนเรื่องต่าง ๆ ลงในหนังสือมาก เจ้านายและขุนนางต่างก็ส่งเรื่องมาลงในหนังสือ เรื่องที่ลงก็มีเรื่องสั้น บทความ นิทาน หลังจากได้มีหนังสือกุศโลศิตสมิตออกมาแล้ว ก็ได้มีผู้ออกหนังสืออื่นๆ อีก เป็นต้นว่า สักกวิทยา ศรีกรุงรายเดือน ผลุงวิทยา ศัพท์ไทย ไทยเกษม สารานุกรลสมานมิตบรรเทอง เฉลิมวุดิ เวียงรมย์ เสนาศึกษา ฯลฯ ระยะนี้ได้มีเรื่องประเภทล้อเลียนสังคมเกิดขึ้น เรื่องอ่านเล่นประโลมโลกที่แต่งเป็นร้อยกรองแบบหนังสือ “หน้าวักเกาะ เพราะหน้าหนา” ก็เริ่มจะหายไป มีเรื่องอ่านเล่นชนิดเป็นร้อยแก้วเกิดขึ้นมาแทน ในรูปนิทานเรื่องสั้นหรือนวนิยาย ในสมัยรัชกาลที่ ๖ — รัชกาลที่ ๗ นี้ นวนิยายส่วนมากมักจะ เป็นเรื่องแปลจากต่างประเทศ ส่วนมากจากภาษาอังกฤษจำนวนแปลแปลและขบขัน มีทั้งเรื่องรักโศก ตื่นเต้น ผจญภัย นวนิยายเรื่องแรกที่แปลมาจากเรื่องต่างประเทศได้แก่เรื่อง “ความพยายาม” ของแม่วัน ซึ่งแปลจากเรื่อง *Vondetta* ของ *Mary Corelli* ต่อมาก็มี นวนิยาย และเรื่องสั้นออกมาเรื่อย ๆ เรื่องเหล่านั้นมีทั้งเรื่องแปล เรื่องที่คัดแปลงมาและ เรื่องที่แต่งขึ้นเอง สมัยนั้น นักเขียนชอบใช้นามปากกาเป็นผู้หญิง เช่น แม่วัน แม่อนงค์ แม่ลัดดา เป็นต้น นิตยสารที่ออกในสมัยนี้ได้มีส่วนช่วยสร้างนักเขียนใหม่ ๆ ขึ้นมามาก ที่ มามีชื่อเสียงยกย่องกันในปัจจุบันก็มี ศรีบูรพา และแม่อนงค์ เป็นต้น นวนิยายในสมัยนั้น นอกจากจะลงในหนังสือนิตยสารแล้ว ยังมีผู้ลงทุนพิมพ์เรื่องของนักเขียนออกจำหน่ายเป็นเล่ม บางเรื่องก็เล่มเดียวจบ บางเรื่องก็ลงต่อกันหลายเล่มจบ นวนิยายหรือเรื่องสั้นที่พิมพ์ออกจำหน่ายนี้นิยมพิมพ์เป็นขนาด ๘ หน้ายก

ในสมัยนั้นการละครกำลังเฟื่องฟู และเริ่มวิวัฒนาการมาสู่แผนใหม่ มีคณะละครหลายคณะเป็นของเจ้านาย ชุนนาง และราษฎร แสดงแบบละครร้อง ละครพันทาง เป็นส่วนมาก เมื่อมีคณะละครเกิดขึ้น ก็มีบทละครเกิดขึ้น บทละครเหล่านั้นนับเป็นวรรณกรรม การแสดงอันเป็นแขนงหนึ่งของวรรณคดี นักเขียนบทละครที่มีชื่อก็มีหลายคน เช่น กนก แมล์คคา ซึ่งมีผู้เรียกว่า เจ้าเมืองนักประพันธ์

แมล์คคา (๒๑ ธันวาคม ๒๔๓๙ — ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๓) เป็นนามปากกาของ ชุนกำแหงวิจิตร (เซย์ บุนนาค) ซึ่งได้กล่าวประวัติมาแล้วในตอนที่ ๓ แมล์คคาเป็นนักเขียนที่เขียนหนังสือเป็นงานอดิเรก มีไคยติดมือเป็นอาชีพ กล้วยเหตุนี้เรื่องต่างๆ ที่เขียนไว้และเหลืออยู่ในขณะนั้นจึงมีไม่มากนัก ส่วนมากได้สูญไปในคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี้ บางเรื่อง (ทั้งเรื่องสั้นและบทละคร) ก็เหลือต้นฉบับอยู่เพียงครึ่งเรื่องบ้าง ไม่ถึงครึ่งเรื่องบ้าง จึงไม่สามารถนำมาลงในเล่มนี้ให้หมดได้

แมล์คคา เริ่มเขียนหนังสือมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กนักเรียนในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เรื่องที่เขียนมีทั้งเรื่องสั้น เรื่องที่แปลมาจากต่างประเทศ และบทละคร ซึ่งเขียนไว้มากกว่าประเภทอื่นและมีบทละครหลายเรื่องที่แปลจากเรื่องต่างประเทศ เช่น เรื่องธิดาธิดาพระสมุทร ซึ่งแปลจากเรื่อง Perich the Prince of Tyre ของ William Shakespeare บางเรื่องก็เอามาจากเทพนิยายของกรีก ดังเรื่องพิมพ์ไวค์อนท้ายนี้แล้ว

ระยะเวลาที่แมล์คคาได้เขียนหนังสือไว้มาก คือ ระหว่างปี ๒๔๖๕-๒๔๗๐ ซึ่งในระยะนั้นเป็นระยะที่แมล์คคาได้ออกจากราชการ เพราะทางราชการได้ยุบตำแหน่งบางตำแหน่งเสียเพื่อแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ แมล์คคาจึงออกมาทำงานหนังสือพิมพ์และเขียนเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะบทละครไว้มาก นอกจากจะเป็นผู้เขียนบทละครแล้วยังเป็นผู้กำกับการแสดงให้คณะละครบางคณะด้วย เช่น คณะแม่บุนนาค ซึ่งมีชื่ออยู่ในสมัยนั้น นางเอกที่เป็นตาราชื่อคมขำ

แมล์คคาทำงานโรงพิมพ์อยู่ได้ไม่นาน ก็กลับเข้ารับราชการอีก และในปี ๒๔๗๑ ก็ได้ถูกย้ายไปจังหวัดศรีสะเกษ นับตั้งแต่นั้นมาก็ไม่ใคร่จะได้เขียนเรื่องต่างๆ อีก นอกจากจะมีผู้ขอเป็นครั้งคราว

ในระหว่างที่รับราชการอยู่ต่างจังหวัดนั้น เมื่อทางจังหวัดมีการแสดงละครการกุศล แมล์คคาได้เป็นผู้แต่งบทละครให้แสดงและเป็นผู้บังคับกำกับการแสดงด้วย เช่นเมื่อตอนที่

รับราชการอยู่จังหวัดนครพนมก็ได้เขียนบทละครเรื่อง เรื่องยอกดวงใจให้ข้าราชการในจังหวัด
แสดงเป็นการกุศล

นอกจากความสามารถในทางเขียนเรื่องสั้น นวนิยาย และบทละครแล้ว แม่ลัดดา
ยังมีความสามารถในทางร้อยกรองด้วย ดังปรากฏในเรื่องทหารสี่ทราชาธิราช ซึ่งแต่งให้
หลวงสารานุประพันธ์ ลงพิมพ์ในหนังสือแจกในงานฌาปนกิจนายพูน ปาจิณพักษณ์ ผู้บิดา
ในหนังสือเรื่อง "บุรุษเรื่องนาม" ซึ่งได้นำมาพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้แล้ว ส่วนนิราศข้อม
รบเสื่อป่า และกาพย์ห่อโคลงฯ นั้น ได้แต่งไว้นานแล้วและไม่เคยพิมพ์ในที่ใดมาก่อนเลย
จึงนำมารวมพิมพ์ไว้ในเล่มนี้ตามความประสงค์ของแม่ลัดดา

แม่ลัดดาเป็นผู้ที่รักและสนใจในทางศิลปะ วรรณคดี โบราณคดี และประวัติศาสตร์
อยู่มาก ในขณะที่รับราชการอยู่ในต่างจังหวัด ก็ได้หาโอกาสไปชมโบราณสถานและโบราณ
วัตถุที่มีในจังหวัดนั้น ๆ จนทั่ว ในระหว่างที่ได้ไปราชการอยู่ที่จังหวัดพระตะบอง และ
จังหวัดพิบูลสงคราม ก็ได้หาโอกาสไปชมและไปสำรวจปราสาทหินในดินแดนแถบนั้น รวม
ทั้งนครวัด, นครธม, และปราสาทหินอื่น ๆ ในกัมพูชาจนเกือบหมด และในการไปสำรวจ
ปราสาทบันทายลามากก็ได้เขียนเรื่องสั้นลงในนิตยสารโบว์แดง (ซึ่งเลิกไปแล้ว) ซึ่งเป็นเรื่องสั้น
เรื่องสุดท้าย เพราะต่อจากนั้นมาก็มิได้มีโอกาสและเวลาเขียนเรื่องสั้นอีกเลย

ขณะที่ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐมนั้น แม่ลัดดาได้เคยนำกลุ่มนัก
กลอนของจังหวัดนครปฐมมาแข่งขันสักวากับกลุ่มนักกลอนจังหวัดนนทบุรี ทางโทรทัศน
ช่อง ๔ ซึ่งผลของการแข่งขันครั้งนี้ปรากฏว่าจังหวัดนครปฐมเป็นผู้ชนะเลิศกวาโดยคะแนน
เป็นเอกฉันท์ หลังจากนั้นแล้วแม่ลัดดาก็มิได้มาแข่งขันสักวาอีก แต่ได้รับเชิญจากโทรทัศน
ให้มาเป็นกรรมการตัดสินในบางครั้ง และต่อมา การประกวดสักวาก็เลิกไปจากรายการของ
สถานีไทยโทรทัศน์ ช่อง ๔

วรรณกรรมของแม่ลัดดาแบ่งออกเป็นประเภทได้ดังนี้

๑. วรรณกรรมร้อยกรอง มีบทกวีนิพนธ์ต่าง ๆ แต่งเป็นเรื่องบ้าง เป็นบทสั้น ๆ
บ้าง ที่แต่งเป็นเรื่องและยังคงเหลืออยู่ก็มี ๓ เรื่องคือ โคลงนิราศ ข้อมรบเสื่อป่า กาพย์ห่อโคลง
ซึ่งทั้ง ๒ เรื่องนี้ ยังมีได้เคยพิมพ์เลย และเรื่องทหารสี่ทราชาธิราช ซึ่งลงพิมพ์ในหนังสือ

บุรุษเรื่องนาม แจกในงานศพนายพูน ปาจิณพยัคฆ์ บิดาของหลวงสารานุกรมประพันธ์ นอก
จาก ๓ เรื่องที่นำมาพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้แล้วก็ยังไม่พบเรื่องอื่น ๆ อีก บทร้อยกรองสั้นๆ
ซึ่งแต่งขึ้นเป็นครั้งสุดท้ายได้แก่บทสักรวาทซึ่งถวายเป็นอาลัยสมเด็จพระบรมราชชนนี เมื่อ
จะเสด็จกลับจากภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ คืนสู่พระนคร

สักรวาทเข้าพระบาทราชสำนัก

ผู้จงรักภักดีองค์พระทรงศรี

ทั้งพระองค์สมเด็จพระราชชนนี

พระบารมีปกเกล้าทั้งเข้าเย็น

ไถ่ไถ่ชิตสนิทสนองรองพระบาท

พระจะนิราศแรมไกลมิได้เห็น

วังภูพิงค์จะยิ่งเศร้าเวียงหงาเย็น

ไม่วายวันถึงพระคุณอุ้นเกล้า ฯ เอย

น่าเสียดายที่แม่ลักคาได้วายชนม์ไปเสียก่อน มิฉะนั้น เราอาจได้เห็นบทร้อยกรอง
ที่ไพเราะถวายเป็นพรในวันรัชชกาลเกษกอีกสักบทหนึ่ง

๒. วรรณกรรมร้อยแก้ว มีทั้งนวนิยายและเรื่องสั้น แต่ส่วนมากเป็นเรื่องสั้น
มีทั้งเรื่องแต่งเอง เรื่องแปล และเรื่องดัดแปลงมาจากเรื่องต่างประเทศ เช่นเรื่องบุตร
สาวเสนาบดีซึ่งเป็นเรื่องดัดแปลงเรียบเรียงมาจากเรื่องในภาษาอังกฤษ ซึ่งผู้แต่งไม่ได้บอก
ไว้ว่านำมาจากหนังสือเรื่องอะไร เป็นเรื่องประเภทสนุกสนานคั่นคั่นลึกลับ พระเอกต้อง
เสี่ยงชีวิต ผจญภัย และในที่สุดก็ได้แต่งงานกับนางเอก เป็นการจบอย่างมีความสุข เรื่องนี้
พิมพ์เป็นหนังสือชุด หลวยเล่มจบ เป็นหนังสือขนาด ๑๖ หน้ายก ปุสตาการเป็นผู้พิมพ์
จำหน่าย ในราคาเล่มละ ๓๐ สตางค์

๓. วรรณกรรมกาพย์ มีบทละครต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งบทละครพูด บทละครร้อง
และบทละครพันทาง บทละครพูด ส่วนมากเป็นบทละครพูดชวนขัน ซึ่งลงในไทยเกษม
บทละครร้อง และบทละครพันทาง ซึ่งแต่งให้คณะละครแสดง ส่วนมากแต่งในระหว่าง
พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๔๗๐ เรื่องที่แต่งในระหว่างรัชกาลอยู่จังหวัดนครพนมก็มีเรื่องยอดทอง
ใจ ซึ่งแต่งให้ละครรัตนคิดกล นำออกแสดงเก็บเงินรายได้บำรุงสโมสรจังหวัดนครพนม ใน
คืนวันศุกร์ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๐

ตัวอย่าง เรื่องเงินทองถึงเป็นของจะหายาก
ไม่รักเงินเกินสมักรรักใจกัน

แต่ก็หากผิดประสงค์ตรงกัน
รักร้อยพันไม่ประเสริฐเกิดเท่าใจ

ตัวอย่างจากละครพันทางเรื่องธิดาพระสมุทร

๑ โอองค์สมุทรลนที
ชาวคอสิตาจะปรีนุสร
ค้ายเคชะทรงคุณเมหิทธิ
ไปรทกรุณานครอัน
จงรีบขจัดและนฤทุกษ์
กั๊งข้าสนองวจนไซ

ขณะที่สค์บัวอน
รคิข้อรำพรรณสร
วรฤทธิอ่อนแก่นันท์
จะประจวบอุทกภัย
กลสุขเสมอไป
ศิริระกัมประทานพร ฯ

โคลงนิราศช่อมรบเลื้อย้า

ว่า

๑ ศรีวิสุทธิพิศาลภพ เดลบสยามเขตต์ อยุธาเยียงฟ้า ปวงประชาเสพสุข
ทั่วทุกถิ่นเทศไทย กษัยเคิกพ่าห์ราวี โดยบารมีพระผ่านเฝ้า มงกุฎเกล้าฯ จอมสยาม
องค์รามนฤบดี ทรงมีพระคุณล้ำ ผดุงคุ้มยืนอยู่กำ เกศเกล้าฯ ชาวไทยทั่วนาฯ

๑ ๑ ชั้นเขตต์อยุธยา

พสกสุขเกษมสันต์
ทวยทศพิชราชธรรม
พระมิ่งมงกุฎเกล้าฯ

เลอสุวรรณค์
เลื่อมเศว้า
จอมราช
ปกบ้องภัยกษัยฯ

๒ ๑ ในเดือนมกราคมเข้า

พระประทับสนามจันทร์
เลื้อย้าลูกเลื้อยสวรรพ์
หลายหลากล้านค่ายกิ่ง

เหมันต์
อยู่ยัง
สนองบาท
ฝึกซ้อมยุทธวิธีฯ

๓ ๑ ฤกษ์ดีพระดำรัสให้

จากนิเวศน์สู่สถล
แนวถนนทรงพล
เรียงหมู่ห่มวดกองร้อย

เคลื่อนพล
มารคกล้อย
ถึงค่าย หลวงนา
แท้ห้อมภูวไนยฯ

๔ ๑ จำใจจำจากเจ้า

โคลงแต่งเป็นนิราศ
ฝากจิตรพิสวาท
ขวัญแม่อย่ารำไห้

นุชนาฏ
วากย์ไว้
สนิทแนบ นางนา
โศกเศร้าครีหมองฯ

๕ ๑ จากน้องสองมาคแม่ัน

เรียมโศกทุกข์ทวี

สองปี
เทวศซ้ำ

หนาวกายแต่อก็คี

ร้อนเร่าเผาทรวงซ้ำ

๖ ๐ ยามย่ำสุริเยศเยื้อง

สอศเนกรเสาะแสวง

จันทร์แจ่มแซกสรุ่ยแปลง

ทวนระลึกรึกหน้า

๗ ๐ คินวันขวัญเนตรน้อง

เริงเล่ห์เสน่ห์ชนิษฐ์

สุคนธ์รื่นชื่นจุมพิต

อาบรสเอมไอชล้ำ

๘ ๐ งามไคไปเปรียบด้วย

เสียดทรวงสองตระกาน

โนโบกขรณีสถาน

ปรุงแต่งให้พี่เกล้า

๙ ๐ แสงนวลจันทร์แจ่มจ้า

แสงผ่องทูลสะไบ

ผจงจีบปกหทัย

ยามเมื่อหลุกเลื่อนคล้อย

๑๐ สลัวแสงโสมส่องพัน

สองพบสองเคยพา

ชุ่มช่อนกิ่งกรรณิกา

สองสวาทสองเสียสู้

๑๑ นานวันพลันจากน้อง

ยลแต่แพรวเปลาะสะไบ

เคยคลุมร่วมรสใน

เตือนตึกจอกจิกกรซ้ำ

สุมอก

ชอกด้วยเพลิงกาม ฯ

ขอแสง

ทัวฟ้า

มาเปลี่ยน

แน่นน้อยนวลจันทร์ ฯ

เนาวิสนิท

แนบหน้า

กสึนกลึน

ซาบซึ่งทรวงใจ ฯ

ปทุมมาลัย

เท่งเท่า

จักเทียบ เทียมตา

กลุกเกล็ดนกลึงสงวน

ใจไล

แน่นน้อย

ตุ้มเต่ง

กลีให้เห็นบัว ฯ

พสุธา

เล่นชู้

เงามืด

สละให้แก่กัน ฯ

แรมไกล

ต่างหน้า

เงาพฤษภ

ท่วมทันหทัย ฯ

๑๒ ๑ ฝากใจนุชพีไว้

องค์สยามภูจักรี
 กนธรรพ์ครุฑวาสกรี
 เผลอพลาดอาจลักแก้ว

๑๓ ๑ เกรงกริ่งชยาคยัง

กรุ่นกึกขนิยามสอง
 ฝากใจกับนุชครอง
 ผูกสวาทปลุกกลดแล้ว

๑๔ ๑ เกือนเลี้ยวลับขอบฟ้า

เสียงแว่วสกุณณิ
 คุเหว่าเร่งสุริยศรี
 หวาคผวาว่านุชน้อง

๑๕ ๑ แม่เอยเคยพรอกพร้อง

กอดประทับทรวงประสาน
 กลั้วกลิ่นสมนมาลัย
 เสพรสสองสวาทเอื้อ

๑๖ ๑ ไก่แก้วเสียงแจ้วเจ็ย

เสียงสอกแทรกประสาน
 ปลุกเหล่าพหลหาญ
 ทินเด็กแตงตนเข้า

๑๗ ๑ กิคสายสุกสวาทเจ้า

ยามรุ่งอรุณเยือน
 แม่ปลุกที่คืนเคือน
 ไล่สุคนธ์เยี่ยมหน้า

๑๘ ๑ คอมกมฉมพักตร์เจ้า

กลายกลีสะไบบาง

ไกรคิ

เทพเจ้า

วางจิตร ใต้ฤา

หลับแล่นข่มเหง ฯ

ใจครอง

ล่องแล้ว

เองแม่

เสน่หน้าใจเดียว ฯ

เมธนี

เพรียกพร้อง

ส่องโลก

ปลุกให้พี่เซย ฯ

คำหวาน

อุ้นเนื้อ

มนต์เสน่ห์

เอิบสร้านทรวงใน ฯ

ชันชาน

เร่งเร็ว

เสือบ่า

ฝึกซ้อมแถวถวาย ฯ

เนาไว้เรือน

เยียมฟ้า

เกิมสวาท

กลิ่นแก้วกลิ่นหอม ฯ

นวลปราง

โอบไว้

เกล้าสองปทุมสล้าง
สองแนบแอบอกไถ่

๑๘ ๐ ยามค่ำสุริเยศกล้อย

ศศิธรเจิกแจรง
พระคำรัสซ้อมแสง
รุกรับประจันหน้า

๒๐ ๐ ฝ่ายไคชนะแพ้

คำรัสซ้อมบดินทร์
ผิชอบทามระบิล
ฝึกหักจักเจนให้

๒๑ ๐ พระองค์ทรงอุส่าห์เผ้า

ปลุกชาติและปลุกชน
สละชีพเพื่อเทศตน
พร้อมสรรพเตรียมรับหน้า

๒๒ ๐ ทรงพรากจากมิ่งแก้ว

สู่เดือนพนาดี
ทิวาและราตรี
มุ่งประโยชน์เพื่อสร้าง

๒๓ ๐ เวียมพะวงหลงพม่าเพื่อ

จำพรากจากนุชกลา
สนองบาทพระราม
ห่างแต่กายจิตรจ้อง

๒๔ ๐ ภูรท้าวรัสให้

ทุกเหล่าเสือป่าปวง
เดินทางจากค่ายหลวง
รอรบใหญ่สุดท้าย

ทุมเต่ง
เกลือกกล้วกสกาม ๖

กลายแสง
แจ่มหล้า
ยุทธย่อย
ทอบไตซิงชัย ๖

กัตสิน
สั่งไว้

แบบยุทธ
รอบรู้การณณ์ ๖

ฝึกฝน
เก่งกล้า
อยู่สงบ สุขนา

เค็กสูทรวง
มทิมิ

ถิ่นกว้าง
ทนยาก

เสกให้ไทยอง ๖

เพรียกหา
คลาตห้อง
มุ่งภัก ทิเชย
จอกไว้ในสมร ๖

ทัพหลวง

เคลื่อนย้าย

บ้านโป่ง

หยุดยั้งเจ็ดเสมียน ๖

๒๕ ๑ เสมียนเอยเคยลธิทช้อ	กำขาน
ทั้งเจ็ดเรียมนวนาน	บอกให้
ข้าวส่งสู่นงคราญ	กลอยสวาท
เรียมทุกซ์เทวทไซ้	ค่าเข้าถวิลถึง ฯ
๒๖ ๑ กริ่งม้นันเคิกบ้าน	เจ็ดเสมียน
จัดหมู่แมวมองเพียร	สืบรู้
เดือนแฉวทุ่งราบเทียน	ตอกส่อง
ความเคลื่อนไหวให้รู้	แหล่งลวันจดหมาย ฯ
๒๗ ๑ ฝ่ายหนึ่งยมราชบัน*	สุขุม
เสือบ่าคินแค้นกุม	ทัพสู้
ยัดม้นค่ายหลวงกุม	ก่อศึก
จัดหมู่แมวมองรู้	ที่ทั้งทัพหลวง ฯ
๒๘ ๑ เกรียมทะเลวงบันทวย	กำลัง
โอบกระหนาบแนวหลัง	ทำนไ้
หวังให้ทัพหลวงพัง	พินาศ
เชิงศึกถล่มอให้	ฝ่ายนั้นเดินหลง
๒๙ ๑ พระองค์ทรงรู้เล่ห์	กลยุทธ
แยกปีกขวาซ้ายสุค	ต่อค้ำ
เลื่อม้าฝ่าเร้วรุก	กลางกระหน่ำ
บินใหญ่ยิงสท้าน	เร้งเร้าเอาชัย ฯ
๓๐ ๑ ทัพใหญ่หนุนเนื่องเข้า	สงคราม
แขวงทุ่งโพธาราม	ยึกไ้
สัจญานพลุยามสาม	กำหนด
ตีกระหน่ำทะเลวงให้	เคิกสิ้นเสียขวัญ ฯ

หมายเหตุ-๑ เจ้าพระยาขมราช (ปั้น สุขุม) เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ผู้บัญชาการเสือบ่า รักษาอินแดน

๓๑ ๑ ประจันบานบ่อนบึกเข้า

เผด็จศึกทุกเข้าหมาย

กินแดนทัพทะเลาย

ศิขนามิทันตั้ง

๓๒ ๑ ล่วงอรุณรุ่งฟ้า

แตรเป่าสัญญาณมี

หยุดรบเลิกราว

เชิญเสด็จอิราชไ้

๓๓ ๑ รบใหญ่ไ้สุกสิ้น

ประชุมเหล่ากรรมกร

เหตุผลปฏิบัติงาน

ซ้อมรบรอบป็น

๓๔ ๑ พระองค์ทรงปลาบปลื้ม

ทำรัสทอปลอบใจ

โอวาทพระราชทานไ้

บ้องปกเทศไ้ทงกุ

๓๕ ๑ ทรงโปรดไ้จัดเลี้ยง

เร็นรินในราตรี

สมานสมัคสามัคคี

หมู่หมวกกองทุกชั้น

๓๖ ๑ มีลครเล่นร้อง

เสวิมสนุกสุขสบาย

จนรุ่งสุริยฉาย

พระเกษพระจอมเกล้า

๓๗ ๑ สยามยงยคียงตัว

พระราชวงศ์จักรี

ทำลา

บั้ง

ยับย่อย

ท้อท้านทัพหลวง ฯ

วังสี

บอกไ้

สองฝ่าย

ประทับเบื่องสนามชัย ฯ

ทามวาร

ทรวจช

ทุกฝ่าย

เสด็จสิ้นสมประสงคฺ ฯ

ปราสัย

ทัวผู้

สามัคคี—คีน

ชาติไ้ยีนยง ฯ

ปาร์ตี

แหล่งนั้น

ทุกเหล่า ร่วมนา

แซ่ซ้องถวายพร ฯ

รำถวาย

เอี่ยมหน้า

ยุติ

ปกบ้องครองสยาม

บารมี

สืบสร้าง

สมณะราชภัฏพรหมณี

สยามรุ่งมิโรยร้าง

๓๘ ๐ जननियानिरास्रङ्ग

ทามเสด็จภูธร

สองเทือนพีจากจร

อ้อมอกนุชแนบข้าง

๓๕ ๐ कान्वनविजिद्रु

ถูกผิตอย่าเพื่อหยัน

มุ่งเพียงส่งเสริมวรรณ—

ไซ้อวคตนาว่าเคี้ย

เสพสุข ท้วนนา

คู่ฟ้าดินสลาย ๆ

แรมสมร

เดือนกว้าง

กินสุ

คู่เกล้ากลิ้งสงวน ๆ

ประพันธ์

เยาะเขี้ย

กรรมแต่ง ไว้พอ

แข่งทำปราชญ์กวี ๆ

ขุนคำณวนวิจิตร ร่องหุ้มแพร มหาตเล็ก ร. ๖

กาพย์ห่อโคลงเฉลิมพระเกียรติพระมหาธีรราชเจ้า

เรื่อง

สร้างพระราชวังสนามจันทร์

๑ พระมหาธีรราชเจ้า
จากสวรรคต่องครวโล

พระมหาธีรราชไท้
พระมหามกุฏเกล้าราม
พระสมภพสุ์คาม
พระเกียรติคุณส่องหล้า

๒ พระราชกิจฉวัน
สร้างไทยสู่ไพศาล

พระราชกรณียกิจฉวัน
สร้างชาติไทยไพศาล
เจริญรุ่งเจนิยนกาล
ล้ำพศกนิกรทั้ง

๓ นำพระทัยทรงเจือจุน
แจกทั่วพระกรุณา

เต็มทันชื่นจิตรทัย
เย็นจ้ำเจกพิรุณ
พระหทัยชูเจือจุน
พระนิราศกินฟ้า

มงกุฎเกล้าจอมไพท
สู่ไทยจ้ก้วยบารมี

จอมสยาม
ส่องฟ้า
ไทยเทศ

แจ่มก้วยบารมี

เอนกถ้วนานาประการ
สราญรุ่งนิกรเกษม

นาประการ
อยู่ยัง

ไทยเฟื่อง
ทั่วหน้าเนาเกษม

เจกพิรุณหลังเวหา
ชื่นจ้ำหน้าก้วยบารมี

พระคุณ ทำนนา
หลังหล้า

แจกทั่ว
ออกโอ้หวิวาย

๔ พระสูสวรรค์วิโยค
เหมือนโพธิ์วิบัติใบ

พุ่มฟายวิโยคทั้ง
ประจักษ์โพธิ์ชาก
ระลึกพระคุณอิริราช
ขอชุลีกรกัม

๕ พระสร้างภูมิสถาน
ครึ่งศรีวิชัยนี้

พระทรงสรสรเสกสร้าง
สืบกษัตริย์เบื้องโบราณ
เป็นแหล่งประทับสราญ
ครึ่งทวารวดีโพ้น

๖ ประทานชื่อสนามจันทร์
เสริมสูงกว่าเก่า

พระราชทานชื่อไว้
ราชนิเวศน์แต่งสรร
สรวมใส่สถานอัน
เสริมสูงกว่าก่อน

๗ พิมานปฐมปรารงค์
มุขเด็จแก้วมณี

ปวงหมู่ปราสาทสรว้อย
คือพิมานปฐมปรารงค์
มุขเด็จระเบียงกลาง
ระย้าระยับก่องแก้ว

๘ แจงจกห้องพระโรง
สรวงเสวยบรรทมเนาว์

ยิ่งแสนโคกพศกไทย
ให้รากล้มไม่กลับเป็น
ข้าพระบาท

รากล้ม
ปกเกษ เสมอณา
กราบไต่บาทหงส์

สืบโบราณกษัตริย์บรรพ์
ต้นกสิขุสราญรมย์

ภูมิสถาน
ก่อนโน้น
รมย์รื่น

เขตแคว้นศรีวิชัย
สรวมใส่อันกาลก่อนมี
ศรีสถานพิมานแมน

สนามจันทร์
แหล่งนี้
กาลก่อน มีนา
ยั่วฟ้าเลอสรวง

สรว้อยโสภางค์สง่าศรี
ขจิก่องเดกิงแสง
โสภางค์

เพริศแพรว
แลรื่น
หยาดย้อยเดกิงแสง

ประทับโถงห้องพระเจ้า
เสวีเผ้าบทมาลย์

แจงจึกที่ห้อง
 ที่ประทับห้องโถง
 สรงเสวยบรรทมโยง
 พร้อมราชบริพารเฝ้า
 อภิรมย์ฤกษ์มี
 อัจฉลันเสียดสล้าง
 ชานชาลาก่อท่าย
 อภิรมย์ฤกษ์
 ที่ประทับมทิส
 อัจฉลันเสียดสล้าง
 ๑๐ แดงสลันจีพรม
 อนงค์นาฏพระกำนัล
 แดงสลันจีจัม
 วิสูตรีสลับผสม
 พชันีกระพือลม
 อนงค์นาฏกำนัลน้อม
 ๑๑ ที่นั่งน้อยตระการ
 ประทับเพื่อจอมไผท
 ช้ายมีที่นั่งน้อย
 ทศนัยปาฏิหาร^๑
 ประทับเพื่อสักการ
 พระปฐมเจดีย์ครั้ง
 ๑๒ มีปรารงค์แก้วมณี
 เปรียบแมนเทพพิมาน

พระโรง
 พระเจ้า
 เชื่อมต่อ กันนา
 บาทเบื้องบาทาลัย
 มทิสมนนาง
 พร่าวพรั่งพิบชจายแสง
 หนึ่งมี
 ชื่ออ้าง
 ภูเรศ
 สว่างพื้นพรายแสง
 วิสูตรีผสมกักถัก
 ประกัลถวายพัชนี
 พนม
 ซาดย้อม
 รวยรื่น
 นอบเกล้า เสาวณี
 ปาฏิหารทศนัย
 ใต้สักการะพระเจดีย์
 ตระการ
 แต่งตั้ง
 บรมธาตุ
 ก่อนโพ้นพันปี
 วัชรวิมัยสถาน
 ตระการสง่าช่อฟ้าไสว

หมายเหตุ ๑ พระที่นั่งองค์นี้เป็นแบบพลับพลาจตุรมุข เวลานั้นยกมาตั้งอยู่ในบริเวณพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

มีปรางค์ปราสาทแก้ว
 วัชรวิรมย์สถาน
 เทียมเทียบเปรียบพิมาน
 เชิดช้อฟ้าระกาสถ้าง
 ๑๓ โยพารล้ากั้งปรางค์อินทร์
 ลมพักระบัดใบ
 โยพารอ้าโอ้ล้า
 แว่วกระคิงคังพิณ
 ลมกระพือระบักริน
 ไกวแกว่งระกะก้อง
 ๑๔ ในสถานพิมานมาศ
 ซาคแท้มเพดานมี
 ในสถานปรางค์มาศแก้ว
 กั้นพระฉากสุวรรณสี
 เพดานระคาซมี
 แสงส่องระยับแยม
 ๑๕ สามัคคีมุขมาศย์
 สมองบาทพระรามา
 มุขรองลคหลันท้าย
 สามัคคีมุขมาศย์
 เป็นที่สมองบาท
 เริงระบำถวายไท้
 ๑๖ ลานหญ้าหน้ามณเฑียร
 ปราศัญเทพกวีควร
 แลสถานกฤณชาติหน้า
 หอพิมเนศวรเสถียร

แกมกาญจน์
 เสกสร้าง
 แมนเทพ
 ระยับแยมเวหา
 แว่วเสียงพิณกระคิงไกล
 ไกวแกว่งเสียงสำเนียงหวาน
 ปรางค์อินทร์
 เปรียกวร้อง
 รวยริน
 แจ้วเจ็ยเสียงหวาน
 วิชาตแสงสุวรรณซี้
 คาวรวงสีระยับเรือง
 รุจี
 ซาคแท้ม
 คาวรวง
 สว่างพื้นปรางค์ทอง
 ทิพย์อาศน์เอี่ยมโยพาร
 ยามว่างหาระบำถวาย
 ทิพย์อาศน์
 แท่งไว้
 ยามว่าง
 พรังพร้อมบริวาร
 เสถียรพิม เนศวร
 ชวนเชิดไว้ให้บูชา
 มณเฑียร
 สถิตยั้ง

เทพปราชญ์กวีเคียร
เทवासถานทั้ง

๑๓ เอนกวรรณคดีมี
สิบไว้อุชุน

นานาลิขิตล้วน
ราชนิพนธ์มากมี
เป็นนิเวศน์แห่งกวี
สิบอนุชุนทุกชั้น

๑๔ ตึกแบบยุโรปมี
โคมแก่นเห็นพิลาส
สนามหน้าบุรพเบือง

ตึกแบบยุโรปมี
ชื่อคำหนักชาติ
โคมแก่นเห็นแจ่มจ้า

๑๕ มีอนุสาวรีย์
สุนัขโปรคพระราม
หน้าบรรพ์สรรแต่่งสร้าง

สุนัขโปรคภูธร
ประคิษฐ์แทนสุนทร
ผู้ภักดีท่านไท้

๒๐ กาลล่วงลับแรมปี
อนุสาวรีย์คง
กาลเวลาล่วงแล้ว
แต่ร่างยาหลมี
อนุสรณ์คู่บารมี
บันทึกใต้แท่นตั้ง

กษัตริย์
ทั่วผู้บูชา
นิเวศน์นี้ทรงนิพนธ์
ทั่วทุกคนได้ศึกษา
วรรณคดี
แหล่งนั้น
จอมปราชญ์
เทอควัศึกษา
ชื่อชาติมงคลอาศน์
ประหลาดลือลอยสวรรค

แถววิถี
กาฬฟ้า
มงคลอาศน์
ยอกเขื่องแยงสวรรค

สถิตย์ที่แท่นศิลา
ยาหลผู้ภักดีองค์
อนุสรณ์
เทอควั
ศรีสง่า
ชื่อนั้นยาหล

ยาหลมีร่างยืนยง
ทรงแท่นไว้อาลัยมัน
แรมปี
อยู่ยัง
ธีระราช
วากย์ไว้อาลัย

^{๒๑}อีกหนึ่งตำหนักมี
สะพานฉนวนบัง

ตำหนักใหม่อีกหนึ่งนั้น
มาลีราชรัตน์บัลลังก์
มีสะพานฉนวนบัง
เพื่ออนงค์นาคแก้ว

^{๒๒}รายรอบมณฑลเกียรติของ
วทวนชลธาร
ล้ำहारขอบเขื่อนกัน
รายรอบมณฑลเกียรติของ
ชลใสไหลหลากอง
แจกเช่นกำแพงล้อม

^{๒๓}สะพานข้ามคูเขตก
ยามเย็นประจำที่

มีสะพานทอดข้าม
สี่ทิศทางประเทศ
ยามเย็นระว่างเหตุ
ตราครวญทุกค่ำเช้า

^{๒๔}มีสนามเล่นกีฬา
เสือบ่าราชบริพาร

สนามกีฬาใหญ่กว้าง
เบื้องหน้ามณฑลเกียรติสถาน
เสือบ่าราชบริพาร
สรวลสนุกทุกหมู่ชน

^{๒๕}เรือนพักเอนกนันทน์
รายเรียงเคียงเป็นแถว

มาลีราชรัตน์บัลลังก์
อนงค์นั่งถวายงาน

แนวหลัง
เลิศแล้ว
เชื่อมต่อกันนา
อยู่เฝ้าถวายงาน

มีคูคลองกันปราการ
รอบสถานสนามจันทร์

คูคลอง
โอบล้อม
เนื่องเปี่ยม
เสียบกันภูมิสถาน

ทางประเวศน์ทิศทั้งสี่
มีอยู่เฝ้าทุกเข้าเย็น

คูเขตก
ออกเข้า
การณ์ทั่ว
อยู่เฝ้าประจำ

อยู่ตรงหน้ามณฑลเกียรติสถาน
สรวลเล่นยามเย็นมี

โอฬาร
แห่งนั้น
ลงเล่น

ใหญ่่น้อยเส็น

มีทับขวัญและทับแก้ว
แนวเนื่องกับทับเจริญ

ที่พิทเสวกล้อม
ทับเจริญและทับขวัญ
อื่นอีกเอนกนันต์
เกหาสน์อร่ามแพรว

^{๒๖} ไตรมาสสนามจันทร์
ลูกเสือเสือป่าสรรพ
ภูธรประทับเบื้อง
ไตรมาศในเหมันต์
ชุมนุมพละสรรพ์
พร้อมลูกเสือค่ายตั้ง

^{๒๗} ตะวันฉายบายทินกร
สนองบาทพระจักรี
ตะวันฉายบายกล้อย
พระเสด็จจบทจร
สนามแข่งฟุตบอลล์
หลายเหล่าเล่นเกรงครัน
^{๒๘} วันสุดแห่งสัปดาห์
ร้องรำเล่นดนตรี

ในวันสุกท้ายแห่ง
พระโปรดให้จักหา
ลูกเสือและเสือป่า
เสียงเสนาะสังคีตก้อง

^{๒๙} พร้อมราชบริพาร
เผ้าชิตสนิทใกล้
เสนีเสวกพร้อม
ชิตบาทนฤบาล

ไพชยนต์
ทับแก้ว
น้อยใหญ่
พิศเพียงเมืองอมร
ในเหมันต์ทรงประทับ
คณานับค่ายชุมนุม
สนามจันทร์
อยู่ยัง
เสือป่า
ฝึกซ้อมแถวถวาย
แข่งฟุตบอลล์หลายเหล่ามี
ที่สนามหญ้าหน้าพระลาน
ทินกร
สู่พื้น
ทอดพระเนตร
ให้ร้องเอาชัย
เหล่าเสือป่าคณามี
คีตลีถวายให้ทัศนาศ
สัปดาห์
เล่นร้อง
แสดงร่วม
คร่ำครึมราตรี
เขาวมาลย์กำนัลใน
ในเบื้องบาทบทพงส์
บริพาร
อยู่เผ้า

กำหนดนาฏเขาวมาลัย
 เสริมสุขทุกค่ำเช้า
 ๓๐ สนามจันทร์พลันลับแล้ว
 นิเวศน์สนามจันทร์
 สนามจันทร์พลันลับแล้ว
 คราเมื่อพระฤๅษาย
 สนามจันทร์จบความหมาย
 นิเวศน์พระมกุฏสร้าง
 ๓๑ นึกหลังยังความเศร้า
 ขอทวงพระวิญญาณ์
 เต็มคืนฝันจิตเศร้า
 ข้าพระบาทโหยกรวญ
 ทรวงตรีภราลึกล้วน
 ขอพระวิญญาณ์ท้าว

สนองโอษฐ์
 นิเวศน์นี้เพียงสวรรค์
 ทูลกระหม่อมแก้วสู่สวรรค์
 พลันหมกหมายเหมือนตายตาม
 เลือนหาย
 เวศร้าง
 เหนงเงียบ
 สยบแล้วฤๅก็
 ข้าพระเจ้าเฝ้ากรวญหา
 กลาสู่สวรรค์วิมานเกษม
 กำศรวล
 กำเช้า
 หลังโศก
 สถิตย์เบื้องสวรรค์เกษม โสภณเทอญ ฯ

ทหารลีหราชอิราช

๑๑ กุชงคปยาตรฉันทน์ ๑

๑๒๑ แดงพจน์ว่าพรณความ
เตลงเหล่าบุรุษหาญ

๑ สมัยองค์พระทรงชัย
พระนามลีหราช

๑ พระเคซแผ่ผดุงเขต
พระฤทธิกล้าพม่ารอน

๑ อนึ่งทวยทหารองค์
ละล้วนเยี่ยมประกอบพี—

๑ ณ ยุคนั้นทหารกล้า
สมิงมอญนครอินทร์

๑ นิสัยสุจริตมั่น
ถวายเป็นสัจสนองความ

๑ ถวายชีพผดุงชาติ
ถวายเลือดถวายชนม์

๑ จะสาธกนิเทศข้อ
สมิงชายชจายจร

๑ ผดุงภพแผ่จักรพล
ขจ้การไพโรนทร์

แสดงตามอดีตกาล

กำแหงเหี้ยม ณ หงษา ๑

เดลิงไอสวรรยา

อิราชเจ้าจุฬามอญ ๑

กลอดเทศฤทานกร

ก็แตกพ่ายมลายหนี ๑

นรินทร์พงศ์ก็มากมี

ระเพียบพิชัยประสิทธิ์ศิลป์ ๑

สมัญญากระเดื่องทิน

อมิตยอชชากนาม ๑

มโนธรรมประเสริฐงาม

กตัญญูอิราชคน ๑

ถวายอาคมผดุงพล

พลีไ้ไฟไหมมอญ ๑

นิพนธ์ต่อแสดงทอน

ประจักษ์นามนครอินทร์ ๑

วิบุลยสยของยิน

พม่าล้วนประมาลมา ๑

๑๒ ละบัง ๑

๑๒๑ ยุคครั้งมังรายกยอชวา
ทัพแก้วเหยียบแก้วแค้นมอญ ๑

ยกพยุห์แสนยา

๑ พริ้งพร้อมกษะอัคร โล่ทั้งแกลนทลาวเกาทันท์ ๑	จตุรงกนิกร
๑ กุญพิณพสุธารามัญ เป็นเสียงเอียงกว่าทำลาย ๑	จะแยกแตกกัน
๑ ชลมารคนาวีมืดตาย พวยเบียดเยียดกันที่ ๑	ล้วนเรือจลาจลตาย
๑ จวบลดแดนเมืองกะตะซี เทียบฝั่งอลอย ^๑ คอยฟัง ๑	พหลและนาวิ
๑ กณิ ^๒ พญาพม่าก็อมัง ให้ตั้งค่ายรอบขอบธาร ๑	รายกยอครัสตั้ง
๑ คอยที่คอยรอนมอญหาญ สปียุทธแย่งแข่งบุญ ๑	ยกมาประสาน
๑ กาลนี้ชะเมอเหล่าลูกขุน กระหนาบถึงตัวกล้วย ๑	ทราบข่าวเคิกหมุน
๑ รีบสั่งม้าเร็วเร่งไป ธเรศทำผู้เจ้าวงษา ๑	ทูลองค์ผไท
๑ อินทรวินิเษรฉันท ๑	
๑ ^{๑๑} จอมมอญศึกบศึก ม่าน ^{๑๒} หมิ่นพระเคชา	วิบุยีกพหลมา พยุห์อาจประมาทคน ๑
๑ อิมเอิบกำเริบจิก จึงยกพหลกล	บมิกคกณพล ปะทะกำวเคลงแดน ๑
๑ นิ่งอยู่ที่กุซลาค กุมมอญจะเหลือแสน	อริราชจะกุเคลง อุระหวั้นประหวาทลาน ๑

๑ อลอย = ช่อแม่น้ำในแดนมอญ

๒ กณิ = ศัพท์พม่า แปลว่าขี้ใหญ่หรือเป็นใหญ่

๓ ม่าน = พม่า

๑ ก็ถามสมิงเหล่า
พม่าจะทำการ

๑ ฉนั้นจะมีใคร
ผืนงอมิตผอง

๑ สมิงนครอินทร์
สนองเสนอแจ้ง

๑ สกัสมิงทูล
ประพันธ์บรรยาย

๑ มิชลาทชยากรบ
จะจักสมิงพา

๑๑ ๑ มังรายได้ทราบสาร
ใครเล่าให้มอญหลง

๑ จึงสรรพ์ผู้เรืองเวช
จงกุมพลม่านพา

๑ สองทิศสองฟากหน้า
พร้อมกันจงพลันกล

๑ จงเอาขอเหล็กเกี่ยว
เห็นท่ามอญเสียที

๑ แล้วจึงกำรัสตั้ง
เร่รักจักเรือตาย—

๑ ออกไปให้มอญยุทธ์
เรือซุ่มอีกสองลำ

๑ สามนายรับบรรหาร
รับรักจักนำวี

นระเจ้าคนัยทหาร
รณะยุทธ์นที่ผยอง

มณะใจจะรบประลอง
ก็จะว่าเตลงแสง ฯ

ขณะยนิธราชแสง
ศิกราบจะยุทธ์ถวาย ฯ

ธระสุย์กำรัสภิปราย
และก็คอบกยอชวา ฯ

ฤจะหลบพม่ารอ
พยุทธ์กลาบทเวียงพล ฯ

ก็ซีกหาญทงองค์
ระเวียงแล้วจะจับมา ฯ

ธนูเคชและล็กยา
ฉลากซุ่ม ณ ผึ่งชล ฯ

มิมอญลัระเวียงตน
ชนาบซ้ากระหน้าตี ฯ

กระชากเหนี่ยวล่านาวี
ก็กรูจับสมิงนาย ฯ

กยะอมังทงชาย
ฉลากบางเฉภาะลำ ฯ

ผิมอญยุทธ์ระเวียงถลำ
จะออกมาประกาศตี ฯ

ก็เตรียมการุณทัณฑ์
อุบายเล่ห์เตลงหลง ฯ

๑ สรรางคณางค์ ๖

๑๘๑ ๑ ฝ่ายนกรอินทร์ อาสาภุมินทร์ ค้วยใจทง โดยสุจริต กิดแก่ทางตรง มิไ้
พระวง อุบายทงผอง ๖

๑ จักทหารเสือ แก่ล้วนกล้าเหลือ ลงเรือฉลากทอง พายออกชลธิ์ ฤกษ์ก็
ทิม้อง โยธาให้ร้อง กีกก้องสายชล ๖

๑ กะยอพม่า แลเห็นนาวา เกลงสู่ชล จึงออกปะทะ เอะอะอลวน ทั้งนาย
และพล โห่ก้องร้องทัง ๖

เรือสมิงมอญ เห็นเรือคัษคร ออกนอกกำบัง จึงตรงเข้าไป มิไ้ดอยหลัง
ยิงปืนปึงบั้ง โห่ร้องเอาชัย ๖

๑ กะยอเจ้าเล่ห์ เห็นสมกะเน มอญระเวใจ จึงทำเสียที ดอยหนีกลับไป
มอญมิสงสัย ทิคคามราวี่ ๖

๑ เรือสองกำบัง ชุ่มที่ริมฝั่ง ก็ออกโจมตี มอญแก่ลำเดียว แลเห็นยวนาวี
เข้าฝั่งที่ หน้าค่ายมังราย ๖

๑ นครอินทร์รู้แจ้ง ว่าวิปุลแก้ง ค้วยเล่ห์อุบาย กิดว่าครานี้ คงถึงที่ตาย
เดอะจะไ้ลาย ชายชาติรามัญ ๖

๑ ถือคาบสองมือ ชวนพลโคกซื่อ ข้ามไปฟากพัน พลพม่าตาย ลงหลาย
ร้อยพัน สามนายกองนั้น ก็มรณา ๖

๑ พลมอญมีน้อย ต่างกายร่อยร่อย มิคณา เหลือสมิงนาย มีวายุชีวา ร้อง
ท้าพม่า ที่หน้าค่ายนั้น ๖

๑ วิปุลมานชลาศ มิมีใครอาจ ออกรุกโรมรัน เอาแต่สาครา พุ่งมาหลายพัน
ถูกสมิงนั้น ล้มสลบนอน ๖

ลำนำยานี่ ๖

๑ กาลนี้มवलพม่า
เชือกวัดผูกมัทกร

๑ พญาพม่าหาญ
ก็ครัสอภิปราย

ก็จุกกว่าสมิงมอญ

และก็พามาถวาย ๖

พิระชาญคือมังราย

ประภาษปลอบสมิงหาญ ๖

๑. คุเราผู้สามารถ
เจ้าผู้ยกทหาร

๑. ฝรั่งเรารับมา
แต่เราเสียตายพันธุ์

๑. อยู่เถิดเราจะเลี้ยง
ราชาธิราชทรง

๑. นครอินทร์สดับครัส
ทูลคอบพระวาทา

๑. เพราะเล่ห์หลุมบาย
พระราชบุกรมิ

๑. พระคุณสิ้นเกศา
เพราะแสนจะอกตสุ

๑. พระองค์จงห่มหั้น
ละซีพจะไ้ลย

๑. มั่งรายครัสวิงวอน
ไม่สมจินกนา

๑. สมิงมอญรทมิใจ
พิชแผลรุมฤตี

เตลงชาติบุรุษชาญ
ธิราชเจ้าในรามัญ ๗

ผิว่าจะฆ่าก็อาสญ
ประยูรศักดิ์ทงพงค์ ๗

เสมอเพียงประหนึ่งองค์
ทำนุเจ้าคังเก่ามา ๗

ก็ช้องชคัทธิธา
อันทัวข้าก็องเสียที ๗

มิแพ้พ่ายเชิงราวี
พระทัยรักจักเลี้ยงดู ๗

แต่หากข้ามิยอมอยู่
ประหนึ่งว่าข้าสองนาย ๗

และฟาทพันเสียให้ตาย
บุรุษชาติเลือกหงษา ๗

ธก็อ่อนนหทัยระอา
นึกแน่แล้วก็ตามที ๗

อยู่มาได้สามราตรี
อนาถม้วยมลายชนม์ ๗

อินทลีลาด ฉันทน์ ๗

กาบนี้ธเรศ์ท้าว
รียกพลกล

๑. ตรีบ่ข้าวสมิงมอญ
ถึงกาย ๓ ตรีสทา

๑. กรันเมื่อผไทท้าว
ชีพแล้วพระเสียตาย

พม่าเจ้าค่านินพล ๗
จะช่วยราชบุกรร ๗

ก็ยั้งร้อนระหัดสตา
นครอินทร์เขมอชาย ๗

สดับข้าวสมิงวาย
อนาถไ้กำครคาลัย ๗

๑ กรั้วราชบุศรา
กวรฤจะแสรังสร

๑ เจ้าเป็นกษัตริย์ชาติ
หยาบช้ำทงองค์

๑ สิ้นชื่อสมิงนี้
สุดที่จะหาใคร

๑ ยุคหนึ่งกระทำสัตย์
หวังให้พม่าเพื่อน

๑ หากเจ้าสมิงบอก
รู้ทั่วตลอดพล

๑ ยุคสองสมิงบอก
ถึงแทนประธมหมาย

๑ ความจริงดีชั่วเขา
หากเขามีถือคน

๑ บุญคุณสมิงนี้
คว้นไค้ทำใจเบา

ประหนึ่งว่าจะฟาดฟัน
อุบายเล่ห์เตลลงทง ๗

โฉนชลาคมิตมวงศ์
มิแฉกเพี้ยนกะโจรไพร ๗

ทหารดีจะหมดไป
จะเลิกเลอเสมอเหมือน ๗

ขเมอจักอุบายเยื่อน
มิรู้เท่าก็วายชนม์ ๗

อุบายออกมิพรางทง
พม่ากลับและรอกคาย ๗

และเล็กลอกกำบังกาย
พิฆาฏแล้วก็ยั้งทง ๗

จะฆ่าเราก็วายชนม์
เสมอเกียรติศักดิ์เรา ๗

ก็มากมีโฉนเจ้า
ฉนี้หรือจะกวรชม ๗

ฉะบัง ๗

๑๖ ๑ ครัดเสร็จเสด็จเยี่ยมศพมอญ
สุพรรณรกันอร่วมงามสม ๗

๑ แต่งศพสมิงกล้าน่าชม
เยี่ยมแคววันแคนพม่ารามัญ ๗

๑ แล้วใส่ในโกษฐุสุวรรณ
ยกสู่กัญญาอำศรี ๗

๑ เรือเรือเครื่องสูงรุจี
พักโบกจามรชอนทวัน ๗

แล้วเปลื้องอาภรณ์

ผู้ยอกนิยม

กนกลายพรายพรรณ

กลศกั้นฉัตรมี

๑	อีกส่งราชสาส์นสุพรรณ
กับโกษฐ์แล้วปล่อยลอยไป ฯ	วางกติกชกกัน
๑	นาวีสัวตามน้ำไหล
ก็ถึงซึ่งหน้าค่ายมอญ ฯ	และบักเกี่ยวใจ
๑	ราชาธิราชไอ้อาวรณ์
ก็รำกำศรวลครวญหา ฯ	ตระหนักแน่ตมิงมรณ
๑	สบสารผจงอ่านสารา
อย่ากติกจิกแค้นเคืองเรา ฯ	พระพี่เจ้าหงษา
๑	ไซ้จักลงหลู่คูเบา
กติกความหยาบช้าน่าอาย ฯ	มั่งรายชลาทเขลา
๑	เราสู้รบจุ่มาหมาย
ให้ปลอกรอดพ้นอาญา ฯ	จักช่วยตมิงชาย
๑	เสียกายกรรมก่อเวร
คร่ำห้ชีพตัวเขาเอาไป ฯ	มัจจุราชรีบมา
๑	อันเราเศร้าแสนอาลัย
ในตมิงผู้กาจอาจหาญ ฯ	และท้งเสียใจ
๑	ใส่โกษฐ์ให้เห็นเป็นพยาน
มवलหมุ่ม่ารามัญ ฯ	เยี่ยงแค้นทหาร
๑	สันสารพระเศร้าโศกคล้ย
ประหนึ่งอุระสลาย ฯ	ทอของค์จาบลัย

โคลงสี่สุภาพ ฯ

๑	กลายโศกพระสั่งให้
กุมไพร์จักเมรุทอง
เกลลงเหล่าพยุห์ผอง
วารหนึ่งระคมสรวัง | นายกอง
ใหญ่กว้าง
รับรับ สั่งมา
เสร์จสันคังประสงค์ ฯ |
|---|---|--|

๑ องคราชราชิราชิไ้

อิภยทแสนยา
นำโษฐิสมิงพา
แทนแท้และแวกลัอม

๑ ประชุมศพเสร็จให้

อิฐิฐิฐิฐิฐิฐิ
เฉลิมศกัคมิให้เงา
อันเกียรติศมิงไซร์

๑ กาลล่วงมานับร้อย

นามสมิงยังมี
แม่มอญจะเสียมศรี
แต่ชื่อเกริกก่องหล้า

หงษา
พริ้งพร้อม
ส่งสู่ เมรุเฮย
ฤกษ์แล้วสุมไฟ ๗

เก็บเอา
ก่อไว้
สมิงลบ เลื่อนนา
แซ่ซ้องหงษา ๗

นานปี
คู่ฟ้า
อำนาจ หมกนอ
ยุคนัฎฐุณ ๗

ขุนคำณวนวิจิตร (เชข บุนนาค)

๑๐ เม.ย. ๘๘

คุณสันต์ที่รัก

เนื่องจากคุณเขียต อภัยวงศ์ กับผมได้ไปทำการสำรวจปราสาทหินโบราณบันทาย-
ฉนมากลับมาได้พบพระพุทธรูปนาคปรกอย่างที่เคยเห็นมา จึงทำให้เกิดนึกคิดถึงเรื่องนั้น
ผมจึงเขียนเป็นเรื่องสั้น ๆ ส่งมาก้านัลโบว์แดง ทั้งใจจะเขียนสัก ๔ หน้ากระดาษ แต่เมื่อ
เขียนเข้ากลายเป็น ๑๐ หน้า ออกจะเขียนเย้อไป แต่จะคัดออกก็ไม่รู้จะคัดก่อนไหน เพราะ
อาจเสียข้อความสำคัญไป จึงขอมอบให้คุณเป็นผู้วินิจฉัยเอาเอง

ตั้งแต่หนังสือไทยเซรมได้เลิกตีพิมพ์มาเป็นเวลา ๘ ปีแล้ว ผมก็ได้หยุดเขียนตามไทย
เซรมไปด้วย เพิ่งจะเริ่มเขียนเรื่องนี้ ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความรำครึ้นหลายประการ ขอ
ให้คุณคัดก่อนเพิ่มเติมเพื่อให้เหมาะสมตามอัธยาศัย และถ้าหากผมหาโอกาสว่างได้ภายหน้า
ก็อาจเขียนเรื่องสั้น ๆ ชนิดละครชวนขันอย่างที่เคยลงไทยเซรมมาแล้วส่งมาก้านัลอีกได้.

รักและคิดถึง

(คำนวณวิจิตร)

พระพุทธรูปขอม

ไทย “แม่ลักคา”

ลงตีพิมพ์ในนิตยสารรายบ้กซ์ โบว์แดง

ฉบับที่ ๘ วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๘๘

* “แม่ลักคา” หรือท่านขุนคำนวณวิจิตร (เชย บุนนาค) นอกจากจะเป็นนักประพันธ์ด้วยกันแล้ว ท่านยัง
เคยเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าพเจ้าในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งปลัดจังหวัดพระตะบอง ขณะที่ท่านส่งจดหมายและ
เรื่องนี้มาอ้งข้าพเจ้า เป็นยามที่ข้าพเจ้าลาออกจากราชการแล้วมาทำนิตยสาร “โบว์แดง” อยู่ และตัวท่านเองก็
กำลังดำรงตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดพิบูลสงคราม

ขอกราบวิญญาณของท่านด้วยความระลึกถึงอย่างสุดซึ้ง

สันต์ ท. โกมลบุตร

หน้าว่าง

พระพุทธรูปขอม

“แม่ลัดดา”

เช้าวันหนึ่งในเดือนเมษายน เมื่อข้าพเจ้าเสร็จจากรับประทานอาหารเช้าแล้ว มานั่งพักที่ห้องรับแขก ก็พอดีมีคนใช้นำหนังสือโบว์แดงเล่มใหม่เข้ามาส่งให้ เปิดสารบาญในเล่มเห็นมีชื่อมรกต นักเขียนรุ่นไทยเขมรมรวมอยู่ด้วย ทำให้เกิดความสนใจรีบเปิดดูเรื่องข้างใน ยังไม่ทันจะได้เริ่มอ่าน ประสิทธิ์ สุคนธวิทย์ เพื่อนรักของข้าพเจ้าคนหนึ่งก็โผล่เข้ามาในห้องรับแขก เขาแต่งกายด้วยกางเกงขาสั้นสีชาวลีเสื้อเชิ้ตแบบฮาไวสีเทา สวมรองเท้าหนังสาน มือถือแสตมป์ ไม่ได้สวมหมวก หน้าตาเคร่งขรึม ไม่ร่าเริงเหมือนกับที่ได้เคยพบกันในครั้งก่อน ๆ อันเป็นนิสัยแท้จริงของเขา ความจริงข้าพเจ้าได้ทราบล่วงหน้ามาหลายวันแล้วว่า ประสิทธิ์กำลังมีเรื่องระหองระแหงเกิดขึ้นในครอบครัวของเขา

“สวัสดี ประสิทธิ์” ข้าพเจ้าทัก “วันนี้มาแต่เช้า เห็นจะมอหนึ่งว้อคกระมัง)”

“สวัสดี ชัย” เขาตอบ และหย่อนแก้วลงบนเก้าอี้ยาว หน้าตายังคงเคร่งขรึมตามเดิม “ไม่ได้มอหนึ่งว้อคคอก กังใจมาพบแก่เท่านั้น”

“ขอบใจ เราไม่ได้พบกันมาตั้ง ๓ เดือนแล้ว ตั้งแต่แก่กลับจากการเที่ยวทางดินแดนตะวันออก สนุกสนานอย่างไรบ้าง ไม่เห็นมาเล่าให้ฟังบ้าง คุณปราณีกับยายแจ้ว เขาคงสบายดีหรือ?”

“เข้าใจว่าแก่ คงจะทราบ ระแคะ ระคาย ความเป็นอยู่ ภายในครอบครัว ของกัน ในระหว่างนี้บ้างแล้วไม่ใช่หรือ?” เขาย้อนถาม

“พอทราบบ้างจากปากคำที่คุณปราณีมอเล่า ว่าแก่กับปราณีมีเรื่องระหองระแหงกัน ก็ความจริงมีอย่างไรเล่า?”

* เป็นนามปากกาของ ภรรยาสุนทรพิพิธ

“หลังจากที่กันได้กลับจากการท่องเที่ยวชมสถานโบราณวัตถุในกินแดนตะวันออกเมื่อ ๒ เดือนที่แล้วมา โชคชதாகก็ได้หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ภายในครอบครัวของเราให้เกิดความปั่นป่วนขึ้นโดยรวดเร็วอย่างน่าประหลาด”

“เคราะห์ร้าย ควรไปหาหลวงพ่อวัดโปรกเทศ รคน้ำมนต์เสียดัก ๒ กุ่มจะตีกรรมัง” ข้าพเจ้าว่า “ไหนเล่าให้ฟังสักหน่อย เรื่องของแกเป็นอย่างไรรึ?”

ประสิทธิ์ถอนหายใจยาวแล้วโคลงศีรษะ

“ต้นเหตุมันเล็กน้อย ไม่น่าจะเกิดเรื่องราวใหญ่โตขึ้นถึงเพียงนี้ คือหลังจากที่กันได้กลับจากการท่องเที่ยวเพื่อชมสถานโบราณวัตถุในกินแดนตะวันออกได้ ๓ วัน ยายระเบียบที่เลี้ยงของตาแดง ได้พาตาแดงออกไปเดินเล่นที่ถนนหน้าบ้าน มีรถจี๊ปคันหนึ่งซึ่งทหารแขกเป็นผู้ขับมาได้ชนกับรถ ๓ ล้อ คนขับรถ ๓ ล้อกระโจนหนีขึ้นมาบนทางเท้า ชนยายระเบียบซึ่งกำลังอุ้มตาแดงล้มลงไปด้วย ยายระเบียบเจ็บเล็กน้อยเพียงแขนขาดลอก ส่วนตาแดงไม่เป็นอะไรเลย ในวันเกิดเหตุกันกับปราณีไม่ทราบเพราะยายระเบียบปัด รุ่งขึ้นตาแดงเกิดเป็นไข้ตัวร้อนจัด ยายระเบียบจึงบอกความจริง ปราณีโกรธมากคำว่ายายระเบียบอย่างรุนแรงถึงกับจะไล่ไม่ให้อยู่บ้าน กันพึ่งดูปราณีออกจะรุนแรงเลยเถิดไป กันจึงห้ามปรามและให้ความเห็นว่าไม่เป็นความผิดของยายระเบียบ มันเป็นอุบัติเหตุโดยบังเอิญเล็กน้อยเท่านั้น ตาแดงไม่มีบาดเจ็บอะไร แต่เด็กมันมีลักษณะออกแอดสว่างกายไม่แข็งแรงจึงเป็นไข้ อาจเป็นเพราะความตกใจก็ได้ ปราณียิ่งโกรธเป็นพื้นเป็นไฟ ทว่ากันแก้แทนยายระเบียบ เลยลามปามไปว่ากันรักใคร่ยายระเบียบ ต้องการจะเคลมเป็นเมีย กันก็เกิดจุ่นขึ้นมา ยิ่งสติไม่ได้ จึงฝากเสียด้วยเส้าหนังอันนี้ ๒-๓ ที” ประสิทธิ์พุดพลางเคาะเส้าหนังอันที่ถือมา

“ยายระเบียบของแกนั้นก็ไม่วาย มันกระชดกระช้อยกระตุ้งกระตั้งสะกูดตากนอยู่ ดูแก่งูกระโปรงเถอะ แม่เจ้าประคุณนุ่งสั้นเลยเข้าขึ้นไปเกือบคืบ ทำให้เกิดความตื่นเต้นแก่คนที่ได้พบเห็นแกล็นก้มลงเก็บของตก” ข้าพเจ้าว่า

“อ้ายนั่นมันไม่เกี่ยวข้องอะไรกับกัน เพราะไม่ใช่ตัวคนของกัน แล้วยายนั้นก็ไม่ได้เป็นอะไรกับกัน ใคร ๆ ก็เห็นแล้ว สำหรับปราณีนั้น กันรักกันบูชาเป็นแก้ว ไม่เคย

กิกนอกอกนอกใจอย่างใด ๆ เลย อยู่กันมา ๕ ปีแล้วไม่เคยมีเรื่องระหองระแหง เพิ่งจะมีคราวนี้แหละ”

“เรื่องท่านและหรือ?”

“ยังไม่จบสิ้น ท่านแคงเป็นไขอยู่ ๒-๓ วันก็ฟื้นตัวเกือบหายสนิทแล้ว วันนั้นคุณแม่กับไปเยี่ยม ซื้อส้มเงินไปฝากหลาน ๆ หลายผล ท่านคืนเห็นว่าหลายปีแล้วไม่ได้ส้มรส มีกะใจขึ้นมาฝากกันกับหลาน ว่าราคาแพงจัง ความจริงท่านไม่ทราบว่าท่านแคงเจ็บ ยายแจ้วก็ใจลงมือก่อน ท่านแคงก็อยากขึ้นมาบ้าง ร้องจะเอา ยายระเบียบไม่กล้าหยิบให้เพราะกลัวจะแสดง แต่คุณแม่กับบอกว่าไม่เป็นไรรอกให้แกทานสัก ๒-๓ กลีบ จะได้ชื่นใจบ้าง ยายระเบียบก็จัดการให้ท่านแคง ในขณะนั้นปราณีไม่อยู่ที่นั่น เขาไปจัดอาหารเสีทางในครัว ท่านแคงกินเข้าไปแล้ว ๒-๓ กลีบก็ร้องจะเอาอีก ยายระเบียบก็เอาใจแค้นบ่าเรอเสีหมกทั้งผล พอท่านแคงอ้มไม่ถึง ๕ นาทีก็เกิดชักตาตั้งขึ้นมา ตกใจร้องโวยวายขึ้น ปราณีก็ออกมาเอืดอกอะไรใหญ่ ค่ายายระเบียบว่าแคงจะฆ่าให้ตาย คุณแม่กับนอครนทนไม่ได้ก็ออกรับ คราวนี้เลยกลายเป็นข้อบาดหมางกันระหว่างปราณีกับคุณแม่กัน เป็นไปในทำนองที่ว่าคุณแม่กับอยากจะไคยารระเบียบมาไว้เป็นสะเเก้ การทะเลาะเบาะแว้งไค้รุนแรงยิ่งขึ้นทุกที จนปราณีว่ากล่าวล่วงเกินคุณแม่หนักขึ้น กันทนไม่ไหวจึงวิ่งเข้าห้ามให้ปราณีหยุดพูดอย่างเค็ดชขาด้ายขึ้นพูดก็จะเล่นงานไค้ยแสด์หนึ่งเช่นเดียวกับวันก่อนปราณีจึงยอมหนึ่ง ส่วนคุณแม่กับท่านก็เสีออกเสีใจร้องให้พุ่มพวย ถึงกับประณามไว้ว่าจะไม่ยอมเหยียบบ้านกันอีกต่อไป และตั้งแต่นั้นจนบัดนี้ คุณแม่ไม่เคยไค้ติดต่อกับกันอีกเลย กันไปขอโทษท่าน ๆ ก็ไม่ออกมาพบ”

“ก็แล้วคุณปราณีเล่า แแกไม่รู้สิกัตัวว่าผิดและตั้งใจจะไปขอขมาคุณแม่แแกบ้างหรือ?”

“ไม่เคยเลย เป็นสิ่งที่แปลกประหลาดมาก ที่ปราณีผู้ซึ่งเคยมีความละมุนละม่อมอ่อนหวานน่ารักน่าเอ็นดูเป็นนิสัยเมื่อ ๕ ปีมาแล้ว มากลับกลายเป็นปราณีใหม่ที่มึนนิสัยหึงหึงยโสอวดดี แข็งกระด้างอันไม่มีเสน่ห์ในตัวที่ควรจะยกย่องบูชาเสีเลย”

“ประหลาดมาก ที่คุณปราณีกลับเปลี่ยนนิสัยไปเช่นนี้โดยเวลาอันรวดเร็ว ไม่น่าจะเป็นไปได้ เวลานั้นสำหรับแแกและหล่อนเป็นอย่างไร?” ข้าพเจ้าถาม

“เราไม่ได้พูดกันมาเกือบเดือนแล้ว แยกทางกันอยู่ เขาอยู่หน้าบ้าน เราอยู่หลังบ้าน เขาอยู่ห้องรับแขก เราอยู่ห้องกินข้าว หลบมุมกันอยู่เช่นนี้ กันก็เลยเกิดมานะไม่

ยอมง้อท้ายเหมือนกัน ยังมีเรื่องต่ออีก คือเมื่อ ๓ วันที่แล้วมา เวลาเกือบค่ำ ยายระเบียบ แอบเข้าไปอยู่ในห้องน้ำ ไม่ทราบว่าจะงุ่มง่ามทำอะไรอยู่ กันก็ไม่รู้ ต้องการจะอาบน้ำ ผลักผ้าขาวม้าเสร็จแล้วก็เดินเข้าไป ยายระเบียบไม่ได้ใส่กลอน เมื่อเห็นกันโผล่เข้าไปก็ตกใจ แกร็บสวนออกมาข้างนอก กันก็ตามแก่ออกมาเพื่อจะปิดประตูใส่กลอนพอดีปราณีเดินมาพบ รู้สึกว่าปราณีหน้าบึ้งตันที่และมีอาการสั่นเพราะความโกรธ แต่มิได้พูดอะไรเดินเลยไปเสีย”

“ปราณีเข้าใจว่าแกงงหาโอกาสเข้าไปทำมิดีมิร้ายกับยายนั้น” ข้าพเจ้าสอ

“คงเป็นความคิดเช่นนั้น” ประสิทธิ์ว่า “แต่เราไม่สามารถที่จะชี้แจงเหตุผลอะไรขึ้นมาในขณะนั้นได้ กันเข้ลัดกษณะกินปุ่ร้อนท้อง กันจึงนั่งเสีย จะเป็นด้วยเหตุผลอย่างไรก็ตาม รุ่งขึ้นมีพวกคนใช้ในบ้านและแม่ครัว พวกกันรวมเรียกยายระเบียบว่าคุณนาย เป็นการเรียกที่เสกสรรขึ้นโดยคำสั่งของปราณี ซึ่งไม่เคยได้มีมาก่อน เพราะคนในบ้านนี้เคยเรียกแต่เพียงแม่ระเบียบ ยายระเบียบก็เกิดน้อยเนื้อต่ำใจมาก ขอลากลับไปอยู่บ้านเขาที่อยู่ชยา แก่กันขอร้องให้รอไปก่อน เพราะยังหาใครเป็นที่เลี้ยงตาแคงไม่ได้ เมื่อคืนนี้ก่อนที่เราจะเข้านอน ปราณีได้บอกกับกันว่า เราจะอยู่ด้วยกันต่อไปคงจะไม่มีความสุขเสียแล้ว ควรจะต่างแยกกันเดินเพื่อเปลี่ยนชีวิตใหม่ ส่วนลูกขอแบ่งเอายายแจ้วไปอยู่กับแม่ ตาแคงให้อยู่กับพ่อ กันได้ตอบเขาว่าการที่จะถึงการหย่าร้างกันนั้นยังไม่มีเหตุผลเพียงพอ แต่ถ้าปราณีต้องการเช่นนั้นก็ขอครีครองคู่ก่อน พอรุ่งเช้าวันนั้นปราณีเอารถยนต์ออกจากโรงเต้เข้า ตามธรรมชาติรถยนต์ของเราไม่มีคนขับประจำ จะไปไหนกันก็ขับเอง ปราณีไม่ได้บอกเรา เราขับไปเองคนเดียว สอบปากคำแม่ครัวบอกว่าได้ยินว่าปราณีจะไปหาทนายความ เป็นอันว่าเขาจะดำเนินการฟ้องหย่ากับกันแน่ ๆ กันจึงมาพบแกเพื่อปรึกษาว่าจะทำอย่างไรดี กันเองก็อยากเลิกเหมือนกัน ไม่อยากง้ออนกันอีก”

“ข้าก่อน” ข้าพเจ้าว่า “เหตุผลเท่าที่กันได้ฟังมานี้ ยังไม่สมควรกับจะถึงต้องหย่าร้างกัน ควรจะทำความเข้าใจกันไว้ กันจะช่วย”

เสียงโทรศัพท์ดังกริ่ง ๆ ที่ห้องบันได ข้าพเจ้าจึงเดินไปยกหูขึ้นฟัง เป็นโทรศัพท์มาจากโรงพยาบาลกลาง ถามหาคว่ประสิทธิ์ สุคนธวิทย์ ข้าพเจ้าจึงเรียกให้ประสิทธิ์มาพูดเอง

“โรงพยาบาลกลางไม่เคยมีการติดต่อกับกัน” เขานั่งพิมพ์แล้วรับหู
โทรศัพท์จากข้าพเจ้าไปฟัง “สวัสดิ์ครับ นี่ประสิทธิ์พูดแล้ว” เขาหยุดฟังสักครู่หนึ่งแล้วแสดง
อาการตกใจ “เกิดฉิบหายแล้วกัน ยายปราวณีเอารถยนต์ไปชนกับรถจี๊ปเข้าแล้ว คำว่าข้าว
เม่ามันบวมคที่บางรัก”

“ฟอร์คเคอตุลซ์แบบใหม่ ราคาเจ็ดหมื่น” ข้าพเจ้าบ่น “แล้วตัวปราวณีเล่า?”

“นอนอยู่โรงพยาบาลกลางแล้ว นายแพทย์เวรเขาบอกว่าศีรษะถูกกระทบ
กระเทือนอย่างแรง และมีรอยดูของแข็งกรงขมับแตก เวลานี้สลบไสลไม่ได้สติ” ประสิทธิ์
กลับมาหนึ่งที่เก้าอี้ยาวตัวเดิม หน้าตาซีดเซียวมีอาการสั่นไปทั้งตัว “กันเคราะห์ร้ายที่สุด
ในโลก”

“เร็ว! ไปกันเถียวนี้ กันจะไปส่งตัวเอง” ข้าพเจ้ารีบเอารถยนต์ตัวเองออกจาก
โรง พยาประสิทธิ์ไปส่งโรงพยาบาลกลางโดยข้าพเจ้าเป็นผู้ขับไปเอง เมื่อถึงโรงพยาบาลกลาง
แล้วก็รีบขึ้นไปเยี่ยมคนไข้ ในห้องที่นายแพทย์นำเข้าไปไว้ เห็นปราวณีนอนหลับตานิ่งอยู่
บนเตียง รอบศีรษะมีผ้าขาวพัน แสดงว่านายแพทย์ได้ทำการพยาบาลและชำระบาดแผล
เสร็จแล้ว “ยังไม่รู้สึกตัว” นายแพทย์กล่าว เมื่อมองเห็นประสิทธิ์แสดงอาการตื่นตกใจมาก
ก็เสริมต่ออีกว่า “อย่าตกใจครับ ไม่เป็นไร” พูดแล้วก็ผละจากเราไปกุฏิๆอยู่ข้างเตียงคน
ไข้ ข้าพเจ้าจะคงอยู่ต่อไปก็ไม่ได้ประโยชน์ และอาจเป็นการกีดขวางแก่การปฏิบัติงานของ
แพทย์ จึงได้ขอตัวประสิทธิ์ลากลับ และได้บอกแก่เขาว่าจะได้ไปเยี่ยมปราวณีที่บ้าน หลังจาก
วันที่ได้กลับจากโรงพยาบาลแล้ว

สามวันต่อมา เมื่อข้าพเจ้าทราบว่าประสิทธิ์ได้รับตัวปราวณีจากโรงพยาบาลกลาง
กลับไปอยู่บ้านแล้ว ข้าพเจ้าก็ไปเยี่ยมเขาที่บ้านเป็นเวลาเช้า ๗ นาฬิกาเศษ เจ้าบ้านเชื่อ
เชิญให้ขึ้นไปเยี่ยมถึงห้องนอนคนไข้ สังเกตเห็นปราวณีมีอาการข่มขื่นขึ้นขึ้นมาก หล่อนนอน
กะแคงคลุมผ้าอยู่บนเตียง ประสิทธิ์นั่งอยู่เก้าอี้มุมเตียงด้านหัวนอน และมีระเบียบนั่ง
ปรนนิบัติอยู่ที่พื้น ข้าพเจ้ามั่นใจว่าผ้าเมียกนี้คงจะมีความราบรื่น เลิกข้อบาดหมางต่อกันใน
เมื่อปราวณีได้หายเป็นปกติแล้ว ปราวณีได้เล่าให้ฟังว่า หล่อนได้ขับรถฟอร์คเคอตุลซ์คันนี้
จากถนนสุรวงศ์จะไปบางรัก พอโพล่ออกถนนเจริญกรุงก็เห็นรถจี๊ปของทหารสหประชาชาติ
ซึ่งมีนายทหารฝรั่งนั่งมา ๒ คน และทหารแขกดำเป็นผู้ขับ ๆ มาอย่างรวดเร็ว เมื่อเห็นว่าจะ

เลี้ยวหลบไปไม่ทันจึงเบรคให้รถหยุดเพื่อให้ฝ่ายเขาผ่านไป ทางฝ่ายรถจีปเมื่อเห็นเหตุการณ์
จวนแจเช่นนั้นก็เบรคทันที แต่ด้วยความเร็วของรถทั้งสองฝ่าย จึงบังคับเบรคไว้ไม่ได้ รถ
ได้ไถลวิ่งเข้าชนกันอย่างจัง เพราะถนนลื่นเนื่องจากฝนตกเล็กน้อย รถเก่งเบากว่าและถูก
ชนทางข้างจึงล้มลงเอียงฟาดกับถนนลงไปข้างหนึ่ง ต่อจากนั้นหล่อนก็ไม่รู้สึกตัว เพิ่ง
ทราบภายหลังที่ฟื้นขึ้นที่โรงพยาบาล ว่านายทหารสหประชาชาติเป็นผู้นำหล่อลื่นรถจีปมา
ส่งโรงพยาบาล

ข้าพเจ้าเยี่ยมเยียนพอสมควรแก่เวลา เพื่อมิให้เป็นที่รบกวนคนใช้มากนัก ก็ขอ
ควัดลงข้างล่าง ประสิทธิ์ร้องขอให้รถที่ห้องรับแขกก่อน เพื่ออยู่ร่วมรับประทานอาหาร
เข้าด้วยกัน ข้าพเจ้าลงมากอยเขายู่ในห้องรับแขก เพื่อเป็นการฆ่าเวลาจึงเดินเลยเข้าไป
ในห้องหนังสือ ซึ่งอยู่ติดต่อกับห้องรับแขก ทั้งใจจะหยิบหนังสืออะไรสักเล่มหนึ่งออกมา
อ่าน ในขณะนั้นเอง ข้าพเจ้าได้เห็นสิ่งแปลกประหลาดอันเป็นเครื่องสลกใจซึ่งไม่เคยเห็น
มาก่อนในบ้านนี้ สิ่งนั้นคือ พระพุทธรูปนาคปรก เจ้าของได้ประดิษฐานไว้เหนือตู้หนังสือ
ซึ่งสูงพอจะเอื้อมมือไปจับคองได้ ข้าพเจ้าเอื้อมมือไปลูบคลำดู เป็นหินสีดำไม่ใช่ทองสัมฤทธิ์
หน้าตักประมาณ ๘ นิ้ว เป็นขนาดที่เหมาะสมสำหรับตั้งบูชา ฝีมือสลักก็เกลี้ยงเกลาและขัด
เป็นมันสวยงามมาก รูปหัวนาคทั้ง ๗ ตัวที่กางแผ่อยู่ เนื้อเศียรพระพุทธรูป ก็สลักเสลา
เป็นลวดลายเก๋นคล้ายกับเอญูจจริง ๆ เข้าไปพันโอปไว้ เป็นพระพุทธรูปฝีมือขอมโบราณ
ไม่มีข้อสงสัย ด้วยข้าพเจ้าได้เคยเห็นพระพุทธรูปนาคปรกหินคำพิมพ์เดียวกันนี้มาก่อนแล้ว
ที่บ้านกงสุลฝรั่งเศส จังหวัดพระตะบอง เจ้าของนำลงมาตั้งอวดที่ห้องรับแขก ข้าพเจ้าได้
เคยซักถามเขาถึงเรื่องพระพุทธรูปองค์นั้น ได้รับคำบอกเล่าว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยขอม
โบราณชุดกันมาได้จากปราสาทหินในแคว้นกัมพูชา และได้เปลี่ยนมือกันมา ๒-๓ เจ้าของ
จนถึงคนสุดท้ายคือกงสุลฝรั่งเศสที่วานี้ พระพุทธรูปองค์นี้เกือบจะกล่าวได้ว่าเป็นฝีมือเดียว
กัน ที่ฝักอยู่ที่แ่งขนาดหน้าตักจะเล็กกว่าองค์โน้นสัก ๒ นิ้ว ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความรู้สึกไม่
สบายใจขึ้นมา เมื่อได้ประมวลเหตุการณ์ที่มีขึ้นภายในครอบครัวของประสิทธิ์ ในขณะนั้น

เสียงผีเท้าลงบันไดมา ข้าพเจ้าจึงออกมาที่ห้องรับแขก

“ขอโทษ ชัย, ข้าไปหน่อย เลยเข้าไปโต๊ะอาหารกันเถอะ” ประสิทธิ์เอ่ยเมื่อลงบันไดชั้นสุดท้าย แล้วเราทั้งสองก็เข้าไปร่วมโต๊ะอาหารเข้าพร้อมกัน วันนั้นมีขนมปังสควับประทานกับบีฟและเบคอนทอดเกรเดียน ซึ่งประสิทธิ์ได้ขอับันมาจากทหารสหประชาชาติ

“ประสิทธิ์ ก็นั่นขอถามหน่อยว่า พระพุทธรูปหินคำมีมือขอมที่แกตั้งอยู่ในห้องหนังสือนั้นของใคร?” ข้าพเจ้าถาม

“แอบเข้าไปเห็นแล้วซี? ของกันเอง ต้องปกปิดเป็นความลับหน่อย มิฉะนั้นอาจโดนนักเลงคิมาหักคอเอาไปเสีย นี่แหละที่ระลึกในการที่กันไปท่องเที่ยวสำรวจโบราณสถานวัตถุคราวที่แล้วมา” เขาพูดยังภูมิใจ

“ไหนลองเล่าที่มาของพระองค์นี้ให้ฟังสักหน่อย”

“ก็—ยังงี้” เขาเล่า “เมื่อกันเกินทางกลับจากเสียมราฐ หลังจากที่ได้ชมนครธมและนครวัดแล้ว ก็ได้พบกับข้าหลวงประจำจังหวัดพิบูลสงครามที่อำเภอศรีโสภณ ท่านข้าหลวง ๆ ได้บอกกับเราว่า ท่านจะเดินทางไปตรวจท้องที่สวายจิก (อำเภอสินธุสงครามชัย) แล้วจะเลยไปสำรวจสถานโบราณวัตถุปราสาทบันทายฉมา (ภาษาเขมรแปลว่าปราสาทแมว) อันเป็นปราสาทหินโบราณสมัยเดียวกับนครธม และจะได้ทำการลอกคักอักษรขอมโบราณในแผ่นศิลาจารึกที่มีอยู่ในปราสาทนั้นด้วย ทำให้เกิดความตื่นเต้นและสนใจที่จะได้เห็นปราสาทบันทายฉมานี้ จึงอาศัยเดินทางไปกับท่านข้าหลวง ๆ ด้วย ครั้นเมื่อได้เห็นปราสาทตัวจริงแล้วก็ป็นข้อสันนิษฐานได้ว่าเป็นปราสาทสร้างสมัยเดียวกับการสร้างนครธม เพราะฝีมือและลวดลายเหมือนกันทุกอย่าง เช่นรูปอสูรและเทวคาที่จุคนากรว สะพานทางเข้าปราสาทก็มีลักษณะรูปร่างเป็นพิมพ์เดียวกัน เราได้พักแรมที่บริเวณปราสาท ๒ คืน ท่านข้าหลวง ๆ ก็เที่ยวค้นหาแผ่นศิลาจารึกได้บนกองหินยอดปราสาทที่พังลงมา และได้สั่งให้ท่านอธิบดีกรมศิลปากรพิจารณาตรวจสอบแปลข้อความ กำหนดที่ตำบลนั้นได้เล่าให้กันฟังว่า ที่ปราสาทนั้นเดิมมีของเก่า ๆ หลายชิ้น เช่นเทวรูปพระศิวะ พระวิษณุและพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ต่าง ๆ แต่เจ้าหน้าที่ผู้สำรวจโบราณวัตถุของฝรั่งเศสได้เก็บเอาไปไว้เสียที่พิพิธภัณฑ์สถานในกรุงพนมเปญ ก่อนที่ไทยจะได้รับคืนแค้นคืน และยังมีคนอื่น ๆ ลักไปโดยปกปิดไม่ให้เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสทราบก็มีหลายอย่าง เช่นพระพุทธรูปนาคปรกหินคำ ๑ องค์ เวลาที่ตกอยู่กับท่านเจ้าอาวาสวัดหินกองสวยงามมาก เมื่อกันได้ทราบระแคะระกายเช่นนี้ก็ยิ่งเสีย

ไม่แพร่พรายให้ใครทราบอีกแม้แต่ท่านข้าหลวง ฯ พอถึงวันเดินทางกลับตอนกลางคืนมาพักแรมอยู่ที่ตำบลหินกอง ก็แอบไปหาท่านอาจารย์เจ้าอาวาสวัดหินกอง ขอชมพระพุทธรูปองค์นี้ ท่านก็ยกออกมาให้ชม ก็เป็นสิ่งที่พอใจจึงออกปากขอท่าน แต่ท่านอีกเอื้อนไม่ยอมให้ ท่านหวังแทนของท่านมาก พูกว่าท่านข้าหลวง ฯ คนก่อนมาอ้อนวอนขอตั้งหลายครั้งหลายหนท่านยังไม่ให้ แต่ก็ไม่หมกความมานะอ้อนวอนอยู่ตั้งครั้งคืนจึงได้มา โดยที่กันรับรองจะส่งปูนซิเมนต์ให้ท่านสำหรับซ่อมแซมบูรณะโบสถ์ ซึ่งท่านกำลังขาดแคลนหาไม่ได้ ๑๐ กระสอบ เมื่อได้มาแล้วก็มีตเจียบไม่เคยได้เล่าให้ใครรู้ จนแก่ได้มาพบและซักถามกันนี้แหละ”

“อ้อ ซอบกล” ข้าพเจ้าเอ่ยขึ้น “ประสิทธิ์ แก่เป็นคนเชื่อโชคเชื่อกลางอะไรบ้างไหม ?”

“บางทีก็เชื่อ บางทีก็ไม่เชื่อ ที่ไม่เชื่อเพราะพิสูจน์เหตุผลไม่ได้ในเรื่องอภินิหารต่าง ๆ แถถามทำไม มันเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปองค์นี้ ?”

“มันเกี่ยวสิ” ข้าพเจ้าตอบ “แกเคยอ่านนิทานโบราณคดีของสมเด็จพระยา-ดำรง ฯ บ้างไหม เรื่องที่ท่านไปประพาสหัวเมืองทางเหนือแล้วมีพระสงฆ์เจ้าอาวาสวัดอะไร นำพระพุทธรูปมาถวาย ท่านว่าเอาไว้ไม่ได้ เพราะพระพุทธรูปองค์นั้นบันดาลความแตกร้างให้เกิดความปั่นป่วนในคณะสงฆ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไม่เชื่อแต่ยอมรับเอามา และเอาไปถวายเจ้าคุณวัดสามปลื้ม มีข้ามนานเจ้าคุณวัดสามปลื้มก็นำพระพุทธรูปองค์นั้นไปถวายสมเด็จพระที่นั่งในกรมคืน ทูลว่าคงแต่ได้พระพุทธรูปองค์นี้ไปไว้ พระสงฆ์องค์เจ้าในวัดแตกแยกสามัคคี ทำให้เกิดครันร่าคาญด้วยประการต่าง ๆ พระองค์ท่านเป็นเจ้าใหญ่ นายโตมีบุญบารมีมากควรรับไว้บูชาได้ สมเด็จพระที่นั่งทรงก็ตกลงพระทัยรับมาไว้บูชาที่วัง ต่อมาพวกมหา-เล็กเด็กชายในวังก็เกิดทะเลาะเบาะแว้งทำให้กวนพระทัยพระองค์ท่านอีก จึงทรงรับสั่งว่าเรื่องนี้จะเชื่อหรือไม่ก็ซอบกลอยู่”

“แล้วมีเรื่องอะไรอีก ?” ประสิทธิ์ซัก

“เมื่อต้นปี ๒๔๘๗ ราษฎรในจังหวัดพระตะบองเที่ยวหาปลาในลำน้ำสังเก พบพระพุทธรูปขนาดปรกหินดำโบราณ ๑ องค์ฝังอยู่ริมตลิ่งซึ่งพังทลายลงมาในลำน้ำ เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่หน้าตักกว้าง ๑๕ นิ้ว จึงนำมามอบนายอำเภอเมือง นายอำเภอได้จัดให้มี

งานฉลองสมโภชเป็นงานใหญ่ ๗ วัน ๗ คืน ในขณะนั้นกันไปเที่ยวที่พระตะบองจึงเลยไปชมพระพุทธรูปองค์นั้นด้วย ได้มีโอกาสนมัสการท่านเจ้าคุณวัดสำเภาก่อนเจ้าคณะจังหวัดพระตะบององค์ก่อนที่มรณภาพไปแล้ว ปรารภถึงพระพุทธรูปนาคปรกนี้ ว่าทางดินแดนเขมรมีอยู่มาก อยากจะหามาบูชาไว้ที่บ้านกรุงเทพ ฯ สักองค์หนึ่ง ท่านเจ้าคุณชี้แจงว่าพระพุทธรูปนาคปรกนี้ มีทั้งให้คุณและให้โทษ บางองค์มีอิทธิฤทธิ์แรงนัก ผู้ใดที่มีโชเกิดวันเสาร์แล้วไม่ควรมิไว้บูชาที่บ้านเรือน เพราะอาจทำให้เกิดโทษมากกว่าคุณประโยชน์อันเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว ท่านได้เคยพบเคยเห็นมาหลายรายแล้ว ท่านถามกันว่าเกิดวันเสาร์หรือเปล่า กันก็นมัสการท่านว่าเกิดวันจันทร์ ท่านจึงห้ามปรามกันว่าถ้าเชื่อตามคำทักท้วงของท่านแล้วอย่าได้แสวงหาพระพุทธรูปนาคปรกชนิดนี้ไปไว้บูชาเลย หลังจากนั้นก็ได้รับความรู้ใหม่จากท่านเจ้าคณะจังหวัดองค์นี้ กันก็ได้พบพระพุทธรูปหินค่านาคปรกเหมือนกับของแกเองที่บ้านกงสุลฝรั่งเศสจังหวัดพระตะบอง เขาคังโชว์ไว้ที่ห้องรับแขก กันไม่ได้พูดให้เขาฟังถึงเรื่องที่ท่านเจ้าคุณวัดสำเภากล่าวให้ข้อสังเกตไว้ เพราะเห็นว่าเขาเป็นฝรั่งคงไม่เชื่อถือโชคกลางและอิทธิฤทธิ์แปลกปลาดเหล่านี้ ต่อมาได้พบพระพุทธรูปนาคปรกที่บ้านเพื่อนคนหนึ่งในจังหวัดพระตะบองเหมือนกัน เป็นหินสีเขียวหยกมีเส้นรุ้งสีแสดแทรก ขนาดหน้าตักราว ๕-๖ นิ้ว ฝีมือสลักงดงามมาก เจ้าของได้มาจากเมืองโพธิสัตว์ รายที่ ๓ เป็นข้าราชการหัวหน้าแผนก รับราชการอยู่ที่จังหวัดพิบูลสงคราม ได้พระพุทธรูปนาคปรกหินสีเขียวหยก ขนาด ๕-๖ นิ้ว จากเมืองเสียมราฐ เจ้าของพระนาคปรกทั้ง ๓ รายไม่ใช่เป็นคนเกิดวันเสาร์ เมื่อได้มาไว้บูชาแทนที่จะเป็นมงคล กลับทำแก้อัปมงคล บันดาลให้เกิดโรคร้ายต่าง ๆ ขึ้นภายในครอบครัวไม่รู้สิ้นสุด เช่นทำให้ตัวเจ็บป่วย ถูกผู้ร้ายลักของ เงินทองทรัพย์สินสมบัติเสียหาย ลุกคายโดยอุบัติเหตุ และเกิดความร้อนอกร้อนใจไม่ราบรื่นภายในครอบครัว เกี่ยวกับลูกเมียญาติพี่น้องบ้าง เกี่ยวกับลูกจ้างหรือคนภายนอกบ้าง จนเกิดความบั่นบ่วนอย่างหาความสงบไม่ได้ ผลสุดท้ายก็ต้องนำพระพุทธรูปเหล่านั้นไปถวายวัดหมดทั้งแต่ันนั้นมาก็เป็นสุขไม่ร้อนอกร้อนใจหรือเจ็บป่วยเช่นนี้อีก ทั้งนี้ เมื่อกันได้มาพบเห็นรายของแกเข้าจึงทำให้คิดถึงรายอื่น ๆ ที่ได้ประสบกันมาแล้ว”

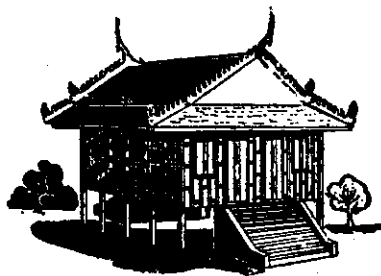
“เอ! ขอบกลเสียแล้ว ถ้าจะจริงอย่างแกว่า กันกับปราณีก็ไม่ได้เกิดวันเสาร์และไม่มีคนเกิดวันเสาร์เลยสักคนในบ้านกัน” ประสทธิกล่าวอย่างเชื่อมั่น “เราจะทำอย่างไรดี?”

“ขอให้แก่นิมิตต์พระพุทธรูปนาคปรกองค์นี้ไปคืนท่านอาจารย์วัคตินกองเสียดโดยเร็ว เรื่องก็เป็นอันจบกัน ปรากฏของแกก็จะหายวันหายคืน แล้วเรื่องอะไรที่เกิดยุ่ง ๆ ในครอบครัวก็จะเสื่อมคลายหายไป”

“ขอบคุณเพื่อน กันจะเชื่อและปฏิบัติตามคำแนะนำของแกโดยถ้วน” เขาพูดด้วยน้ำใสใจจริง

เมื่อเสร็จจากการรับประทานอาหารเช้าแล้ว พอลุกขึ้นจากโต๊ะอาหาร ข้าพเจ้าก็ลา กลับ ประสิทธิ์ตามออกมาส่งข้าพเจ้าที่หน้าบันได เมื่อข้าพเจ้าเคลื่อนรถ เขาได้ขุมมือพร้อมกับส่งคำว่า “สวัสดิ์” และข้าพเจ้าตะโกนตอบ “สวัสดิ์” แก่เขาก่อนที่รถจะผ่านพ้นประตูบ้านออกมาถนนใหญ่

หนึ่งสัปดาห์ต่อมา ประสิทธิ์ได้กลับมาหาข้าพเจ้าที่บ้านอีกครั้งหนึ่งด้วยอาการยิ้ม ย่องผ่องใสอย่างสบายอกสบายใจ ผิดกันเมื่อพบกันคราวก่อน ประสิทธิ์เล่าให้ฟังว่า พระพุทธรูปนาคปรกหินคำองค์นั้นได้ถูกส่งคืนไปประดิษฐานไว้ในวัคตินกองตามเดิมแล้ว ปรากฏหายป่วยเป็นปกติ กลับเป็นคนที่มีนิสัยอ่อนหวานน่ารักตามเดิม เรื่องราวอันเกิดจากการเข้าใจผิดที่แล้วมาก็ปรับปรุงทำความเข้าใจกันได้อย่างดี คุณแม่ของประสิทธิ์ก็หายโกรธและกลับมาเยี่ยมบ้านลูกชายตามเดิม ระเบียบกิจการขอลากลับไปอยู่ธูยา และตาแดงก็กินส้มจีนซึ่งคุณย่าซื้อมาฝากครั้งหลังคราวละ ๒ ผลไม่มีการชัก ยิ่งกว่านั้นประสิทธิ์ยังได้รับโชคในทางการเงินเป็นค่าชดใช้รถยนต์ฟอร์ดเคอร์ลักษ์ที่เสียหายไป จากกองทหารสหประชาชาติอีก ๘ หมื่นบาท เรื่องราวภายในครอบครัวนั้นก็ปิดฉากลงด้วยราบรื่น—สันติสุข.

บทละครเรื่อง

(ดัดแปลงจากเรื่องในเทพนิยายของกรีก)

๔ องก์

นามในเรื่อง

อีพีครัต ทิโมเคลัส	เจ้าก่างนคร
ซสตราส	นักรบในนครเทสาลี
อานาซก	โทร
เคล็ออง	บุตรโทร
คลีทิดซ คอเร็บ	มหาดเล็กเจ้าหญิง
อาริสติโอน	เจ้าหญิงครองนครเทสาลี
เอรฟีล	เจ้าหญิงบุตร
เคล็โอนิส	สาวใช้เจ้าหญิง
วินัส	เทพธิดาแห่งความรัก

องก์ที่ ๑ ฉากป่าชายทะเล

องก์ที่ ๒ และ ๓ ฉากป่าชายเขา

องก์ที่ ๔ ฉากในถ้ำ

- ชส. ไม่ต้องไปทนายเห็นงานเช่นนั้น
 คนทั้งหลายน่าจะไปกันพร้อมพรั่ง
 จะต้องไปเกลือกอย่างโรชวางหน้าตา
- ชส. ว่าจะยรรยงยิ่งถึงพรรณนา
 คงกับคงไม่จำเป็นที่ตัวข้า
 คนอื่นเขาจะระอา
- กลี. ไฉนเล่าไท่ท้านึกเช่นนั้น
 ทั้งเจ้านายไพร่ผู้ก็มีหรือจน
 จะรังเกียจเกียจขิงกะเนิงร้าย
 ผมนี้กรูอยู่ละว่าเหตุใด
- ชส. ว่าชอบกล
 เมื่อทราบดีเป็นที่รักทุกแห่งหน
 นับถือท่านทุกคนไม่มีใคร
 ทัวทั้งในเทศาโลมีที่ไหน
 ไต่เท้าไม่จรลีไปทำงาน
- (สร้อยสนตัด)
- ชส. เจ้ายังเท็กเต็กอยู่ไม่รู้ตอก
- ชส. ผมจะบอกออกพร้อมทั้งหลักฐาน
 ไม่ชมชานอยู่ผู้เดียวในป่าคง
 กำเวิบพิชว่าจะไม่สมประสงค์
 ท่านจำนงรักสาวผะผ่าวรอัน
- ชส. น้อยหรือเจ้ากึกเกาเอาง่าย ๆ
 เป็นผู้ชายก็มีรักสมัครสมร
 และบังอรที่ท่านหมายนั้นใครกัน
 ใช้สังเกตุไม่ใช่เกาหรือนิกผัน
 ที่ผูกพันจิตท่านไว้มั่นคง
- ชส. อนิจจากลีทิดักสาหัสแท้
 จะบ้องบึกกว่าชีวิตจะปลิดปลง
 แก่ผู้ใดเรื่องในใจของตัวข้า
 มาล้วงแผ่ความลับที่ประสงค์
 ขอเจ้าจงกรุณาอย่าแพร่พราย
 ยิ่งเจ้าหญิงแล้วอย่าได้ขยาย
- ชส. แก่ตัวผมยังอาจจะทำนาย
 จะไม่เล็งเห็นได้ในใจท่าน
 หรือได้ยินถอนใจใหญ่ซัก ๆ
 ทำไม่ผ้ายเจ้าหญิงผู้ก่อรัก
 เมื่อพบพานทวงเนตรจงประจักษ์
- ชส. เถอะอย่าพิกพู่มากจะยากนาน

(ตามเสว้า)

ถ้าแม่เจ้าเมตตาแก่ข้าจริง
แม่เจ้าหญิงจะทราบโดยอาการ
ขอแต่อย่าให้รู้จากผู้อื่น

ก็จงนิ่งปัดไว้อย่าไขชาน
ของข้าก็ช่างท่านเดอะเป็นไร

กลี.

ท่านก็ชายยอดทหารชาญชัย
ทั้งเปรนนูชโกลัวชบาเบเรียน
ท่านนำพลประจัญบานชาญชิต
ควรรหรือมาพริ้นขันนั๊กหนา

ทำไมคืนวิตกเสียดอกใหญ่
ไม่เคยคว้ามขามใครเลยสักนิก
มาเบียดเบียนแวันแคว้นแทนกรีส
ก็แพ้ฤทธิ์แตกยับกลับไป
กับหญิงสาวโสภาก็เป็นได้

ชส.

พวกศัตรูที่ยับไปแล้วไซ้
ข้าก็ไม่ครั้นคว้ามขามเคช

ทิวให้หลายเท่ากลับเข้ามา
เท่าดวงเนตรยอครักก็ศักดิ์สง่า

กลี.

นำขันแท้แฮ้ ๆ สะ ๆ ฮ้า
มีอาวุธถือครบทั้งสองมือ
ถึงเนตรงามทรามรักสักสิบเจียว
แต่บัดนี้ได้เท่าไปรดเกล้าชาน

ส่วนท้าวผมนั่นทว่าศัตรูเดียว
มาชู้ชื้อข้าเล่นไม่แด่เหลียว
ก็ไม่เสียวใจหวันพริ้นสักนิก
จะคิดอ่านอย่างไรให้สมจิต

ชส.

จะนั่งซ่อนความรักให้มิดชิด

กว่าชีวิตวอคว้างจากร้างไป

(ช้างประดานงา)

กลี.

ความคิดเช่นนี้ช่างทีเลิศ
แม่ผมรักนางฟ้าสุราลัย

แสนประเสริฐพูดเล่นละเป็นได้
ผมบอกได้ก็จะไซ้ซึ่งความรัก

ชส.

ข้ามีเหตุชู้ช้องหลายประการ
ต้องจำจนทนเจียมเสียมพัคทร์

จึงไม่หาญแจ้งใจให้ประจักษ์

กลี.

คืออะไร

ชส.

ถ้าเปรียบกับยศถาบรรดาศักดิ์
ประการหนึ่งเจ้าชายทั้งสองรา
ก็สมบุรณ์พุลยศและทรัพย์สิน

หนึ่งศักดิ์ข้าทำข้า
ของเจ้าหญิงโกลนั๊กกันกับข้า
ที่ต่างหมายกัลยาเป็นคู่เคียง
คนทั้งสิ้นเปรมปรีดิ์ไม่มีเตียง

(ละครอง)

ทิโมเกล็ดช. เครื่องประดับสำหรับงานมหรสพ จะงามครบทุกอย่างถึงของท่าน
 อีพีครกันนั้นไม่ได้, ส่วนว่างาน หม่อมฉัน ณ ป่าคือนานในวันนี้
 ได้จัดไว้เพื่อถวายให้ทรงชม หวันอารมณ์แก่ลัวจะท้อยน้อยกว่าก็
 อาริส. ฉันเชื่อว่าไม่แพ้ทั้งงามที่ ทั้งเลือกที่สำหรับเล่นเห็นเหมาะครั้น
 ป่าคือนานตระการต่าน่าชมชื่น ที่ไหนอื่นไม่มีเปรียบเทียบสวนสวรรค์
 พร้อมทั้งสัตว์บกก็มีหลายพรรณ แลอนันท์บุบผาคิดาษาถิ่นไป
 อย่างไรนั้นชสตราสประหลาดนัก ฉันไม่ได้พบพัคตร์เลยเียน
 จึงไม่ไปดูงานการใด ๆ

ชส. ข้าบาทไม่ใคร่สบายมิไค้จร

(แบกหน้ง)

อีพีครัด ชสตราสนั้นผิดกับผู้อื่น ไม่เร็นร่นขึ้นขอบตโมสร
 ทั้งการเล่นเต้นรำระบำพื่อน ท่านคัทรอนเสียได้ ไม่ยินยล
 ชส. ข้าพเจ้าหาเป็นเช่นนั้นไม่ โปรคอย่าไค้แคลงจิตคิดจงน
 ข้าไค้พึ่งช่างงานขานยบุล ว่างามพันพรรณนาข้าเสียตาย
 นี้เพราะห้ร้ายเจ็บไข้มิไค้เห็น ไซ้จะเร็นหลบลิ้แกล้งหนีหาย
 วันนีข้ารู้สึกค้อยสบาย ก็มุ่งหมายจะไค้ชมให้สมใจ

อาริส. เออ ลุกฉันไปไหนไครรู้บ้าง

ทิโม หม่อมฉันเห็นนุขนาง่างไกล
 ห่างจากพวกของเรา, จึงเข้าไป ยืนแซนให้คังใจจะพามา
 หล่อนก็ไม่ยอมรบักลับริบลิ้ ออกเสียงหนีห่างไกลมิให้ข้า
 คิดตามไปเกรงใจวนิดา จะชุ่นเคืองจึงมาเสียจับปลัน

(ทองย่อน)

อาริส. เจ้าชาย เธอทั้งสองปองหมายธิดาฉัน
 และไค้ให้กติกาสัญญากัน จะไม่เคียดเคียดฉันท์ประการใด

สุขแล้วแก่น้ำจิตพิศวาท
ฉันขอถามพยายามทำอย่างไร

อนงค์นาฏจะสมัครรักองค์ไหน
หล่อนพอใจฝ่ายใดแล้วหรือยัง

(ตะนาวแปลง)

ทิโม

พระเจ้าแม่

ได้แสดงความรักประจักษ์จัง
ได้ใช้คำวิงวอนอย่างอ่อนหวาน
ทั้งโหยหวลกรวญกร่ำพร่ำจี้
ทุกวิธีที่เจ้าชู้เขาทำกัน
เปล่าทั้งนั้นผลไร้ในบึงอร

หม่อมฉันอ่อนใจแท้ไม่มีหวัง
เป็นหลายครั้งยกย้ายหลายวิธี
ลงกลูกกลานแทบบาทมารศรี
เผ้าพิริพีโรถอนใจถอน
ข้าก็หมั่นปฏิบัติแก่ดวงสมร
ไม่กระทบหทัยหล่อนสักนิกเลย

(กบเต็น)

อาริส

ส่วนเธอละ

อิพี

หม่อมฉันจะทูลแถลง

เสียเวลาที่จะไปภิปรายเปรย
ความเป็นใหญ่ฉันอยู่ที่เจ้าแม่
ประทานให้แก่ผู้ใดไม่ต้องพัก
เหตุฉะนั้นหม่อมฉันอภิวาท
แก่พระองค์ทรงรับไปประทาน

ได้รู้แจ้งใจนางท่าห่างเฉย
จึงไม่เอ่ยข้อแถลงแถลงรัก
แล้วแต่น้ำพระทัยจะสมัคร
ไปงอนงอนนงลักษณะให้ปวยการ
ฝ่าพระบาทมอบรักสมัครสมาน
แก่เขาวมาลย์นงนุชพระบุตรี

(ตมิงทองมอญ)

อาริส

ชะน้อยหรือเธอคือเจ้าชู้แท้

แก่เกราะที่ร้ายผลไร้ ในที่นี้
ว่าจะไม่ซัดขวางทางเลือกคู่

ประจบแม่หมายเอาลูกสาวศรี
ฉันได้มีสัตย์ผูกกับนางเยาว์
ถ้าโฉมตรูรักใคร่ความใจเจ้า

อิพี

เมื่อมีเหตุเช่นนั้นก็ทำเนา
ก็เพราะว่าเป็นธิดาฝ่าพระบาท
เผ้ารักใคร่เพราะละม้ายคล้ายพระองค์

หม่อมฉันเล่าที่สมัครรักอนงค์
ความงามนาฏวนิตาที่ข้าหลง
จึงประสงค์นุชนาง

อาริส

อีพี

อาริส

หามีใครสาวกใดในโลกนี้

อันถ้อยคำสรรเสริญนั้นเกินพอ
ฉันยอมให้เมื่อใครจะยกย่อง
หรือคำร่าเริงร่าเริงใจทั้งอง
ทั้งนับถือเกียรติคุณความดีนั้น
เป็นมารดาที่คิของยูพอง
เป็นอย่างไรเจ้าชายทั้งสองนี้
จะเอนเอียงข้างไหน

อีพี

ทิโม

ใครจะทาย

ชะง่างยอ

จะงามคดียิ่งกว่า

ซ้ำก่อนหนอ

ไม่อาจล่อลวงให้หลงใหลตาม
ว่าฉันครองคนดีเป็นที่ขาม
และมีความสุขรักจิกซื่อครอง
ฉันยอมรับทั้งนั้นฉันประสงค์
และจำนงเจ้าให้ไว้สบาย
จนบ้านนี้ยังไม่รู้ว่าโฉมฉาย

(เป็นคลั่ง)

อาริส

เห็นจะเป็นเพราะอายุจึงไม่บอก
จำจะใช้ใครอื่นขึ้นชวนชัก
ชสตราสงรับธรรมาภัย
ดูที่ท่าว่าใจเจ้าจะอิง

ชส.

ประทานโทษโปรดเกิดพระเจ้าข้า
เห็นไม่สามารถแก้แค้นทางนั้น

อาริส

ชสตราสท่านฉลาดสามารถแก้
เป็นที่รักนับถือชาวประชา
ความประพฤติความคึกคักทั้งนั้น
ก็นับถือเชื่อไว้ใจตรง

ชส.

แต่การนี้ผู้อื่นดีกว่าข้าแท้

อาริส

ไม่ยอมให้ท่านเลี้ยงบิคเบียงกัน

ซ้ำไม่คลายความจงนสนเท่ห์นัก

ความลับออกให้ใครได้ประจักษ์
ให้ขยายความรักในใจจริง
เอาใจช่วยสืบสวนจากเจ้าหญิง
เอนข้างไหนใครยิ่งไปกว่ากัน

ให้คนอื่นรับอาสาข้านี้พรัน
ซ้ำให้หวนกลัวไม่สมดังบัญชา

ไม่ชั่วแต่ในที่รบเท่านั้นหนา
เพราะเหตุว่าคุณธรรมนั้นมันคง
แม้ตัวฉันกับบุตรีนวลระหง
จะดำรงสุจริตนิตยนิรันดร์

ไม่มีใครเป็นแน่แล้วตัวฉัน

ชส. ถ้าเช่นนั้นจำต้องรับพระบัญชา
 อาริส ขอบใจแท้, แน่ท่านจงวอนถาม ให้ได้ความจริงใจหนา
 แล้วเตือนเจ้าว่าให้ไกลคลา คึกคามไปยังป่าคิอาณพลัน

(เจ้าหญิงอาริสทิโอนออกไปกับบริวาร)

(มอญปลง)

อพี ช่างเหมาะเหลือเจ้าหญิงเชื่อในท่านนัก

ทิโม ท่านคงจักทำกิจไม่ผิดฉัน

อพี เพื่อนของท่านคงไม่ลืมพระคุณกรัน

ทิโม มิใช่ฉันจะจำนงให้สงเคราะห์

แก่ตัวฉันเมื่อไรตามใจท่าน

ชส. เห็นบ่วยการรับสั่งโยกไม่เหมาะ

หน้าที่ข้า ๆ ต้องทำโดยจำเพาะ ไม่หวังเสาะแสวงคือื่นเลย (ออกไป)

(บืคม่าน)

๘๘
องกิต ๒

ป้าชายเขา เมื่อเปิดม่านไม่มีใคร พวกดอกไม้เคลื่อนจากที่มาจับระบำ
(เพลงสั้นวล)

(ดอกไม้ ไทร)

พวกดอกไม้ พวกเราเหล่ามาลีมีแรงน้อย จำต้องคอยระวังตัวไม่มัวหมอง
ถูกแดดกล้าฟ้าฝนกำรนรียง พายุต้องทนไม่ไหวให้หักราน
(สร้อย) นำสงสารเหล่าข้าเอ๋ย
ต้องเจียมกายหมายพึ่งร่วมไม้ใหญ่ เพื่อกันภัยท่านจงได้สงสาร
อย่าเก็บมาขยี้เล่นให้แหลกลาญ ดนอมไว้ชื่นบานช้านานเอ๋ย
(สร้อย) โอ้ดอกไม้ที่งามเอ๋ย

(ค้อยตลิ่ง)

แม้เรายังน้อยนิก	มีจิตเมตตา
ทำประโยชน์นา ๆ	คามแก่สามารถคน
ยะยัมยะแย้ม	ชกช้อยแจลัม
ชวนให้ใจชุ่ม	ผู้ใดไคยล
ดีสลบแสนสวย	วันรวยกมล
ลมช่วยสุคนธ์	จะจ่ากำจร
ชูช่อชุ่มช้อย	น้อย ๆ อรชร
ใครเศร้าเว้าร้อน	ช่วยผ่อนใจเย็น
ผู้ใดไ้เจ็บ	เก็บไปให้เห็น
ชื่นใจไ้แว้น	เป็นสุขไ้เอย

(เจ้าหญิงเอริพิ์ลกับสาวใช้เข้ามา)

คติ เป็นเพราะท่านไร้สุขมีทุกข์หนัก

เอริ

เออนั้นไร

คติ

เพราะรักเสียนักหนา

เหลือจะกลืนเหลือจะกลืนอันอุรา

เหลือจะหวังกรุณาจากโฉมยง

(แขกกรเชษฐ)

เอริ

น้อยหรือเจ้าคติทักสาหัสหนัก

วิสื่อชักไม่ได้หนาเจ้าอย่าหลง

สำคัญใจว่าจะให้ข้างวงง

จึงทงถือตัวไม่กลัวกัน

ส่วนว่านายชศตราสประหลาดเหลือ

เราหลงเชื่อความดีว่ามีมัน

ที่แท้ก็กำเรียบเก็บโคกรัน

คติ

ความจริงนั้นข้าผู้เกี่ยวเกี่ยวก่อความ

ทวยใจนายชศตราสไม่อาจปก

ต้องรับหมกแค้นว่าหวนหวาดหวน

จงทรงทราบถึงสุภาพายาม

ห้ามปรามขำมิให้ไปแพรงพราย

ส่วนแก้วท่านนั้นจะปึกให้มีคเมียน

การจำเนียรเพียรทราบชีพสลาย

ข้าเจ้ากลับเอาความลับมากระจาย

กงน้อยใจไม่วายหายเอ็นทุ

มิหน้าข้าทำพระองค์ทรงพิโรธ

ทรงคติโทษท่านให้ไค้อคสุ

ข้าแสนชั่วมัวแค้นแสนรู้

พุกอะโรพล่ามพรุไม่ไคร์ทรง

(กระบอก)

เอริ

พึงรู้สึกสำนึกกลัวหรือเจ้า

ครั้งนี้เราจะกิดช่วยปึกป้อง

ความลับที่เจ้าขยายไว้กำยกอง

ท้อไปต้องเรียนหัตกระมัตระวัง

นั้นแน่นายชศตราสยาครมานี่

คติ

ข้าทราบก็มีกิจรับรับสั่ง

พระแม่ไซ้ให้มาเผ่า

เอริ

เจ้าน่าซัง

เมื่อกันสอนสั่งไม่จำไว้

คติ

จะคึกว่า, ถ้าหลบไปเสียก่อน

รอให้จรมาปะจะสงสัย

ว่าข้าได้ทูลความแก่ทรมวย

เอริ

ถ้ากระนั้นรีบไปอย่าได้ช้า

(คติทักซอกไปชศตราสเข้ามา)

(นาคราช)

ชส.ตราส	ประทานโทษไปรคอย่าว่าบังอาจ ข้าได้รับรับสั่งพระมารดา	ลู่อานาจไม่รอรับสั่งหา พระให้มาทูลถาม
เอริ		ความอะไร
ชส.	เรื่องเจ้าชายทั้งสองที่ปองสวาท	อนงนาฏจะจำนงพระองค์ไหน
เอริ	ปรีชาแท้พระแม่สรรเช่นท่านไซริ	ท่านคงจะภูมิใจมิใช่น้อย
ชส.	หามิได้, ข้าเจ้าใจไม่กล้าซัก	โองการครัสเงาะจงทรงใช้สอย
เอริ	ทำไมเล่าไว้พระท้อท่านเลิกสอย	
ชส.		ความสามารถข้าก็อยู่ในทางนี้
เอริ	หรือท่านคิดว่าฉันมีกความในใจ	เพราะเหตุไฉนนับถือท่านเต็มที
ชส.	ความกึกข้าอย่างไหนไม่มี	นอกจากที่คอยรับพจมาน
	ที่จะทรงคอบค่อข้อทูลถาม	เพื่อนำไปทูลความตามบรรพการ
เอริ	ชายเช่นท่านมีปัญญาปรีชาชาญ	อาจพิจารณาการนาสาสรพัน
	ท่านได้เห็นสององค์จงใจรัก	ปลุกสมัคภักดีในตัวฉัน
	ข้างฝ่ายฉันกิริยาท่าทาง นั้น	ท่านเห็นหันจิตปลงตัวของค้ใด
ชส.	การเช่นนี้ข้ามิได้ใส่ใจ	มีอาจรู้ดีเท่าพระองค์ได้
เอริ	ฉันขอถามความเห็นของท่านไซริ	ว่าองค์ไหนสมควรฉันจะรัก

(นาคบริพัตร)

ชส.	ความเห็นข้าว่าบรรดาชายทั้งมวญ พระเป็นเจ้านั้นแหละสมภิมย์รัก	ไม่คู่ควรทรมวยทั้งใครจักร มนุษย์ล้วนควรจักแต่บูชา
เอริ	ขอบใจแท้กระหนกแน่ท่านเป็นมิตร อันเจ้าชายทั้งสองครองจรรยา ท่านเต็มใจจะเลือกใครไว้เป็นเพื่อน	ขอความกึกท่านอีกครั้งยังกังขา องค์ไหนจะดีกว่าน่าคบกัน อย่าอึกเอื้อนจงแถลงแจ้งก่อนฉัน

(คอเร็บเข้ามา)

คอเร็บ	พระมารดาให้มาเชิญจรวัด	โดยเร็วพลันยังที่สมัชชา
--------	------------------------	-------------------------

(ปีกมาน)

องคที่ ๓

(ที่แห่งเดียวกัน เวลาห่างจากองคที่ ๒ เวลา ๒ นาฬิกา เจ้าหญิงสอง
เจ้าชายสอง ชสตราส อานาซก และข้าหลวงบริวารเข้ามา)

(แบกก้อมเจ้า)

อาริส	เจ้าชาย	คำทงหลายไม่เหมาะจะเสาะหา
	ซันกล่าวชมการเล่นที่เห็นมา	ช่างงามยิ่งนักหนาน่านิยม
ทิโม.	การเล็กน้ยเช่นนี้ที่พระแม่	ทรงยกย่องเกินแท้ไม่เห็นสม
อาริส	ถึงเล็กน้ยก็กระการสราญรมย์	ต่างชื่นชมทัวไปที่ได้ดู
	ลูกเอ่ยอันพระคุณเจ้าชายสอง	มีแก่เราเนืองนองนับอักษุ
	เจ้าควรจะตอบแทนแสนคุณ—	ปการชุกิจเพื่องเปลี่ยนอาวรณ

(เงินขวัญอ่อน)

เอริ	หม่อมฉันขอขอบพระคุณการุญเหลือ	ทรงเอื้อเฟื้ออารี ไม่มีหย่อน
อาริส	เมื่อไรเล่าเจ้าจะสยุมพร	ได้กับร้อนผ่อนปรนกังวลใจ
	ชสตราสแม่ไซ้ให้ไปตาม	ได้ทำคามแล้วหรือเป็นไฉน
เอริ	กำลังตามพระแม่ตามให้รีบไป	ยังไม่ได้คอบต่อข้อระบิล
	เรื่องเช่นนี้ควรที่จะครองนาน	แม้้นถ้วนหาญมิพันคนคิดิน
	ความดีของเจ้าชายไคยลยิน	คนทั้งสันเห็นเยี่ยมเท่าเทียมกัน
	เมื่อคกลงปลงใจฝ่ายหนึ่งแล้ว	อีกองค้แคล้วกลาศเคลื่อนเหมือนถูกหยัน
	ทำไมได้ไม่เป็นยุกิธรรม	
อิพี		ชะฉลาคมากันทั้งสองคน
อาริส	อย่าวิตกข้อนี้เลยลูกเอ่ย	เจ้าชายเคยรับคำแม่หลายหน
	ว่าจะยอมคามใจไม่เร้ารัน	ไม่ได้คลคังใจไม่กุมแก่น

ชส. จะมาทรงรบไว้รักเอาเรื่อง หรือปลกเปลื้องกังวลพิกลอยู่
 บางทีเพราะข้าจำนงประสงค์ชู ชีวิตของเพื่อนที่อยู่ยาวนาน
 เขาลุ่มหลงรักอนงค์ธิดานาฏ แค่มิอาจกล่าวไซ่ด้วยใจพวัน
 บอกกับข้าว่าต้องตายวายชีวิต เมื่อนางนั้นได้คู่ผู้อื่นเซย
 ฉะนั้นแหละควรหรือไม่สงคราม จะสังหารมิตรได้ทำใจเฉย

อิพี ทัวของท่านนั้นเป็นมิตรไม่ผิดเลย

ชส. พระองค์เอ๋ยเช่นนี้มีบงกควร
 โกรไคยินจะฉินข้าว่าทรยศ อย่ากำหนดกาศกึกให้ผิดผวน
 เป็นเจ้านายครัสสิงโตจงไคร่กรวด ให้อุกถ้วนเหตุผลอย่าทันเกา
 ข้ารู้สึกสำนึกตนเป็นคนไพร่ ไม่ควรไผ่สูงเสียด

อาริส ช่างเด็กเจ้า
 ช่วยกันหาวิธีใหม่ในเรา จึงจะให้โฉมเฉลาเจ้าตกลง

(กาเรียนทอง)

อานา วิธีโงจะมีที่ตักว่า คำคัดสินเทวคาให้นวลระหง
 เพราะท่านมีทิพเนตรเห็นเหตุตรง ไกรควรทรงคุ่นางเป็นอย่างไร
 ข้าพระองค์ได้เริ่มลงยันต์เลข เป้าเสกอัญเชิญเทพน้อยใหญ่
 ให้ช่วยชี้คู่สมสมฤทัย โปรครอไปไม่ข้าปรากฏกรัน
 เจ้าองค์ใดที่สวรรคตสรรเป็นคู่ จะเฟื่องฟูชยุศปรากฏถัน
 เป็นที่ปลื้มปรีดาทั่วหน้ากัน ไกรจะกลั่นกล่าวร้ายแพภัยตัว

อิพี ส่วนตัวฉนั้นนัยยอมเชื่อทุกสิ่ง วิธีนี้ดียังมิใช่ชั่ว

ทิโม ฉนั้นเหมือนกันเชื่อสนิทคิดเกรงกลัว ใจระรวัระริกสนพวันวิญญาณ

(เขมรโพธิสัตว์)

เอวี แก่นี่แน่ดูราอานาซัก ท่านประจักษ์แน่ชัดเทียวหรือว่า
 พระเป็นเจ้าผู้บันทาลไซ่คชชากา จะโปรคข้าซักพาคูภิรมย์
 อันความสุขความเจริญและยศศักดิ์ อะไรจักเป็นประกันให้ปลันสม

อาริส	ลูกเอ๋ยเมื่อไรจะนิยม	เชื่อวิชาอาคมโหราจารย์
อานา	สิ่งซึ่งข้าพยากรรมไว้ก่อนเก่า	ได้เป็นจริงตามเก่าที่เล่าขาน
	อ้างพระแม่แลเห็นเป็นพยาน	อันหลักฐานนี้ข้าว่าพอเพียง
	ที่จะให้โถมยงทรงเชื่อได้	
อพี		ฉนั้นนั้ไซ้ริ้เชื่อสนิทไม่กิดเคียง
	มีหลักฐานพยานอยู่พร้อมเพรียง	เป็นของแน่แท้เที่ยงไม่เพ็ลียงพล้า
ทิโม	ฉันเป็นผู้ที่ไม่ใครจะเชื่อง่าย	การทำนายร้อยอย่างต่างเพรื่อพร้า
	ทางโหราว่าอย่างไรไม่ผิดคำ	เขาจึงต้องจกจำเป็นตำรา

(โอนตาบ)

อาริส	ชสตราสเป็นไฉนโยนึ่งเฉย	ไม่มีความเห็นเลยหรือโรหนา
ชส.	อันความกิดของฉ้านี้เจือยชา	ไม่เป็รื่องปราชญ์โหราตำราลึก
	รู้จักแก่สิ่งที่เห็นแลจับได้	ไม่เข้าใจที่ผู้อื่นเขาารู้ลึก
	รู้เหตุการณั้ภายนอกหน้าเกินนึก	สร้างทหารชาณุกิดไม่รู้กาย
	ทำให้คนมีอายุยืนถึงกัปี	ทั้งบังคับผีตางไค้มากหลาย
	สิ่งเหล่านี้เขาเชื่อกันง่ายตาย	แต่เข้าใจหายไม่เห็นจริง
	รู้สึกวาทิเกินจะเป็นไค้	และยังไม่ปรากฏหมตทุกสิ่ง
	ที่จะเป็นทิวอย่างให้อ้างอิง	ยิ่งใคร่กรวณุกียังกรังใจกรัน
	ประการหนึ่งซึ่งว่าชาคาคน	มีบันทึกรไวับนั้สรวงสวรรค์
	นี้เขามองเห็นไค้อย่างไรกัน	ควาเดอนนั้นอยู่ไกลไปลิบลับ

(ตลุ่มโปง)

อานา	ไม่เป็นการลำบากยากอะไร	จะให้ท่านเข้าใจไค้โดยฉับ
ชส.	ฉนั้นฉลาคหนักหนาข้าต้องรับ	
อพี		ฉันเคยจับไค้จริงยังเชื่อใจ
ทิโม	ส่วนทิวฉนั้นนั้ไค้เห็นเช่นเดียวกัน	
ชส.		ถ้ากระนั้นควรทรงเชื่อ, เหลือสงสัย
	ทวงดาข้ากัปีพระองค์กิดผิดไกล	
อพี		แต่อย่างไรเจ้าหญิงยังปริษา
	ยังทรงเชื่อวิทยาโหราศาสตร์	นำประหลาดท่านไม่สิ้นความกังขา

๗๘
องกัท ๔

●
(ในถ้ำ)

(จินเส)

อาริส

ลูกรัก
เพื่อหวังให้เจ้าแดงแจ๋ยวบ
หรือเจ้ามีความลับอะไรอยู่
แม่ต้องการจริงใจให้ชัดตรง

แม่ชวนชักพาเจ้าดำเนินหน
ที่ท้าวใจให้ ไม่ตกลง
บอกให้รู้เรื่องความตามประสงค์
อย่าจ้านงซ่อนเร้นไม่เห็นควร

เอริ

หม่อมฉันหรือเพคะ

อาริส

จะอย่าปัด

การกระทำสิ่งไรล้วนใคร่ควรดู

จงเชื่อจิตว่าแม่รักไม่หักทวน
หวังประมวลสุขให้แก่ลูกรัก

(วิลันดาโอด)

เอริ

แม่เจ้า

แม่นั้นลูกคิดผิดชั่วมัวหมองพัศตร์
เช่นเกิดรักชายใดไม่ควรรัก
รักเสียได้ มิให้มีวิวรรณ์

จงเข้าพระทัยแท้แน่ประจักษ์
เสื่อมถึงศักดิ์บีตุงค์องค์มารคร
ก็จงจักมีกำลังประทังดอน
ซึ่งอาจารย์เกียรติยศให้หมดไป

(อาดรรพ์)

อาริส

ลูกแก้ว

ว่าเจ้าจะทำผิดคิดนอกใจ
ไม่บังคับให้เจ้ารับภิเชกสม
รักคนอื่นก็ ได้เป็นโรมี
แม่นับว่าคุณวุฒิสุกประเสริฐ
บอกแม่เด็กคือใครใจพันพัว

แม่รู้แล้วมิได้มีที่สงสัย
แต่อยากให้เข้าใจว่าแม่นั้น
เลือกคู่ชมแต่เจ้าชายสองศรี
ขอแต่ความประพฤติดีมีในตัว
อันดีเลิศล้ำยิ่งสิ่งอื่นทั่ว
ไม่ต้องกลัวแม่เคียดและเกียดกัน

(นางนาค)

เอริ

พระทัยดีที่สุกพระแม่เจ้า
หาสิ่งใดมาเปรียบไม่เทียบทัน

หวังความสุขลูกแท้ไม่เคียดฉันท
อันพระคุณแม่นั้นสุกพรรณนา

ลูกไม่หวังตั้งใจจะพิสูจน์
ให้รื่องเรื่องงานการวิวิาท

ซึ่งคำพูดพระแม่แต่ปรารณา
ไปจนกว่าลูกจะได้พร้อมใจปลง

(ลิลากระท่อม)

อาริส จนกระทั่งบัดนี้ที่ให้ผัด
ให้รู้แน่ใครแท้เจ้าจาง

แต่เจ้าชายเร่รักต้องประสงค์
เอ้ ! เสียงตรงนั้นอะไรนั่นใครมา

(วินัสเข้ามา)

คู่วางที่กิริยาน่าประหลาด
เป็นแน่ละไม่ผิดเทพธิดา

ช่างผูกผาควินัสกระมังหนา
ท่วงที่เหมือนจะมาผูกกับเรา

(มหาไปย)

วินัสปลอม พระเป็นเจ้ายิ่งใหญ่ในสวรรค
ที่ปรารณาคู่คงให้นางเยาว์
ทรงปรานีให้ช่วยซี้ที่ควรคู่
ทั้งคำรวงศ์กษัตริย์ชวภัทรกลับไป
ช่วยเจ้าเมื่อเกิดภัยมาใกล้ซีก
จงเหือดหายวายุวุ่นครุ่นกมล

ไซ้ให้ฉันมาหาโฉมเจลา
ธิดาเจ้าสืบตระกูลพลสุขกรัน
เพื่อเชิดชูเกียรติยศปรากฏล้วน
อันชายนั้นจะเป็นผู้ที่ชูชนม์
พึงแจ้งจิตคู่ธิดาอย่างงน
จะได้ยลผลหนักคงครัสไว้

(วินัสออกไป)

(พิรุณส่องฟ้า)

อาริส ลูกรัก
หยุกเตียงกันเสียที่ก่อนไป
ให้เป็นไปตามบัญชาประกาศิต
ควรทำการบูชาหน้ารูปรอย

เจ้าตระหนักแน่แท้เหลือแท้ไซ้
เราไม่ต้องทำอะไรนอกจากคอย
เพื่อแสดงเชื่อสนิทไม่คิกคอดย
เสียสักน้อยทีในโบสถ์ให้โปรคปราน

(เจ้าหญิงสองคนออกไป เกลอง อานาซึกเข้ามา)

(สาริกาชมเดือน)

เกลอง บิดาจะทูลอะไรกับเจ้าหญิง

ถ้าขึ้นนั่งรอไปไม่พบท่าน

อานา พระบุตรอยู่ด้วยเห็นป่วยการ
 ต้องระวังมิ ให้คลาศพลั้งพลาดผิด
 แต่งวินัสจัททำพ่อนำเอง
 ทำหนทางเข้าออกทางชอกหิน
 จับสงสัยไม่ได้จนสักนิก
 ฟังสำเร็จเสร็จสมอารมณ์หวัง

เกล เจ้าองค์ ไทพ่อจะให้ ไทกัศยา

อานา ทั้งสองราร้องขอพ่อช่วยชู
 มากตนดีกว่าอีกข้างอย่างหราชู
 ให้ไต่อยู่ร่นรวยจนม้วยมรณ
 อีพีศรกันนั้นไต่สายสมร
 ของวินัสเพื่อสังสรรค์ให้เชื่อใจ
 นอกพวกพ้องของเราทั้งหกให้
 ซ่อนอยู่ข้างหินใหญ่ ใกล้ทางจร
 ทุกเวลาเย็น ๆ ตะวันอ่อน
 ตลุมบอนเหมือนกับจะจับนาง
 ให้สมด้วยคำทำนายไม่ขัดขวาง
 เหมือนคำอ้างวินัสไม่ขัดกัน
 อีพีศรก็เพื่อเราให้ผายผัน
 รอเข้าช่วยป้องกันนางเทวี
 อย่าพบพัศตร์เจ้าหญิงบุตรีศรี
 คงมานี้เร็วหลบไปเถิดเรา

(ออกไปทั้งสองคน เจ้าหญิงเอริฟิลเข้า)

(เขมรบินแก้ว)

เอริ โอ้อนาถวาสนาข้าน้หนอ
 จะชอกช้ำระกำใจมิใช่เบา
 กรรมสิ่งใดมาต่อให้สุกเศร้า
 เหตุที่เทพเจ้าเข้ามาพร้อม

อนิจจาเทพธิดาแห่งความรัก
ว่าจะซัดคู้ผสมสมควรรครอง

ไม่ประจักษ์จิตข้ามาเกี่ยวข้อง
น่าจะซ้ำให้ค้องหมองซ้ำใจ

(เคลโอนิสเข้ามา)

(นาคราช)

เคลโอนิส หม่อมฉันได้ ไปพบนายชศทราส จึงแจ้งว่าอนงค์นาฏรับสั่งให้
ทามมาเผ่าเข้ามาโดยฉับไว กอยอยู่นอก

เอริ บอกให้เข้ามาพด้น

(ชศ เข้ามา)

(ชนหลับปลา)

เอริ ชศทราสฉันขอลามความสัณนิท ท่านมีจิตรักใคร่ในทัวฉัน
จริงหรือไม่ไฉนนายอย่าพรางกัน

ชศ โยจิงทรวัดเช่นนั้น

เอริ ฉันรัก

ชศ อันโทษของทัวข้าหนักหนานัก ที่ผูกใจเฝือกเกินศักดิ์ศรี

เอริ อันโทษทัณฑ์ฉันไฉนนั้นไม่มี คือใครที่อาจห้ามปรามใจตน

มิให้รักผู้ใดตามใจสมัคร ความที่ท่านประจักษ์ว่าเลิศผล

เห็นไม่ควรก็ไม่ชวนชวนกมล ให้ระคนราศีมีความอาย

อันทัวฉันท่านอย่าแหงนระแวงจิต แม้นพระเจ้าไม่ประจักษ์รู้สฤษฎ์หมาย

ให้กระทำหน้าที่มิเคลื่อนคลาย ท่านจะไม่ต้องระกายในเรื่องรัก

เพราะเหตุว่าฉันพอใจในความดี ที่ท่านมียิ่งกว่าบรรดาศักดิ์

ของผู้อื่นสูงอย่างไรไม่ชวนซัด ให้สมิตรใจนิยมว่าสมครอง

ถ้า मैंฉันจะประสงค์จำนงใคร พระแม่ไม่ขัดขวางให้หมองหมอง

แต่มีเหตุทำไม้ไต่กังใจปอง จึงจำต้องอ้ออันตันฤทัย

ความครหานินทาเสียชื่อเสียง ไม่พอเพียงความสุขที่จะได้

จากที่จะกระทำอำเภोजิ ควรอาศัยความดีหน้าทีตน

ฉะนี้จึงอีกเอื้อนคึกเบือนบิต ไม่ยอมเลือกคู่ซัดคึกซัดสน

บัดนี้เทพมากระทำให้อำจน เลียงไม่พันต้องจำนนทามทำนาย

ถ้า मैंฉันทำได้ตามใจฉัน
จะขออยู่ผู้เดียวจนวันตาย

ผิดจากท่านฉันไม่พักสมักรรมาย
ท่านจงกลายโถมันสักลุ่มกลักรวง

(เวศสุกรรม)

ชส

สำหรับคนอาภัพเช่นตัวข้า
ความโถมันน้อยใจในทั้งปวง
แม้ว่าสนาให้มาเกิดตระกูลต่ำ
ทวยเหกว่าพระธิดายอกนารี
เกียรติยศเช่นนี้แสนมีค่า
จะวายวังกี่ระหว่างความชื่นชม
เพราะตัวข้าอยู่ไปไม่ได้ซัก
จะประหังความทุกข์ที่รุกราน

พระกรุนานี่กระไรช่างใหญ่หลวง
ก็หลดล่องหมคไปในบั้น
แต่ยังนำสุขให้ ได้พอที่
ทรงปรานีปลอบใจให้หายกรม
เทียมมหามงกุฏวิสุทธิสม
ไม่เกรียมกรมระบมใจบรรลัยลาญ
วันใดจัดการวิวาห์ข้าสุดหาญ
เหลือทนทานจำดับกับชีพปลัน

(คลื่นกระทบฝั่ง)

เอวี

อนิจาชสตราสอนาถจิต
ท่านก็ชายใจหาญชาญกรรจ์
ในใจท่านนั้นเห็นในโลกนี้
ที่จะสำคัญแก่นเป็นประมุข
ถ้าต่างคนปรารธนาหาความสุข
คือใครละจะสละไปกระทำ

มิควรกึกวิปริตผิดผัน
ควรหรือมาขยันหวนความทุกข์
การกระทำหน้าที่หรือความสุข
สำหรับบุคคลประกอบให้ชอบธรรม
คงสนุกเบี่ยนกันเล่นไม่เป็นสำ
หน้าที่เพื่ออุปถัมภ์สุขทั้งมวล

(แยะ)

ตัวท่านเป็นทหารอันชาญฤทธิ์
ย่อยยับไปอมิตรไม่กล้ารบกวณ
เพราะเหตุที่ไม่ได้สมใจหวัง
จำวิวาห์ที่ไม่พ้องท้องฤทัย

ศึกประชิดอาจรบคลบหวน
ครั้งนี้ควรละหรือนั้นจะบรรลัย
จงยับยั้งส่วนฉันนั้นใจน
ทุกข์ของใครจะยิ่งใหญ่ใคร่กรวณคิต

(เป่าใบไม้)

ชส

เพราะน้อยหรือสุนทรซึ่งวอนพ้อ
มุ่งแต่สุขแก่ตนเป็นพันกค

ข้าทูลขอสารภาพเพื่อรับผิด
ตีหมหน้าที่ที่เป็นกิจควรจำนง

เห็นแน่แท้ควรแก่จะเป็นข้า
จะปฏิบัติตามคำรัสโดยซื่อตรง

ขอมอบสัจย์วาจาแก่นวลระหง
เพื่อสนองบาทหงส์ยืนงไป (ออกไป)

(ธณีน้องให้)

เอริ

โอ้ว่าพระมีตุรงค์ผู้ทรงเดช
ทรงบำรุงฝึกหัดค้ำน้ำใจ
ทั้งบำบบุญคุณโทษประโยชน์ถ้วน
พระลี้ไปใจนาคแหบชาครอน
มีรัที่จจะสนองจันใดไค้
พระเกียรติยศให้ปรากฏช้วนฟ้า

เคยปกเกษงูมาแต่ไหน ๆ
การสิ่งใดควรห้ามพระตามวอน
อีกประมวลดหน้าทีพำรำชสอน
มิหยุดหย่อนระลึกคุณพระกรุณา
นอกจากที่คั่งใจจะรักษา
โปรคเมคตาช่วยประสาธอำนาจใจ

(บีกมานกรูหนึ่ง)

(พราหมณ์คีตนาเต้า)

คติ

เอออย่างไรทำไฉนจะไค้รู้
อยากจะนำข่าวความทูลทรมวย
ข้าเจ้ามากราบทูลมุลคัก

พระธิดาเสด็จอยู่แห่งหนไหน
ก่อนใคร ๆ ทั้งนั้นนั้นแน่นอนงค์
พระเจ้าชู้คุมสมประสงค์

เอริ

ไปเสียเจ้าปล่อยเราไว้เองคัก

คติ

พระเป็นเจ้าเลือกเขาให้เป็นคู่
ขอประทานโทษข้าสารพัตร

ข้าจำนงทูลถวายนายชศทราส
แต่โฉมครุทำทำนองคูซ้องซัค

เอริ

แต่เมื่อกันพระองค์ทรงขับไล่

คติ

เอริ

เรื่องชศทราสเป็นไฉน

กลiticชื่อย่าเพื่อไปไม่ให้จร

เดอะเล่าให้รู้ชัคถนคักก่อน

คติ

ไค้วิงวอน

เทพอาทราชชูเป็นคู่นาง

(มุล่ง)

เอริ

จงเล่าเรื่อง

คติ

ยังไม่เปลื้องความสงสัย
เหมือนเช่นเคยเรื่อยเลยไปตามทาง
บังเอิญให้ห่มใหญ่ที่ในป่า

พระมารคาเดินไปในป่ากว้าง
ถนนเล็กสองข้างหว่างพงชฎ
ถูกจับมาเลือกโทรมโถมสะกัก

กั้นพระแม่และมกุชฎ
พวกข้าเล็กเด็กทั้งนั้นไม่ทันยัง
เป็นกันไม้ทั้งองค์พระนางควาญ
แต่เทวีอุษันกาลนายชศกราส
ประจัญบานค้ำนรบเจนจบเจิว
พระมารดาปราโมทย์เอ็นโอรุ์ก็อง
เทวคาส่งมาช่วยนฤมล

ทำช็คชั้บ้ำเลือกแสนเคือกกาล
กัวยกัลังความชลาคไม่อาจหาญ
ให้ประเชิญภัยพาลแก่องค์เดียว
ให้มาทันหันปราศเข้าจับเคียว
สั๊กประเทียวสัคว์ร้ายกัวยชนม์
ว่าคู่ของทราวม้วยไม่ลงน
ข้ารับรันมาทูลพุดยินดี

(ดวงพระธาด)

เอริ ขอบใจสันพันที่จะให้ข้า
กลี นั้นแน่พระมารดาราชินี

พอใจยิ่งไปกว่าข้าวนี้
พาคู่ของยุวตีมานี้แล้ว

(เจ้าหญิงอาริสเข้ามา)

อาริส กลีทักซ์แน่ชั้กงนำข้าว
เห็นไหมเล่าคำพระเจ้าไม่คลาดแคล้ว
เรารู้ได้นำพระทัยพระเป็นเจ้า
ผู้ทรงเลือกให้เป็นคู่มืออยู่ชั้

มาชั้แจ่งแจ่งกล่าวแก่ลุกแก้ว
ควรร่องแผ้วรีนรมย์โสมนัส
ประสงค์ไคไม่เท่าคุณสมบัต
เจ้าช้องชั้หรือจะยอมพร้อมใจปลง

(สิงโคเล่นหาง)

เอริ จากพระหัดด์ของพระแม่แลพระเจ้า
ทั้งสมักรรักไกร่กัวยใจปลง

ข้ารับไว้เหนือเกล้ากังประสงค์

ชศ. อันชีวิตกัลังและร่างกาย
จะชื้อชื้อมถนอมรักเขาวมาลย์

ข้าจำนงถวายสัคย์ปฎิญาณ
ขอถวายเพื่อประโยชน์และสุขสานท์

เอริ แม้จะไม่กล่าวขานซาบซ่านใจ

(คลุ่มโปง)

เกลโอ ไทชรอาอานาชั้ประจักษ์ว่า
จะช่วยชู้ให้เป็นคู่อรทัย
ว่าโถมยงทรงเลือกนายชศกราส
หน้าคุหาโกรธาชันทุกที

ทำสััญญาเจ้าสององค์ให้หลงไหล
กรันมาได้ความชั้เข้าบัตัน
ก็เกรี้ยวกรากตามมาต่อว่าที่
เข้าทุบตีอานาชั้แทบจักมรณ

แล้ววีรบริที่ท่าจะมาเผ่า
ข้าจึงรับมาทูลแก่บังอร

ใคร ๆ เขาห้ามไว้ ไม่หยุดหย่อน
เพื่อรื่องค์ไว้ก่อนได้ระวัง

(เจ้าชายสององค์เข้ามา)

(สคางแปลง)

อาริส

เจ้าชาย

ทำร้ายคนของเราเอาล้าพัง
แม้มีเรื่องเคืองชัศกตาโหรเผ่า
เป็นยุกติธรรม

ท่านเสียหายอย่างไรจึงแก่นิ่ง

ไม่ยับยั้งเกรงเราทำของโย
ควรบอกเล่าเราจกตักสินให้

อพี

หม่อมฉันไม่เชื่อใน

กวางหรือไม่วัวหน้าชัศกนิก
ไม่ทำโดยยุกติธรรมเป็นมั่นคง

ยุกติธรรมที่จะได้จากพระองค์
ในการเลือกคู่ชีวิตให้นวลระหง

อาริส

ว่าจะให้เป็นไปกามกักสิน

ทั้งสองปลงฤทัยได้สัญญา
ของพระเจ้าทั้งสิ้นไม่ริษยา

ทิโม

ก็ชั่วแต่ในระหว่างเราสองรา

โยจึงมาบักบ้องทั้งสองคน

อาริส

ถ้าต่างองค์อกให้อีกองค์ได้

เมื่อกลางไปทั้งสองไม่ต้องบ่น

กวางจะหักใจได้ ไม่ร้อนรน

อพี

ถ้าแม้ว่าคู่ชนนั้นเทียมยศ
พระองค์ทำเช่นนี้มีถึงาม

ต้องเหลือทนเพราะว่าแพ้แก่คนทราม
ก็ควรออกใจได้ ใครจะหยาม
ต้องเสื่อมยศหมกความไม่ตรีกัน

(สารถี)

อาริส

เจ้าชาย

ต่อผู้ที่เคยทำดีปรานีกรัน
เพราะฉะนั้นฉันขออ่อนน้อมหวาน
ยิ่งกว่านี้ที่จะโกรธโทษฉันไซ้
เขาประกอบคุณสมบัติใจสัตย์ชื่อ
คนทั้งรักทั้งกลัวทั่วเขตแดน

ฉันไม่หมายซึ่งเกียรติยศฉันท์
ทั้งรำพันคำหวานหวานล่อมใจ
ขอให้ท่านยกเหตุสมควรให้
จะทราบไว้ชัศตราสที่มากแกลน
ทั้งเลื่องลือกลอดกริสว่าฤทธิ์แสน
พระเจ้าแทนททให้ได้เลื่อนยศ

อันตำแหน่งแสรังสรรให้วันนี้
จะอับอายฉันใดก็กลางงค

พอเทียมเทียบศดาท่านปรากฏ
ไม่ก็ต้องออกสู่อ่างอิง

(ค้อยหม้อ)

อพี

ทราบทีละแจะขอเตือนหน่อย
อาจเป็นข้าศึกร้ายได้จริง ๆ

ท่านจงคอยระวังเรานะเจ้าหญิง
อย่าเย่อหยิ่งสบประมาทของอาจนัก

ทีโม

และบางที่ท่านจะไม่ได้ชิมนาน
ว่าคุณเราได้ให้อายพัคค์

รสที่ท่านอิมใจไว้กระหนก
ในวันหนึ่งคงจักได้เห็นกัน

(เจ้าสองคนออกไป)

(หุ่มหน้าศาล)

อาริส

อย่าเลยเจ้าเราไม่โกรธยกโทษให้
เหตุไม่สมปรารถนาจึงบ้ำครัน
ไปเถิดเจ้าคนเขามาคอยอยู่

เขาชู้เชิญช่างเป็นไรไม่ขยับ
ทำคุณันฉกรรจ์กล้าจะราวี
ออกพรั่งพรูเพื่ออวยชัยให้สองศรี

(สองคนออกไปเสียงคนโห่ในโรง)

เห็นปรากฏทั้งหมดลวันยินดี

ในการที่ทั้งสองจะครองกัน

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มิตรไทย 15 ถนนพระอาทิตย์
นายโล้วจ มีสารรงค์ พิมพ์ในมณฑล 2514

โทร. 820355